



**T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI**



**GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ (GAP)
BÖLGE KALKINMA PROGRAMI
2021-2023**

EYLEM PLANI



ÖNSÖZ

On Birinci Kalkınma Planı döneminde, her bölgenin kalkınma fırsatlarını ortaya çıkarıp değerlendirerek rekabet gücünün geliştirilmesi, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması yoluyla bölgelerde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi konusunda uyguladığımız planlar, programlar, projeler ve faaliyetlere devam edilmektedir. Bu kapsamda özellikle dört farklı bölgede faaliyet gösteren Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DAP), Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP), Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP) ve Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (KOP), kalkınma ajansları ile birlikte On Birinci Kalkınma Planı hedeflerine ulaşmada bölgelerinde yetkin ve tecrübeli önemli kurumlarımızdır.

İdarelerimiz, 2021-2023 yıllarını kapsayan ve Bölge Kalkınma Programı olarak adlandırılan yeni nesil eylem planlarını başta kalkınma ajansları olmak üzere bölgelerindeki diğer paydaşlar ile iş birliği içerisinde hazırlamıştır. Bölge Kalkınma Programları, önceki Eylem Planlarından farklı olarak İdarelerimizin sorumlu olduğu bölgeleri bir bütün olarak ele alan ve bölgelerin kendine özgü potansiyel ve ihtiyaçlarından hareketle belirlenmiş olan sonuç odaklı sektörel programları içermektedir.

Bölge Kalkınma Programlarının temel amacı, model projelerin desteklenmesi vasıtasıyla bölgelerimizde yenilikçi uygulamalara öncülük etmektir. İdarelerimiz, başta tarım ve sulama olmak üzere; kültür, sosyal içerme, turizm, kırsal kalkınma ve enerji alanlarında destek vermekte; bu destekler yerinden kalkınma anlayışıyla, katılımcı bir şekilde tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek üzere rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, organik tarım, yenilenebilir enerji ve inovasyon çalışmaları, kaynak verimliliği, insan kaynakları ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, doğal varlıkların ve kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi, bölgelerin rekabet gündemini desteklemede yeni dönemin önemli unsurları olacaktır.

Kalkınma hamlemize katkı sağlayacak olan Bölge Kalkınma Programlarının ülkemiz için hayırlı olmasını diler, hazırlıklarda emeği geçen herkese şahsım ve milletim adına teşekkürlerimi sunarım.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı



İÇİNDEKİLER

| | |
|---|-----|
| ÖNSÖZ..... | 2 |
| 1. DAYANAK | 10 |
| 2. BÖLGEDEKİ PLANLAMANIN TARİHÇESİ ve BKİ'NİN KURULUŞU | 11 |
| 3. 2021-2023 GAP BÖLGE KALKINMA PROGRAMININ HAZIRLIK SÜRECİ..... | 15 |
| 4. GAP BÖLGESİ..... | 17 |
| 5. GAP EYLEM PLANI (2014-2018) ve 2019-2020 DÖNEMİ BÖLGEDEKİ FAALİYETLER..... | 20 |
| 5.1. Bölgedeki Büyük Yatırımlar/Eylemler/Faaliyetler | 20 |
| 5.2. GAP Eylem Planı (2014-2018) Mali Bilgileri | 32 |
| 5.3. Kamu Yatırımları Sektörel Dağılımları..... | 34 |
| 6. MEVCUT DURUM ANALİZİ | 36 |
| 6.1. Nüfus ve Demografi | 36 |
| 6.2. Temel Sosyo-Ekonomik Göstergeler | 42 |
| 6.3. Eğitim | 53 |
| 6.4. Kültür..... | 61 |
| 6.5. Sağlık..... | 66 |
| 6.6. Turizm | 69 |
| 6.7. Tarım ve Ormancılık | 73 |
| 6.8. Sanayi | 84 |
| 6.9. Enerji | 90 |
| 6.10. Madencilik..... | 93 |
| 6.11. Kentsel ve Kırsal Altyapı | 94 |
| 7. İL BAZINDA ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER..... | 102 |
| 7.1. TRC1 Bölgesi İl Bazında Öne Çıkan Sektörler..... | 102 |
| 7.2. TRC2 Bölgesi İl Bazında Öne Çıkan Sektörler..... | 103 |
| 7.3. TRC3 Bölgesi İl Bazında Öne Çıkan Sektörler..... | 105 |
| 8. BÖLGE KALKINMA PROGRAMI STRATEJİK ÇERÇEVESİ..... | 107 |
| 8.1. Amaç-Hedef ve Sektörel Operasyonel Programlar (SOP) | 107 |
| 8.2. Uygulama Detayları | 110 |
| 8.3. Bölge Kalkınma Programı Finansmanı ve Kamu Yatırım Programı ile İlişkisi . | 113 |
| 9. BÖLGE KALKINMA PROGRAMI YÖNETİŞİMİ..... | 116 |
| 10. BÖLGE KALKINMA PROGRAMININ İZLENMESİ..... | 117 |



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



TABLolar

| | |
|---|----|
| Tablo 1: İstatistiki Bölge Sınıflamasına Göre GAP Bölgesi..... | 18 |
| Tablo 2: GAP İlleri ve Türkiye İlçe, Belediye ve Köy Sayısı (2019)..... | 19 |
| Tablo 3: Genel Finansal Gerçekleşme Bilgileri | 32 |
| Tablo 4: GAP Eylem Planı (2014-2018) Ödenek ve Harcama Bilgileri Kurumsal Dağılımı .. | 34 |
| Tablo 5: GAP Bölgesi'ne Yapılan Sene Başı Ödenek Tahsisleri | 35 |
| Tablo 6: GAP Bölge Nüfusu İl Dağılımı (kişi) | 36 |
| Tablo 7: GAP Bölgesi Belediye, İlçe, Köy Sayıları (2019)..... | 37 |
| Tablo 8: GAP Bölgesi Nüfus Artış Hızı..... | 39 |
| Tablo 9: Hane Halkı Büyüklüğü (kişi)..... | 40 |
| Tablo 10: Bölge ve İllerin Aldığı, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı (Binde)..... | 42 |
| Tablo 11: Yıllara Göre GAP İlleri ve Türkiye Kişi Başı GSYH | 43 |
| Tablo 12: SEGE GAP Bölge Sıralaması | 46 |
| Tablo 13: GAP Bölgesi İllerinin Gelişmişlik Kademelerine Göre Sınıflandırılması..... | 47 |
| Tablo 14: GAP Bölge İlçelerinin İl ve Kademe Dağılımı..... | 47 |
| Tablo 15: GAP Bölgesi İl Bazında İhracat Değerleri..... | 48 |
| Tablo 16: İllere Göre En Çok İhraç Edilen Ürünler ve İhracat Yapılan Ülkeler (2019)..... | 48 |
| Tablo 17: İllere Göre En Çok İthal Edilen Ürünler ve İthalat Yapılan Ülkeler (2019) | 49 |
| Tablo 18: İhracatta İlk Binde Yer Alan Firmaların İllere Göre Dağılımı (adet)..... | 50 |
| Tablo 19: Düzey-2 Bazında Temel İş Gücü Göstergeleri (%)..... | 50 |
| Tablo 20: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler (15+Yaş)..... | 51 |
| Tablo 21: Genç İşsizlik Durumu (15-24 Yaş, %)..... | 52 |
| Tablo 22: Kadınların Temel İş Gücü Göstergeleri (%)..... | 53 |
| Tablo 23: Eğitim Durumuna Göre Nüfus..... | 53 |
| Tablo 24: Eğitim Kademelerine Göre GAP İlleri ve Türkiye'deki Öğrenci Sayısı (kişi)..... | 57 |
| Tablo 25: Yükseköğretim Öğrenci Sayıları (kişi) | 60 |
| Tablo 26: GAP Bölgesi'ndeki Üniversitelere İlişkin Akademik Personel Sayıları | 61 |
| Tablo 27: Kültür ve Turizm Bakanlığına Bağlı Müze ve Ören Yeri Göstergeleri..... | 64 |
| Tablo 28: GAP Bölgesi Kütüphane, Kitap ve Bin Kişi Başına Düşen Yararlanma Sayıları ... | 64 |
| Tablo 29: GAP Bölgesi Tiyatro İzleme İstatistikleri (adet) | 65 |
| Tablo 30: GAP Bölgesi Sinema İzleme İstatistikleri | 66 |
| Tablo 31: GAP Bölgesi Hastane ve Yatak Sayıları (adet) | 67 |
| Tablo 32: GAP Bölgesi Yüz Bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı ve Nitelikli Yatak Sayısı Oranı..... | 67 |
| Tablo 33: GAP Bölgesi'nde Hekim Sayısı ve Hekim Başına Düşen Nüfus (kişi) | 68 |
| Tablo 34: Turizm Yatak Sayısı Göstergeleri (2019)..... | 71 |
| Tablo 35: Belediye Belgeli Konaklama Göstergeleri..... | 71 |
| Tablo 36: Turizm Belgeli Konaklama Göstergeleri | 72 |
| Tablo 37: Tarım Alanları Büyüklüğü (2019) | 73 |
| Tablo 38: GAP Bölgesi Hayvan Sayıları (2019)..... | 79 |
| Tablo 39: Arıcılık Göstergeleri | 81 |
| Tablo 40: GAP Bölgesi Çayır-Mera Alanı (Ha) (2019)..... | 82 |
| Tablo 41: Bölge ve Türkiye Hayvansal Atık Miktarı (Ton/Yıl) | 82 |
| Tablo 42: GAP Bölgesi Su ürünleri İstatistikleri (2019)..... | 83 |
| Tablo 43: İl Bazında Ormanlık Alanların Dağılımları | 84 |
| Tablo 44: GAP Bölgesi İllerinde Sanayi Sektöründe İşyeri ve Sigortalı Sayısı | 85 |
| Tablo 45: GAP Bölgesi İlleri OSB ve KSS Verileri | 86 |



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | |
|--|-----|
| Tablo 46: GAP Bölgesi İller Bazında Yatırım Teşvik İstatistikleri (2014-2019) | 86 |
| Tablo 47: GAP Bölgesi İllerinde Sanayi Sektöründe Kişi Başına Üretilen Katma Değer | 87 |
| Tablo 48: GAP Bölgesi İllerinin Sanayide Elektrik Tüketimi | 88 |
| Tablo 49: GAP Bölgesi İllerinde İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları | 89 |
| Tablo 50: GAP Bölgesi Enerji Üretim Kurulu Güç Kapasitesi | 90 |
| Tablo 51: GAP Bölgesi Yenilenebilir Enerji Üretim Kurulu Güç Kapasitesi (MW) | 92 |
| Tablo 52: GAP Bölgesi'nde Elektrik Tüketimi..... | 93 |
| Tablo 53: Şehirleşme ve Nüfus | 96 |
| Tablo 54: GAP Bölgesi Karayolu Uzunlukları (km) | 97 |
| Tablo 55: Demiryolları Hat Uzunlukları ve Taşıma Bilgileri | 97 |
| Tablo 56: Havayolu Uçuş Trafiği ve Taşıma Bilgileri..... | 98 |
| Tablo 57: GAP Bölgesi'nin Bilişim Altyapısı | 98 |
| Tablo 58: İçme/Kullanma Suyu Şebekesi ve Arıtma Tesisleri İstatistikleri (2018) | 99 |
| Tablo 59: Belediye Atık Su İstatistikleri (2018) | 100 |
| Tablo 60: Belediye Katı Atık İstatistikleri | 100 |
| Tablo 61: Gaziantep İli İçin Seçilen Sektörler | 103 |
| Tablo 62: Adıyaman İli İçin Seçilen Sektörler..... | 103 |
| Tablo 63: Kilis İli İçin Seçilen Sektörler | 103 |
| Tablo 64: Diyarbakır İli İçin Seçilen Sektörler | 105 |
| Tablo 65: Şanlıurfa İli İçin Seçilen Sektörler..... | 105 |
| Tablo 66: GAP Bölge Kalkınma Programı Stratejik Çerçevesi..... | 108 |
| Tablo 67: GAP Bölge Kalkınma Programı Uygulama Yerleri ve Takvimi | 110 |
| Tablo 68: GAP Bölge Kalkınma Programı Performans Göstergeleri | 112 |
| Tablo 69: GAP Bölge Kalkınma Programı Finansmanı ve Kamu Yatırım Programı İlişkisi | 114 |
| Tablo 70: GAP Bölge Kalkınma Programı 2021-2023 Amaç Bazında Finansman Tablosu. | 115 |



ŞEKİLLER

Şekil 1: GAP Bölge Haritası 18



GRAFİKLER

| | |
|--|----|
| Grafik 1: GAP Eylem Planı (2014-2018) Eksenler Bazında Ödenek ve Harcama Bilgileri.... | 33 |
| Grafik 2: GAP Eylem Planı (2014-2018) İl Bazında Ödenek ve Harcama Bilgileri | 33 |
| Grafik 3: GAP Bölgesi'nin Toplam Kamu Yatırımlarından Aldığı Payın Yıllara Göre Değişimi (%) | 35 |
| Grafik 4: GAP Bölgesi 2013-2019 Dönemi Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı..... | 35 |
| Grafik 5: GAP İllerinin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (2019) | 37 |
| Grafik 6: GAP Bölgesi'nde En Çok Nüfus Değişimi Gerçekleşen İl-İlçeler (2013-2019)..... | 38 |
| Grafik 7: GAP Bölgesi Nüfus Piramidi (2019) (kişi) | 38 |
| Grafik 8: GAP Bölgesi Nüfus Artış Hızı (binde)..... | 39 |
| Grafik 9: GAP Bölgesi'nde Bebek Ölüm Hızı | 40 |
| Grafik 10: Bölgeler Bazında Bebek Ölüm Hızı | 40 |
| Grafik 11: GAP Bölgesi'nde Doğurganlık Hızı (kişi) | 41 |
| Grafik 12: Bölgelere Göre Doğurganlık Hızı (kişi) | 41 |
| Grafik 13: GAP Bölgesi ve İllerinin Net Göç Hızı | 42 |
| Grafik 14: GAP İlleri Kişi Başı GSYH Değeri | 43 |
| Grafik 15: GAP Bölgesi'nde GSYH Artış Oranı (%) | 44 |
| Grafik 16: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH (2013)..... | 44 |
| Grafik 17: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH (2018)..... | 45 |
| Grafik 18: GAP Bölgesi'nde Sektörel GSKD Değişimi | 45 |
| Grafik 19: Bölgede Sektörel GSKD Payları (2018)..... | 46 |
| Grafik 20: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun İş Gücü Durumu (15+Yaş) (2019)..... | 51 |
| Grafik 21: Okuma Yazma Bilmeyen Kadın ve Erkek Sayılarının Oranı (2018, %)..... | 54 |
| Grafik 22: Yüksekokul veya Fakülte Mezunu Oranı (%) | 55 |
| Grafik 23: Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (2019, %)..... | 55 |
| Grafik 24: İlköğretimde Okullaşma Oranları (2019, %) | 56 |
| Grafik 25: Ortaöğretimde Okullaşma Oranları (2018, %) | 56 |
| Grafik 26: İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi) | 57 |
| Grafik 27: İlkokul Düzeyinde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (kişi) | 58 |
| Grafik 28: Ortaokul Düzeyinde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (kişi)..... | 58 |
| Grafik 29: Genel Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi)..... | 59 |
| Grafik 30: Mesleki Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi) | 59 |
| Grafik 31: Ortaöğretim Seviyesinde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi)..... | 60 |
| Grafik 32: On Bin Kişiye Düşen Tiyatro Koltuk Sayısı (2018)..... | 65 |
| Grafik 33: On Bin Kişiye Düşen Sinema Koltuk Sayısı (2018) | 66 |
| Grafik 34: GAP Bölgesi'nde Yüz Bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı (2018)..... | 68 |
| Grafik 35: GAP Bölgesi'nde Hekim Başına Düşen Kişi Sayısı (2018)..... | 69 |
| Grafik 36: Belediye Belgeli Konaklama Göstergeleri (2018)..... | 72 |
| Grafik 37: Turizm Belgeli Konaklama Göstergeleri (2018) | 73 |
| Grafik 38: Tarım Alanı Kullanımı | 74 |
| Grafik 39: GAP Bölgesi Tarım Alanı ve Kullanılabilir Su Potansiyeli | 75 |
| Grafik 40: Sulanabilir Arazi Başına Düşen Kullanılabilir Su Potansiyeli (m ³) | 76 |
| Grafik 41: GAP Bölgesi'nde Tarımsal Sulamada Enerji Tüketimi (2018)..... | 76 |
| Grafik 42: Bölgelere Göre Sulamada Enerji Tüketimi (2018)..... | 77 |
| Grafik 43: Bölgede Üretilen Bitkisel Ürünlerin Toplam Tarım Alanı İçindeki Payı (2019) ... | 77 |
| Grafik 44: Bölgede Üretilen Bitkisel Ürünlerin Türkiye Geneline Oranları (2019, %) | 78 |
| Grafik 45: GAP Bölgesi Kişi Başı Bitkisel Üretim Değeri (2013, 2019) (TL)..... | 78 |



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | |
|---|-----|
| Grafik 46: GAP Bölgesi Büyükbaş Hayvan Sayıları (adet)..... | 79 |
| Grafik 47: GAP Bölgesi Küçükbaş Hayvan Sayıları (adet)..... | 80 |
| Grafik 48: GAP Bölgesi Kümes Hayvan Sayıları (adet)..... | 80 |
| Grafik 49: GAP Bölgesi'nde Öne Çıkan Hayvansal Ürünler Bazında Bölge Üretiminin Türkiye Üretimi İçindeki Payı (%)..... | 81 |
| Grafik 50: Su Ürünleri İstatistikleri (2019)..... | 83 |
| Grafik 51: GAP İllerinde Sanayi Sektöründe İşletme Sayısı Bakımından İlk 3 Sektör..... | 85 |
| Grafik 52: GAP-Türkiye Yatırım Teşvik Karşılaştırması (2019)..... | 87 |
| Grafik 53: GAP Bölgesi'nde Sanayi İşletmesi Enerji Tüketimi (2018)..... | 88 |
| Grafik 54: Bölgelere Göre Sanayi İşletmesi Enerji Tüketimi (2018)..... | 89 |
| Grafik 55: GAP Bölgesi İllerinde İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları (adet) (2017)..... | 90 |
| Grafik 56: Bölgede Madencilik ve Taş Ocakçılığı İhracat ve İthalat Rakamları..... | 94 |
| Grafik 57: GAP Bölgesi Şehirleşme Oranı (%)..... | 96 |
| Grafik 58: GAP Bölgesi'nde Gerçekleşen Afetlerin Sayısı ve Oranı..... | 101 |



KISALTMALAR

| | |
|----------------|---|
| AFAD | Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı |
| AKS | Adres Kayıt Sistemi |
| Ar-Ge | Araştırma-Geliştirme |
| BTK | Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu |
| CMDP | Cazibe Merkezleri Destekleme Programı |
| ÇATOM | Çok Amaçlı Toplum Merkezleri |
| DPT | Devlet Planlama Teşkilatı |
| DSİ | Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü |
| EPİS | Bölge Kalkınma Programı İzleme Sistemi |
| ESCA | The European Secretariat for Cluster Analysis (Avrupa Kümelenme Analizi Sekreterliği) |
| EVD | Enerji Verimliliği Danışmanlık |
| GAP | Güneydoğu Anadolu Projesi |
| GAP BKİ | GAP Bölge Kalkınma İdaresi |
| GSKD | Gayri Safi Katma Değer |
| GSYH | Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla |
| GES | Güneş Enerjisi Santrali |
| ISIC | Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması |
| KHK | Kanun Hükmünde Kararname |
| KKK | Katılımcı Kırsal Kalkınma |
| KKP | Kırsal Kalkınma Projesi |
| KOBİ | Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler |
| KOP | Konya Ovası Projesi |
| KOSGEB | Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi |
| KÖYDES | Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi |
| KSS | Küçük Sanayi Sitesi |
| ORKÜDER | Organik Küme Derneği |
| OSB | Organize Sanayi Bölgesi |
| OSBÜK | Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu |
| SEGE | Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması |
| SGK | Sosyal Güvenlik Kurumu |
| SOP | Sektörel Operasyonel Programlar |
| STK | Sivil Toplum Kuruluşları |
| SUKAP | Su Kanalizasyon ve Altyapı Projesi |
| TAEM | Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü |
| TEYAP | Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi |
| TGB | Teknoloji Geliştirme Bölgesi |
| TTO | Teknoloji Transfer Ofisleri |
| TÜİK | Türkiye İstatistik Kurumu |
| YEB | Yeşil Enerji Bölgesi |
| YENEV | Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği |
| YÖK | Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı |



1. DAYANAK

GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023); 27/10/1989 tarihli ve 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 1 inci ve 2 nci maddeleri gereğince; On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) çerçevesinde belirlenen 2020 ve 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programlarının 669.1 no'lu tedbir hükümleri kapsamında hazırlanmıştır.

Söz konusu mevzuata göre “eylem planı” olan bu belge, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla benimsenen program bazlı yaklaşım doğrultusunda “Bölge Kalkınma Programı” olarak adlandırılmıştır.



2. BÖLGEDEKİ PLANLAMANIN TARİHÇESİ ve BKİ'NİN KURULUŞU

Türkiye'nin ulusal düzeyde ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinin sağlanması amacıyla hazırlanan kalkınma planlarında, bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve bölgesel gelişmenin sağlanmasına yönelik strateji ve politikaların oluşturulması her zaman öncelik ve önem taşımıştır. Planlı dönemin başlangıcından beri bölgesel ve yerel kalkınmanın hızlandırılması, sürdürülebilir dengeli bir gelişmenin sağlanması ve bütün bölgelerin ulusal kalkınmaya katkılarının artırılması için bölgesel gelişme planları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Genel olarak bölgesel kalkınma; ülke bütününde yer alan bölgelerin çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı amaçlayan çalışmalar bütünüdür.

Ülke sathında bütüncül planlama yaklaşımına bakıldığında, 1960 yılından itibaren tüm sektörleri içine alan bir yaklaşım benimsenmiş ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) kurulmuştur. Bununla birlikte bölgesel kalkınma ve planlama çalışmalarına geçiş süreci de başlamıştır.

Bu kapsamda, Türkiye'de bölge planlama deneyimi ilk olarak Doğu Marmara Planlama Projesi ile başlamıştır. Daha sonra Zonguldak Bartın Karabük, Çukurova Bölgesi, Keban ve Antalya projeleri gibi bölgesel düzeyde projeler uygulanmıştır. 1960'lı yıllarda planlı döneme geçiş ile birlikte "bölgeler arasındaki gelir dağılımının azaltılması hedefi" beş yıllık kalkınma planlarında yer almaya başlamıştır. 2000'li yıllardan itibaren bölgesel politikalar, gelişmişlik farklarının azaltılması temel hedefiyle birlikte, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ile ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirilmesi hedeflerini de içerecek şekilde dönüşmüştür.

Son yıllardaki uygulamalar sonucunda bölgesel gelişme alanında önemli ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına olan ihtiyaç devam etmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda stratejik gelişme eksenleri arasında özel bir konuma sahip olan "Bölgesel Gelişiminin Sağlanması", Onuncu Kalkınma Planı'nda "Yaşanabilir Mekânlar ve Sürdürülebilir Çevre", On Birinci Kalkınma Planı'nda ise "Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre" eksenini altında "Bölgesel Gelişme" başlığı olarak yer almıştır. "Yaşanabilir Şehirler ve Sürdürülebilir Çevre" eksenini altında ekonomik ve sosyal faydanın artırılmasına paralel olarak çevrenin korunması, şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik hedef ve politikalara yer verilmektedir.

Ülke politikalarında ve planlarda önceliklerin belirlenmesinde birincil rol oynayan On Birinci Kalkınma Planı'nda "Bölgesel Gelişme" başlığı detaylıca ele alınmış ve bu yönde katkı sağlayacak politika ve tedbirlere maddeler halinde genişçe yer verilmiştir. Bu kapsamda ilgili



politika ve tedbir maddelerinde belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için bölgeye yönelik 2021-2023 dönemini kapsayacak bölge kalkınma programı hazırlıklarına başlanmıştır.

GAP Bölgesi'ndeki planlama çalışmaları da ülke çapında benimsenen planlama yaklaşımları ile aynı döneme denk gelmekte, çıkış noktasına bakıldığında ise 1930'lu yıllara dayandığı görülmektedir.

Verimli Hilal veya Yukarı Mezopotamya olarak da adlandırılan bölge, insanlık tarihinde medeniyetler beşiği olarak bilinmektedir. GAP Bölgesi, tarih boyunca Anadolu ve Mezopotamya toprakları arasında geçiş sağlayan bir köprü görevi görmüştür.

Türkiye'nin iki önemli akarsuyu olan Fırat ve Dicle nehirleri Doğu Anadolu Bölgesi'nden kaynaklanarak, sularını Basra Körfezi'ne boşaltır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla daha az yağış almaktadır. Bu nedenle öncelikle bölgenin çok zengin su kaynaklarının enerji üretimi ve sulama amacıyla değerlendirilmesi ve bu arada düzensiz akışı olan Fırat ve Dicle nehir sularının dizginlenmesi düşünülmüştür.

Suları rasyonel olarak değerlendirme kararı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ündür. Ülkenin maddi-manevi her alanda değişim ve gelişim çabası içinde bulunduğu yıllarda, özellikle elektrik enerjisi gereksinimi en belirgin ve öncelikli ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Böylece yurdun boşa akıp giden su servetinden elektrik enerjisi elde edilmesi için Atatürk'ün emri ile 1936 yılında Elektrik İşleri Etüt İdaresi kurulmuştur. İdare "Keban Projesi" ile yoğun etütlere başlamış, Fırat Nehri'nin her açıdan tetkiki ve sonuçlarının tespiti için rasat istasyonları kurulmuştur.

1938 yılında Keban Boğazı'nda jeolojik ve topoğrafik etütlere girilmiştir. 1950-1960 yılları arasında gerek Fırat, gerekse Dicle üzerinde Elektrik İşleri Etüt İdaresi tarafından sondaj çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine 1954 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) kurulmuştur. Böylece Türkiye'de havza çalışmaları yapılması fikri oluşmuş ve Türkiye 26 havzaya ayrılarak, DSİ Genel Müdürlüğüne etüt ve planlama çalışmalarına başlanmıştır. 1961 yılında Diyarbakır'da kurulan Fırat Planlama Amirliği tarafından yapılan çalışmalar sonunda 1964 yılında Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen "Fırat Havzası İnkışaf Raporu" hazırlanmıştır. Bu rapora ilaveten 1966 yılında "Aşağı Fırat İnkışaf Raporu" geliştirilmiştir. Dicle Havzası için de aynı nitelikte çalışmalar DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğüne sürdürülmüştür.

Böylece Aşağı Fırat Havzası ve Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1977 yılında bu iki havza projesinin "Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)" şeklinde adlandırılması benimsenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında DPT'ye verilmiştir.

DPT 1988 yılında, GAP'ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo-ekonomik kalkınma projesi olarak ele almak amacı ile GAP Master Plan çalışmasını başlatmıştır. Bu çalışma DPT koordinasyonunda Türkiye ve Japonya ortak girişimi ile yapılmıştır. 1989 yılında tamamlanan bu çalışma kapsamında, proje için muhtemel yönetim sistemleri ve alternatifleri de ele alınmıştır.



Bugüne kadar hazırlanan bölge kalkınma plan ve programları arasında en etkin olarak uygulananı GAP olmuştur. Cumhuriyet tarihimizin en kapsamlı projesi olan GAP, entegre bölgesel kalkınma yaklaşımı ve sürdürülebilir insani gelişme felsefesi ile bölgesel kalkınma konusunda uluslararası literatüre geçen bir proje olmuştur. Günümüzde hazırlanan bölge planlarının ve eylem planlarının birçoğuna Master Plan hâlihazırda ışık tutmaya devam etmektedir.

GAP Master Planı'nın hazırlanması ve sonrasında bölgede yapılacak uygulamaların çok kapsamlı olması nedeniyle planlama, projelendirme, uygulama ve izleme-değerlendirme fonksiyonlarının bütünlük içinde gerçekleştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla, 27 Ekim 1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 6 Kasım 1989 tarihli ve 20334 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ) Teşkilatı kurulmuştur. Böylece başlangıçta DPT tarafından yürütülen izleme, koordinasyon ve yönlendirme gibi görevler GAP Bölge Kalkınma İdaresine verilmiştir.

8 Temmuz 2011 tarihli ve 27988 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı makamı onayına istinaden mülga Kalkınma Bakanlığına bağlanan GAP BKİ, daha sonra 9/7/2018 tarihli ve 703 sayılı KHK'nın 146. maddesi uyarınca Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlanmıştır.

GAP BKİ, DPT tarafından gerçekleştirilen GAP Master Planı (1989-2005) çalışmasından sonra "GAP Bölgesi Ulaşım ve Altyapı Planlama Çalışması (1993)", "Sosyal Eylem Planı (1995)", "GAP Bölge Kalkınma Planı (2002-2010)", "GAP Eylem Planı (2008-2012)", "GAP Bölgesi Turizm Master Planı (2010-2011)" ve "GAP Eylem Planı (2014-2018)" çalışmalarını gerçekleştirmiştir.

GAP BKİ, GAP Master Planı ile başlayan ve daha sonra da devam eden bölge planları ve eylem planları ile bölgesel kalkınmanın sağlanması amacıyla birçok proje uygulamasına karşın; planlardaki temel görevi bu planlarda ve bölgede uygulanan projeleri izlemek, değerlendirmek ve koordine etmektedir. Planlarda yer alan projelerin çoğunluğu sorumlu diğer kamu kurumları tarafından uygulanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile bu bakanlıklara bağlı kuruluşların sorumlu olduğu projeler planlarda ağırlıklı olarak yer almıştır.

GAP BKİ, gerçekleştirdiği planlama çalışmalarının yanı sıra, uygulamaların içerisinde bizzat yer alarak dönem itibarıyla hem kamu kurumlarına hem de özel sektöre yön verecek model projeler geliştirmiştir. GAP BKİ planların hazırlanma aşamasında ve projelerin uygulamalarında yerel aktörleri de sürecin içine dâhil ederek kalkınmaya ivme kazandırmıştır. Bu özelliği ile GAP BKİ ülkemizin bölgesel kalkınma deneyiminde kilometre taşlarından biri olmuştur.

Ayrıca, bölgesel kalkınma ve bölgesel planlama tarihine bakıldığında diğer bir önemli husus da kalkınma ajanslarının kurulmasıdır. Düzey-2 bazında oluşturulan ülke genelindeki 26



T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



bölgeden üçü, GAP Bölgesi içinde yer almakta olup; bu bölgelerde Dicle, Karacadağ ve İpekyolu Kalkınma Ajansları faaliyet göstermektedir.



3. 2021-2023 GAP BÖLGE KALKINMA PROGRAMININ HAZIRLIK SÜRECİ

2014-2018 yıllarını kapsayan GAP Eylem Planı uygulama süresi 2018 yılı sonu itibarıyla sona ermiştir.

Kaynakların etkin ve verimli değerlendirilmesi amacıyla, tek yıllık veya münferit projelerin uygulanması yerine; belirlenen bir sektör/temada istikrarlı ve sürekli projelerin uygulanmasının daha yerinde ve faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, stratejik amaç ve hedeflerle sınırları çizilen çerçevede, sektörel operasyonel programlar (SOP) demetinden oluşan GAP Bölge Kalkınma Programı'nın hazırlığına 2019 yılında başlanmıştır.

GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Bölge Kalkınma Programı Hazırlama Rehberi"ne ve takvimine göre süreç başlatılmıştır. Bu kapsamda, Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi, Konya Ovası Projesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi bölge kalkınma idarelerinin birlikte ve ortak anlayışla 2021-2023 dönemi için bölge kalkınma programı hazırlamasını temin etmek amacıyla, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü uzmanları, bölge kalkınma idarelerinden uzmanlar ve bölgelerdeki kalkınma ajanslarından uzmanlardan müteşekkil "Bölge Kalkınma Programı Çalışma Grubu" kurulmuştur. Bu çalışma grubu, temel ve müşterek kararları almış, fikir alışverişinde bulunmuş, Ankara'da ve bölge kalkınma idareleri merkezlerinde toplantılar gerçekleştirmiştir.

2021-2023 dönemini kapsayacak olan GAP Bölge Kalkınma Programı hazırlığında, Eylem Planı'nın (2014-2018) hazırlık ve uygulama tecrübesi yol gösterici olmuştur.

Bölge Kalkınma Programı hazırlanırken, öncelikle ulusal önceliklerin, politika ve tedbirlerin yer aldığı 11. Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023) gibi ulusal politika belgeleri incelenmiştir. Bu çerçevede, ulusal planlarda yer alan dönem verileri değerlendirilmiş; günümüz ve sonrası için ifade edilen projeksiyonlar güncel verilerle karşılaştırılmıştır. Ayrıca, GAP için hazırlanmış önceki dönem bölge planlama çalışmaları ile eylem planları gözden geçirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde, GAP Bölge Kalkınma Programı'na (2021-2023) dayanak teşkil edecek hususlar ele alınmış ve öncelikler ortaya çıkarılmıştır.

Bölge Kalkınma Programının hazırlanmasında; uygulama, kaynak kullanımı, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin etkinleştirilmesi açısından "odaklanma ilkesi" esas alınmıştır. Bunun için, 2014-2018 Eylem Planı döneminde yapılan ekonomik, sosyal ve kültürel araştırma projeleri neticesinde belirlenmiş olan bölgenin ihtiyaçları listelenmiş ve önceliklendirilmiştir. Yerelin azami düzeyde katkı sağlaması için çalışmalara bölgedeki kalkınma ajansları da dâhil edilmiştir. Ajanslar tarafından hazırlanan 2014-2023 dönemini kapsayan bölge planları ile hâlihazırda yürütmekte oldukları sonuç odaklı programlardan, etkin bir şekilde değerlendirilerek faydalanılmıştır.

GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023) hazırlığında öncelikle mevcut veriler üzerinden durum değerlendirmesi yapılmıştır. Bölgenin sektörler itibarıyla mevcut durumu ortaya konulmuş; seçilmiş göstergeler yerel, bölgesel ve ulusal verilerle karşılaştırmalı olarak



analiz edilmiştir. Bu sayede, bölgenin ihtiyaçları, sorunları, gelişme alanları ve potansiyeli sektörler bazında ortaya konulmuştur.

Mevcut durum analizi; amaç, hedef ve sektörel operasyonel programlardan meydana gelen stratejik çerçeve bölümüne altlık teşkil etmiştir. Bölgenin amaç, hedef ve sektörel operasyonel program (SOP) seti belirlenmiştir. Bu çalışmalar neticesinde GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023) stratejik çerçevesi ve akabinde stratejik çerçevede yer alan programlara ayrılması öngörülen bütçeler oluşturulmuştur. Bölge kalkınma programının finansmanı, GAP Bölge Kalkınma İdaresinin kurumsal bütçesinden oluşmaktadır.

GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023), 3 amaç, 9 hedef ve 15 sektörel operasyonel programdan (SOP) oluşmaktadır. Belirlenen amaç, hedef ve SOP'lar vasıtasıyla, GAP Bölgesi'nin diğer bölgeler ile gelişmişlik farklarını azaltması amaçlanmıştır. Bu kapsamda "Tarımda Rekabet Gücünün Artırılması ve Sürdürülebilir Çevre", "Turizm ve Sanayide Ekonomik Büyüme" ve "Beşeri ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi" amaçları 2021-2023 GAP Bölge Kalkınma Programı'nın ana omurgasını oluşturmaktadır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri çerçevesinde yapılan revize çalışmaları sonucunda nihai GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı makamı onayına sunulmuş ve onaylanan bölge kalkınma programı uygulamaya alınmıştır.



4. GAP BÖLGESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi; Fırat-Dicle Havzası ile Yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) kapsamaktadır (Şekil 1).

GAP Bölgesi 76.014 km² alan ile Türkiye toplam yüzölçümünün yüzde 9,7'sini, 8.975.618 kişilik nüfusu ile de Türkiye nüfusunun yüzde 10,8'ini oluşturmaktadır.

GAP Bölgesi, Güneydoğu Torosların güneyinden, Suriye sınırına kadar olan alanı kaplamaktadır. Bölge doğu ve kuzeyden Doğu Anadolu Bölgesi, batıdan Akdeniz Bölgesi, güneyden Suriye ve kısa bir sınırla da Irak ile çevrilidir.

Bölgenin kuzey kesiminde Toros dağ sırasının güney yamaçları ile birlikte ikinci bir kıvrımlı dağ kuşağı uzanır. Bölgenin ortasında 1.952 m yükseltiyeye sahip sönmüş Karacadağ Volkanı yer alır. Bölgenin batısında ise Gaziantep Platosu üzerinde yükselen Kartal Dağları bulunmaktadır.

GAP Bölgesi Türkiye'nin en düzlük bölgelerinden biridir. Karacadağ'ın batısında Harran, Suruç, Ceylanpınar ve Birecik ovaları yer alır. Dicle Nehri ve kollarının toplandığı Diyarbakır Havzası geniş olmayan ancak çok verimli bir ovaya sahiptir.

Karacadağ'ın batısındaki Şanlıurfa, Gaziantep, Adıyaman platoları Fırat ve kolları tarafından derin bir şekilde yarılmıştır. Karacadağ'ın doğusu ise, daha engebeli bir yapı gösterir. Bu bölümün güneyinde Mardin-Midyat Eşiği yer alır.

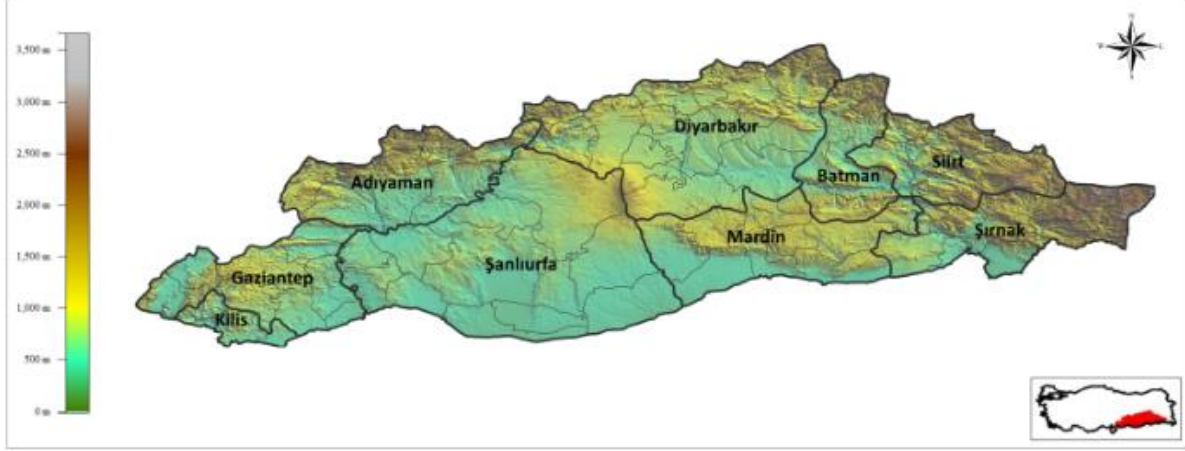
Bölgenin iki önemli akarsuyundan biri olan Fırat, kaynağını Doğu Anadolu Bölgesi'nden alır. Bölgede ise Toroslar'dan gelen Kâhta ve Karacadağ'dan gelen küçük akarsularla beslenir. Güneydoğu Toroslar'ın güneye bakan yamaçlarından birçok kol halinde çıkan Dicle Nehri ise bölgenin diğer önemli akarsuyudur. Her iki akarsu da Basra Körfezi'ne sularını boşaltırlar.

Bölgede doğal oluşumlu göl yoktur. Ancak Fırat ve Dicle üzerinde kurulmuş baraj gölleri bulunmaktadır. Bölgenin ve ülkenin 2. en büyük baraj gölü olan Atatürk Barajı bu bölge sınırları içinde yer alır.

GAP Bölgesi orman varlığı, Türkiye toplam orman varlığının yüzde 6'sını oluşturmaktadır. Bu açıdan diğer bölgelere oranla daha az orman varlığına sahiptir.

Bölge, tarihi açıdan bakıldığında da çok önemli bir yere sahip olup Türkiye ve dünyada turizm çekim merkezi olma yönünde ilerlemeye devam etmektedir. "Tarihin Sıfır Noktası" olarak kabul edilen Göbeklitepe ve Hz. İbrahim'in doğduğu rivayet edilen Şanlıurfa, farklı medeniyetleri barındıran ve tarihi taş evleriyle dikkati çeken Mardin, gastronomi turizmiyle tanınan Gaziantep, "Evliyalar Şehri" olarak bilinen Zerkzevan Kalesinin bulunduğu Diyarbakır, Nemrut Dağı'na ev sahipliği yapan Adıyaman ve Hasankeyf Ören Yeri'nin bulunduğu Batman, Ravanda Kalesinin bulunduğu Kilis ve Mem û Zin türbesinin bulunduğu Şırnak ile Işık Hadisesi'nin yaşandığı Siirt illerine ev sahipliği yapmaktadır.

Şekil 1: GAP Bölge Haritası



GAP Bölgesi, Tablo 1’de yer alan istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre bir Düzey-1 bölgesi, üç Düzey-2 bölgesi ve dokuz Düzey-3 bölgesinden oluşmaktadır.

Tablo 1: İstatistiki Bölge Sınıflamasına Göre GAP Bölgesi

| İstatistiki Bölge Sınıflaması - Düzey - 1 | İstatistiki Bölge Sınıflaması - Düzey - 2 | Kalkınma Ajansı / Merkezi |
|---|---|--|
| TRC – Güneydoğu Anadolu Bölgesi | TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) | İpekyolu Kalkınma Ajansı / Gaziantep |
| | TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) | Karacadağ Kalkınma Ajansı / Diyarbakır |
| | TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) | Dicle Kalkınma Ajansı / Mardin |

Kaynak: TÜİK

GAP Bölgesi’nin yüzölçümü 76.014 km² ile ülkenin yaklaşık yüzde 10’una denk gelmektedir. 2012 yılında çıkarılan kanun ile bölgedeki büyükşehir sayısı 4’e yükselmiştir. Kanun ile belediye, ilçe ve köy sayıları da değişmiştir. Belediye sayısı 186’dan 118’e düşmüştür. Bunun nedeni büyükşehir olan illerin belde belediyelerinin kaldırılarak ilçe veya il belediyelerine bağlanmasıdır. Bölgede 2012 yılında 4.340 olan köy sayısı ise 1.393 olmuştur. Bu düşüşün temel nedeni de yine büyükşehirlerde yer alan köylerin mahalle statüsüne alınmasıdır. Büyükşehir belediyeleri dâhil edilmediğinde en fazla ilçeye sahip il 9 ilçe ile Adıyaman, en az ilçeye sahip il ise 4 ilçe ile Kilis’tir. Büyükşehir belediyeleri içinde en fazla ilçeye sahip il 17 ilçe ile Diyarbakır’dır (Tablo 2).



Tablo 2: GAP İlleri ve Türkiye İlçe, Belediye ve Köy Sayısı (2019)

| İller | Yüzölçümü(km ²) | İlçe Sayısı | Belediye Statüsü | Belediye Sayısı | Köy Sayısı |
|--------------------|-----------------------------|-------------|------------------|-----------------|---------------|
| Adıyaman | 7.337 | 9 | İl Belediyesi | 23 | 453 |
| Batman | 4.477 | 6 | İl Belediyesi | 11 | 284 |
| Diyarbakır | 15.168 | 17 | Büyükşehir B. | 17 | - |
| Gaziantep | 6.803 | 9 | Büyükşehir B. | 9 | - |
| Kilis | 1.412 | 4 | İl Belediyesi | 4 | 137 |
| Mardin | 8.780 | 10 | Büyükşehir B. | 10 | - |
| Şanlıurfa | 19.242 | 13 | Büyükşehir B. | 13 | - |
| Siirt | 5.717 | 7 | İl Belediyesi | 12 | 279 |
| Şırnak | 7.078 | 7 | İl Belediyesi | 19 | 240 |
| GAP Bölgesi | 76.014 | 82 | | 118 | 1.393 |
| Türkiye | 780.043 | 973 | | 1.359 | 18.280 |

Kaynak: TÜİK

Not: Büyükşehir belediyeleri toplam belediye sayısına dâhil edilmemiştir.



5. GAP EYLEM PLANI (2014-2018) ve 2019-2020 DÖNEMİ BÖLGEDEKİ FAALİYETLER

GAP Bölge Kalkınma İdaresi GAP Master Planı ile başlayan ve daha sonra da devam eden bölge planları ve eylem planları ile bölgesel kalkınmanın sağlanması amacıyla birçok proje uygulamasına karşın; planlardaki temel görevi bu planlarda ve bölgede uygulanan projeleri izlemek, değerlendirmek ve koordine etmektedir. Planlarda yer alan projelerin çoğunluğu diğer kamu kurumları tarafından uygulanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı ile bu bakanlıklara bağlı kuruluşların sorumlu olduğu projeler planlarda ağırlıklı olarak yer almaktadır.

GAP Eylem Planı (2014-2018) kapsamında 5 ana eksen, 115 eylem ve bu eylemlerin altında 494 proje yer almıştır. Bu projelerin uygulanmasından 50'nin üzerinde kamu kurum ve kuruluşu sorumlu kılınmıştır.

GAP BKİ 2014 yılında uygulamaya konulan ve 2014-2018 dönemini kapsayan GAP Eylem Planı ile izleme ve koordinasyon görevini yerine getirmiş olup, bu kapsamda beş yıllık dönemdeki gerçekleştirmeler aşağıda verilmiştir.

5.1. Bölgedeki Büyük Yatırımlar/Eylemler/Faaliyetler

Ekonomik Kalkınmanın Hızlandırılması Ekseni kapsamında;

- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı kapsamında 552 projeye 513,9 milyon TL, makine ekipman desteği kapsamında ise 36.905 proje için 150,9 milyon TL destek sağlanmıştır.
- “Hayvancılık Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi” kapsamında 2009 yılında başlanan program ile süt sığırcılığı yatırımlarında 32 proje ve 2.641 baş hayvan için destek sağlanmıştır. 2014 yılında başlanan yeni destek programı kapsamında ise 710 proje tamamlanmış olup; 20 baş boğa, 3.154 baş koç, 476 baş teke ve 39 adet ağıl ve ahır inşaatı için hibe desteği ödemesi yapılmıştır.
- 15.205 ha ağaçlandırma, 28.504 ha erozyon kontrolü, 9.141 ha mera ıslahı ve 59.452.000 adet fidan üretimi gerçekleştirilmiştir.
- Biyolojik Çeşitliliğe Dayalı Geleneksel Bilginin Kayıt Altına Alınması Projesi kapsamında Şanlıurfa'da saha çalışmaları yürütülmüş ve biyolojik çeşitliliğe dayalı geleneksel bilgiler belirlenmiştir. Gaziantep, Kilis ve Mardin illerinde de saha çalışmalarına başlanmıştır.
- Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanter ve İzleme Projesi kapsamında yapılan envanter çalışmasında tüm GAP illerinde; 4.105 damarlı bitki, 353 kuş, 76 memeli, 88 iç su balığı, 70 sürüngen 9 çift yaşar türü ve toplamda 1.127 endemik takson tespit edilmiştir. Toplanan veriler www.nuhungemisi.gov.tr adresinde yayımlanmaktadır.
- Diyarbakır ve Şanlıurfa Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgeleri tamamlanmıştır.



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



- Adıyaman Merkez Tevsii Organize Sanayi Bölgesi (OSB) (106 ha) ve Arıtma Tesisi, Adıyaman Kâhta (155 ha) ve Besni (124 ha) ile Batman Merkez Tevsii OSB (46 ha) yatırımları tamamlanmıştır.
- Kilis Yeni Küçük Sanayi Sitesi (KSS) II. Kısım (16 işyeri) altyapı ve Cizre KSS II. Kısım (48 işyeri) üstyapı inşaatları tamamlanmıştır.
- Gaziantep Karkamış, Kilis Öncüpınar ve Çobanbey Gümrük Kapılarının bakım onarımları yapılarak kapasiteleri artırılmıştır.
- Adıyaman Gümrük Müdürlüğü kurulmuş, Batman Gümrük Müdürlüğü Hizmet Binası tamamlanmıştır.
- Bölgedeki işletmelerin ve girişimcilerin rekabet güçlerini geliştirmek amacıyla, Kredi Garanti Fonu tarafından 2014-2018 döneminde 27.491 işletmenin 31.649 talebi için 24,5 milyar TL kefalet onayı verilmiş; 27,6 milyar TL kredi hacmi yaratılmıştır.
- KOSGEB Destek Programları ile 17.733 işletmeye 506,3 milyon TL (2020 fiyatlarıyla) destek verilmiştir. APEKS (Toptan Bankacılık) faaliyetleri kapsamında bölgedeki 21 firmaya 2.360.973 Euro ve 2018 yılında 23,3 milyon TL kredi kullanılmıştır.
- Bölgede Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından sabit yatırım tutarı 2020 yılı fiyatları ile 57,2 milyar TL olan ve 164.805 kişilik istihdam öngörülen 3.489 adet teşvik belgesi verilmiştir.
- İpekyolu Kalkınma Ajansı tarafından Adıyaman, Gaziantep ve Kilis illerinde Mali Destek Programları ile 150, Teknik Destek Programları ile 270, Doğrudan Faaliyet Desteği ile de 58 proje desteklenmiştir.
- Cazibe Merkezleri Destekleme Programı (CMDP) kapsamında Gaziantep Lojistik Köy, Endüstriyel Simbiyoz ve Küresel Marka Şehir projelerinin fizibilite raporları tamamlanmıştır. Gaziantep Lisanslı Depoculuk ve Ürün İhtisas Borsası Kurulması, Merkezi Biyogaz Tesisi, Mecidiye Hanı Restorasyonu, Ayakkabı Test Laboratuvar Kurulumu ve Akreditasyonu ile Kalyon Garaj Prototipleme ve Girişimcilik Merkezi Kurulması Projelerinin fizibilite raporları hazırlanmış, kurulum ve yapım işleri tamamlanmıştır.
- İpekyolu Kalkınma Ajansının GÜdümlü Proje Desteği kapsamında ise, Adıyaman Sanayisini Geliştirme Merkezi, Gaziantep Mesleki Eğitim Kompleksi, Akıllı Referans Bina İnovasyon Sistemi ve Kadın Girişimci Destek Merkezi ile Kilis Organik Zeytinle Gelen Sağlık, Sofralarda Salamuralık Zeytin Tesisi projeleri tamamlanmıştır. Ajans desteği ve CMDP kapsamında gerçekleştirilen proje ve faaliyetler için yaklaşık 111 milyon TL katkı sağlanmıştır.
- Dicle Kalkınma Ajansı tarafından Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerinde Mali Destek Programları ile 70, Teknik Destek Programları ile 123, Doğrudan Faaliyet Desteği ile de 19 proje desteklenmiştir.
- Dicle Kalkınma Ajansının GÜdümlü Proje Desteği kapsamında Batman Üçyol Ekolojik Köy Projesi tamamlanmıştır. Ajans desteği ile gerçekleştirilen proje ve faaliyetler için yaklaşık 105 milyon TL katkı sağlanmıştır.



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



- Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde Mali Destek Programları ile 271, Teknik Destek Programları ile 279, Doğrudan Faaliyet Desteği ile 42, Sosyal Etkileşim Programı ile 26 ve Fizibilite Programı Desteği ile 18 proje desteklenmiştir.
- CMDP kapsamında Diyarbakır'da Şeyh Mattar Cami Minaresi (Dört Ayaklı Minare) Restorasyonu, Kültürel Mirasın Projelendirilmesi, Diyarbakır Evlerinin Turizme Kazandırılması, Ulu Cami ve Hanlar Çevresi Renovasyonu, Surların Turizme Kazandırılması, Kültürel Mirasın Tanıtımı, İçkale Surlarının Restorasyonu, Şehzadeler Konağının Projelendirilmesi, Kulp İpek Üretim Merkezi, 41 nolu (Yedi Kardeş Burcu) ve 42 nolu (Nur Burcu) Burçlar ve Burçlar Arası Sur Duvarının Restorasyonu, Surların Projelendirilmesi, Turizm Alt Yapısının Geliştirilmesi, Mesleki Eğitim ve Yerel Kalkınma, Diyarbakır'ın Turizm Marka Değerinin Artırılması, Dezavantajlı Grupların Sosyal Entegrasyonu ve Rehabilitasyonu, Fuar ve Kongre Merkezi Altyapı Güçlendirme, Çiftahan Restorasyonu ve Abdi Paşa Sokak Sağlıklaştırma projeleri tamamlanmıştır.
- Şanlıurfa'da ise Sokak Cephe İyileştirme ve Kültür Adası, Kale Eteğinin Turizme Kazandırılması, Kültürel Mirasın Tanıtımı, GAP Vadisi Proje Çizimi ve Ulaşım Köprüleri, Geleneksel El Sanatları Tasarım ve Pazarlama, Fuar Merkezi ve Ayakkabıcılar Sanayi Bölgesi projeleri tamamlanmıştır. Gündümlü projeler kapsamında Hazır Giyim Organize Sanayi Bölgesi Küme Koordinasyon Merkezi kurulmuştur.
- Ajans desteği ve CMDP kapsamında gerçekleştirilen proje ve faaliyetler için yaklaşık 300 milyon TL destek sağlanmıştır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 14 adet bakım onarım, teşhir tanzim ve çevre düzenleme işi, Adıyaman Kâhta Yeni Kale, Gaziantep Rumkale Yapıları, Kilis Sabunhane Binası ve Canbolat Bey Hanı, Mardin Kalesi, Şanlıurfa Harran Sur Duvarları, Birecik Kalesi ve Bozova Çarmelik Kervansarayı restorasyon işleri, Diyarbakır Cahit Sıtkı Tarancı ve Şırnak Cizre Yeni Müze ile Siverek Kalesi proje yapımı işleri tamamlanmış ve Kilis-Oylumhöyük, Mardin-Dara Antik Kenti, Gaziantep-Nizip Zeugma Antik Kenti ve Harran Ören Yeri arkeolojik kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Şanlıurfa Merkez Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projesi, Gaziantep Nizip Zeugma Koruma Amaçlı İmar Planı ve Mardin Dara (Oğuz Köyü) Koruma Amaçlı İmar Planı tamamlanmıştır.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Adıyaman'da 13, Diyarbakır'da 14, Gaziantep'te 15, Kilis'te 14, Mardin'de 6, Siirt'te 6 ve Şanlıurfa'da 16 olmak üzere 84 iş ile 70 adet eski eser onarım işi tamamlanmıştır.

Sosyal Gelişmenin Sağlanması kapsamında;

- Eğitimde Adıyaman'da 1.519, Batman'da 1.875, Diyarbakır'da 2.168, Gaziantep'te 4.255, Kilis'te 250, Mardin'de 1.168, Siirt'te 850, Şanlıurfa'da 5.494, Şırnak'ta 1.527 olmak üzere 19.106 adet derslik yapılmıştır.
- 106 adet okula Z-Kütüphane için ödenek tahsis edilmiştir.
- Bölge üniversitelerinde 22 fakülte, 2 merkezi derslik, 10 meslek yüksekokulu, 7 merkezi araştırma laboratuvarı, 3 adet uygulama ve üretim merkezi, 29 adet sosyal tesis ve 3 kütüphane yapımı tamamlanmıştır.



- Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından Adıyaman Besni (300), Gaziantep İslâhiye (300), Mardin (750), Şanlıurfa Merkez (1.000) ve Birecik (300) ile Şırnak (500) olmak üzere 3.150 yatak kapasiteli 6 öğrenci yurdu tamamlanmıştır. Ayrıca kiralama yöntemi ile de bölgede 16.517 kapasiteli öğrenci yurdu hizmete açılmıştır.
- İŞKUR tarafından;
 - 56.566'sı kadın, 175.501'i erkek olmak üzere 232.067 kişi işe yerleştirilmiştir.
 - Aktif İşgücü Programları ile Mesleki Eğitim Kursları, Girişimcilik Eğitim Programı ve İşbaşı Eğitim Programı kapsamında 33.350 programa 109.909'u kadın, 105.900'ü erkek olmak üzere 215.809 kişi katılım sağlamıştır.
 - Düzenlenen programlar ve kurslar aracılığı ile 5.402 engelli ve 56 eski hükümlü işe yerleştirilmiştir.
 - İş Arama Becerileri Programı kapsamında, Ortaöğretim Kurumları ve Fakülte/Yüksekokullardaki öğrencilere yönelik düzenlenen 698 eğitim programına 35.525 kişi katılım sağlamıştır.
 - Gençlere Bireysel Danışmanlık Programı kapsamında 464.016 genç danışan ile 680.005 bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir.
 - Adıyaman, Batman, Dicle, Gaziantep, Kilis, Mardin-Artuklu, Siirt, Şanlıurfa-Harran ve Şırnak İŞKUR üniversite irtibat noktaları oluşturulmuştur.
- 24 adet hastane projesi yatırımı ile 2.395, üniversitelere ait 3 hastane yatırımı ile 905 olmak üzere bölgedeki hastanelerde toplam 3.300 yeni yatak kapasitesi oluşturulmuştur.
- Diyarbakır; Gaziantep Nizip, Şahinbey ve Şehitkâmil; Şanlıurfa Merkez ve Eyyübiye olmak üzere 280 üniteli 6 Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi tamamlanmıştır.
- Adıyaman'da 22, Batman'da 10, Diyarbakır'da 3, Gaziantep'te 7, Kilis'te 1, Mardin'de 2, Siirt'te 17, Şanlıurfa'da 39, Şırnak'ta 13 olmak üzere 114 adet Aile Sağlığı Merkezi, Toplum Sağlığı Merkezi, Sağlık Evi ve 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu tamamlanmıştır.
- Sosyal Hizmet ve Yardımlar kapsamında;
 - Sosyal Destek Programı kapsamında, 2015 ve 2017 yıllarında toplam 451 proje desteklenmiş olup, 2020 yılı fiyatlarıyla 162,9 milyon TL kaynak aktarılmıştır.
 - Adıyaman Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (30 kişilik),
 - Diyarbakır; Gaziantep Karkamış ve Nurdağı; Mardin Kızıltepe, Midyat ve Nusaybin; Siirt; Şırnak İdil ve Cizre Sosyal Hizmet Merkezleri,
 - Diyarbakır, Siirt ve Şırnak Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğü Hizmet Binaları,
 - Diyarbakır Çocuk Destek Merkezi (40 kapasiteli) ve
 - Gaziantep İhtisas Huzur Evi (Alzheimer, Demans) (100 kişilik) tamamlanmıştır.
 - Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından Batman Merkez ve Kozluk; Diyarbakır Bismil, Ergani, Silvan, Yenişehir ve Bağlar; Gaziantep Merkez, Nizip ve İslahiye; Mardin Merkez, Yeşilli, Mazıdağı ve Midyat; Siirt Merkez ve Kurtalan; Şanlıurfa Merkez, Hilvan, Bağlarbaşı ve Suruç; Şırnak Merkez ve Silopi Gençlik Merkezleri tamamlanmıştır.



- 11.300 seyirci kapasiteli 12 adet spor salonu, 3 adet sentetik yüzeyli atletizm pisti, 8 adet sentetik çim yüzeyli futbol sahası, 5 adet sporcu fabrikası, 5 adet kapalı yüzme havuzu yapılmıştır.
- Batman (15.000), Diyarbakır (33.000) ve Gaziantep (35.500) stadyumları tamamlanmıştır.
- Adıyaman Gölbaşı; Batman Sason ve Hasankeyf; Gaziantep Karkamış; Siirt Eruh; Şanlıurfa Ceylanpınar ve Şırnak Uludere, Güçlükönak ve Beytüşşebap İlçe Halk Kütüphanelerinin tefrişatları yapılmış olup, yeni konseptte uygun şekilde hizmet vermeye başlamıştır.
- Kilis'te çocuk kütüphanesi, Gaziantep Altınüzüm'de Halk Kütüphanesi ve Şanlıurfa'da İl Halk Kütüphanesi yapılmıştır.

Şehirlerde Yaşanabilirliğin Artırılması Ekseninde;

- Planlı kentsel gelişmenin sağlanması amacıyla Adıyaman ili Gölbaşı ilçesindeki Örnek İmar Uygulama Projesi tamamlanmıştır.
- Diyarbakır Ergani; Şanlıurfa; Şırnak Cizre ve Silopi içme suyu isale hatları ve arıtma tesisleri ile Mardin Dargeçit, Ömerli ve Yeşilli-Kabala; Şırnak Silopi-Başverimli içme suyu isale hatları tamamlanmıştır.
- İçme suyu kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması amacıyla Atatürk, Birecik ve Dicle barajlarına arıtılmaksızın atık su deşarj edilmemesi için Adıyaman, Şanlıurfa Bozova ve Diyarbakır Eğil ilçelerinin atık su arıtma sistemleri faaliyete geçmiştir.
- İLBANK tarafından, SUKAP Projesi kapsamında Batman, Kilis ve Mardin'de birer Siirt ve Şanlıurfa'da ikişer, Diyarbakır, Gaziantep ve Şırnak'ta üçer, Adıyaman'da ise 4 adet olmak üzere 20 adet içme suyu şebeke inşaatı tamamlanmış, 2020 yılı fiyatlarıyla 285,9 milyon TL destek sağlanmıştır.
- Yine SUKAP Projesi kapsamında Adıyaman ve Şanlıurfa'da beşer, Diyarbakır, Gaziantep ve Siirt'te beşer, Mardin ve Şırnak'ta ikişer adet olmak üzere 26 adet atık su şebeke inşaatı tamamlanmış ve 155,7 milyon TL destek sağlanmıştır.
- Plan döneminde TOKİ tarafından Adıyaman'da 834, Batman'da 933, Diyarbakır'da 5.972, Gaziantep'te 5.902, Mardin'de 5.630, Siirt'te 410, Şanlıurfa'da 4.650 ve Şırnak'ta 8.229 olmak üzere 32.560 konut üretimi gerçekleştirilmiştir.

Altyapının Geliştirilmesi Ekseninde;

- Plan döneminde Diyarbakır Ergani; Gaziantep Ardıl ve Doğanpınar baraj inşaatları tamamlanmıştır. GAP Projesi'nin önemli ayaklarından biri olan Ilısu Barajı ve HES Projesi tamamlanmıştır.
- Bu dönemde 160.083 hektar alan daha sulamaya hazır hale getirilmiş ve 571.591 hektara yükselmiştir. Ana kanal yapımına devam edilmiş, 566,8 km ana kanal inşa edilmiştir.
- 200.000 hektar alanda toplulaştırma çalışmaları tamamlanmıştır.



- Şanlıurfa Harran ovasında 37.200 hektar alanda arazi ıslahı ve tarla içi geliştirme hizmetleri yapılmıştır.
- Bölgede 9.828 km kapalı drenaj boru hattı inşa edilmiştir.
- Mardin ve Şırnak illeri doğalgaz boru hattı yapım işleri tamamlanarak bu illere doğalgaz arzı sağlanmıştır.
- 787,4 km yeni bölünmüş yol hizmete girmiştir.
- Diyarbakır Havalimanı yeni terminal binası tamamlanmıştır.
- 4 adet feribot inşası tamamlanmıştır. Feribotların ikisi Şanlıurfa’da diğer ikisi de Gaziantep ilinde hizmete alınmıştır.

Aynı dönemde GAP BKİ tarafından aşağıdaki projeler gerçekleştirilmiştir:

GAP BKİ kurulduğu günden beri bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlayacak, model olabilecek projeler yürütmüştür. GAP Eylem Planı (2014-2018) döneminde de birçok proje hayata geçirilmiştir.

- Bölgede mevcut olan yenilenebilir enerji kaynaklarının tüm potansiyelinin kullanılması ve yaygınlaştırılması amacıyla **“GAP Bölgesi’nde Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının ve Enerji Verimliliğinin Artırılması Projesi”**ne başlanılmıştır. Proje çerçevesinde ayrıntılı bir mevcut durum analizi yapılmış, Başlangıç Raporu, Eylem Planı ve Stratejik Eylem Planı hazırlanmıştır. Ekonomik ve teknik uygulanabilirlik ölçütleri göz önünde bulundurularak ve dünyadaki uygulamalar dikkate alınarak GAP Bölgesi’nin gelişimini ve rekabet edebilirliğini artıracak öncelikli projeler belirlenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Böylece projenin ikinci fazına geçilmiştir. Proje çerçevesinde bugüne kadar gerçekleştirilen faaliyetler;
 - Harran Üniversitesinde, Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Ar-Ge Merkezi (GAP YENEV) ve Ortak Kullanım Laboratuvarı desteklenmiştir.
 - Enerji Verimliliği Danışmanlık (EVD) firmaları için Gaziantep ilinde EVD Kuluçka Merkezi kurulumu, gerekli eğitim ve sertifikasyon çalışmaları tamamlanmıştır.
 - Binalarının enerji verimliliği açısından iyileştirilmesi amacıyla seçilen pilot binalarda ısı ve ses yalıtımı çalışmaları tamamlanmıştır.
 - Dört farklı alanda, Güneş Enerjili Mikro Sulama Sistemleri uygulamaları gerçekleştirilmiştir.
 - Turistik tesislerde karbon-nötr kavramı çerçevesinde karbon ayak izini azaltma potansiyeli yüksek üç otel için analiz raporları hazırlanmıştır.
 - Sanayi kuruluşlarında sektörel bazda enerji verimliliği ihtiyaçlarını belirlemek üzere, 38 endüstriyel tesisi kapsayan teknik çalışmalar yapılmıştır.
 - GAP BKİ ile İpekyolu, Karacadağ ve Dicle Kalkınma Ajansları arasında Sanayide Enerji Verimliliği Pilot Uygulamaları Ortak Mali Destek Programı kapsamında 33 alt proje desteklenmiştir.
 - Bismil’de bitkisel atıklardan, Pelet Üretim Tesisi Kurulumu desteklenmiş ve işletmeye açılmıştır.



- Dicle Üniversitesi ile **Hayvansal Atık Kökenli Model Biyogaz Tesisinin Kurulması Projesi**,
- GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü (TAEM) ile **Güneş Pili Sulama Kanalı Pilot Projesi**,
- Harran Üniversitesi GAP YENEV Merkezi ile **GAP Yeşil Enerji Bölgesi (YEB) Kamusal Entegrasyon Projesi**,
- Gaziantep Üniversitesi ile **Sürdürülebilir Yeşil Prefabrik Yapı Uygulaması Projesi**,
- **GAP Bölgesinde Endüstriyel İşletmelerin Karbon Emisyonunun Düşürülmesi ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınmanın Desteklenmesi Projesi**,
- Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yapılı Çevre ve Tasarım Uygulama ve Araştırma Merkezi (ODTÜ-MATPUM) ile **“GAP Bölgesi’nde Karbon-Nötr Ekonomiye Geçiş Etüd Projesi”**,
- GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ile **“Sulama Pompalarında Enerji Verimliliğinin Artırılması Pilot Projesi”**,
- Harran Üniversitesi GAP YENEV Merkezi ile **“GAP Yeşil Enerji Bölgesi İnteraktif Katılım Projesi”**,
- ODTÜ ile **“GAP Bölgesi Karbon Salım Atlası ve Uzman Sistemi Projesi”** vb. projeler desteklenmiştir.
- GAP Bölgesi’nde “Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayide Entegre Kaynak Verimliliği Projesi” 2017 yılı başında uygulanmaya başlanmıştır. Proje ile tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayi alanlarında, üretim faktörlerinin ve üretim kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılarak bölgenin rekabet edebilirliğinin artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla çalışmalara başlanılmış ve projenin yol haritası tamamlanmıştır.
- Parametrik filtreleme yaklaşımı ve 7 stratejik tarımsal ürünün seçimi ile değer zinciri tabanlı kaynak verimliliği analizleri yapılmış olup, Harran Üniversitesi GAP YENEV Merkezi ile bu ürünlere ait saha analizleri devam etmektedir. Endüstriyel işletmeler ve tarım işletmeleri bu kapsamda analiz edilmektedir. GAP Bölgesi illerinden kurum temsilcileri, akademisyenler ve araştırma enstitüsü uzmanlarına yönelik çeşitli kurumsal kapasite geliştirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Karacadağ Kalkınma Ajansı ile “Tarıma Dayalı Sanayide Kaynak Verimliliği” Mali Destek Programı kapsamında desteklenen 11 adet projenin uygulamaları başlamıştır. İyi Pamuk Uygulamaları Derneği’yle yapılan iş birliği ile pamuk üreticileri ve tarımsal üretim uzmanlarına yönelik kapasite geliştirme faaliyetleri yürütülmektedir.
- Boğaziçi Üniversitesi ve Harran Üniversitesi iş birliği ile “Nesnelerin İnterneti Vasıtasıyla Sürdürülebilir Tarımsal Üretimde Kaynak Etkinliği ve Verim Artışı Sağlanmasının Ekonomik ve Çevresel Etkileri” projesi uygulamaya konulmuştur. Projede, bir deney arazisinde akıllı tarım uygulaması yapılarak toplanan veriler değerlendirilecek ve çiftçiye karar desteği sağlayacak bir üretici ara yüzü geliştirilecektir.
- Bölgenin tarımsal potansiyelini değerlendirmek ve organik gıda, içecek ve tekstil sektörlerinin daha rekabetçi bir konuma gelmesini sağlamak amacıyla **“Organik Tarım Küme Geliştirme Projesi”** başlatılmıştır. Bölgenin uluslararası pazarda rekabet edilebilirliğinin artırılması hedeflenmiş; tabandan tavana katılımcı bir yaklaşım ile küme



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



yol haritası, değer zinciri ve küme analizleri hazırlanmış, pilot projeler ve demonstratif çalışmalar hayata geçirilmiştir. Belirlenen pilot projeler ile;

- **“Organik Zeytinyağı Üretiminin Rekabet Gücünün Geliştirilmesi Projesi”** kapsamında Entegre Organik Zeytin İşleme, Paketleme ve Depolama Tesisi kurulmuştur. Türk Patent ve Marka Kurumuna “Kilis Organik Zeytinyağı” coğrafi işaret başvurusu yapılmış olup Tesisin ISO Kalite Güvence Belgelendirmesi (14000, 18000, 22000) tamamlanmıştır.
- **“Diyarbakır Eğil İlçesi Ilgın Köyü’nde Organik Üretimde Artan Verim ve Yükselen Değer Projesi”** kapsamında organik mercimek ve nohutun fason olarak işlenmesi ve paketlenmesi için tesis tamamlanmıştır.
- **“Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Organik Bitki Besleme ve Organik Girdilerin Kullanımı ile Bitki Koruma ve Biyolojik Mücadele Pilot Projesi”** kapsamında Antep Fıstığında Biyolojik Mücadele Altyapısının Geliştirilmesi: Anthocoris Minki Dohrn Yetiştirilmesi Tesis Kurulumu desteklenmiştir. Ayrıca, Dicle Organik Meyve Üreticileri Birliği tarafından sunulan Organik Nohut, Buğday, Üzüm Bitkilerinden Elde Edilen Taze Doku Suyunun Paketlenmesi ve Organik Mamül Haline Dönüşüm Projesi desteklenmiştir.
- **“Diyarbakır İlinde Organik Pamuk Üretimi Eğitim, Yayım ve Yaygınlaştırma Projesi”** ile üreticilerin doğru uygulamalar konusunda bilgilendirilmesi ve üreticiler ve konu ile ilgili teknik personelin eğitimi sağlanmıştır. 13 adet eğitimle 618 kişiye ulaşılmıştır.
- **“GAP Organik Tarım Değer Zinciri Pilot Uygulamalar Mali Destek Programı”** ile Bölgedeki Kalkınma Ajansları iş birliğinde 37 adet pilot proje uygulanmıştır.
- 2014 – 2018 yılları arasında mali destek programı dâhil 49 proje desteklenmiştir.
- Şanlıurfa ilinde GAP Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü (GAPTAEM) iş birliği ile bölgenin ilk organik tıbbi aromatik bitkilerin yetiştirilmesi ve işlenip pazara sunulması projesi uygulamaya geçirilmiştir.
- Harran Üniversitesi ile organik meyve yetiştiricilerine yönelik inovasyon aktarma amaçlı organik meyve işleme tesisi kurulmuştur.
- Mardin ili Derik ilçesinde, Derik Kalkınma Derneği ile ilin ilk organik zeytin işleme tesisi kurulmuştur.
- Organik Tarım Küme Geliştirme Projesi, Avrupa Kümelenme Analizi Sekreterliği (ESCA) tarafından verilmekte olan “Bronz Küme Mükemmeliyet Etiketini” almıştır.
- Türkiye’nin organik tarım alanında ilk bölgesel kurumsal yapısı GAP Organik Küme Derneği (ORKÜDER) kurulmuştur. Web Portalı tamamlanmış olup GO, Eğil Organik, Kilizi, EKOREZ gibi markalar oluşturulmuş ve tescil işlemleri desteklenmiştir.
- GAP Bölgesi’nde Hassas Tarım (precision farming) sisteminin yaygınlaşmasını sağlayarak bölgedeki tarımsal üretim işletmelerinin rekabet gücü ve verimliliğini artırmak aynı zamanda bölgenin hassas tarım alanında teknoloji ve öz bilgi üreten bir merkez olması sürecini başlatmak amacıyla “Hassas Tarım ve Sürdürülebilir Uygulamaların Yaygınlaştırılması Projesi” TÜBİTAK Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü iş birliği ile başlatılmıştır. Bu kapsamda faaliyet planı hazırlanmış; pilot bölge belirleme çalışmaları



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



gerçekleştirilmiştir. Belirlenen pilot bölgede hassas tarım uygulamaları için çeşitli yöntemler (uydu görüntüleri, hava platformlarında kullanılacak multi/hiperspektral kameralar, spektrometreler, yer platformlarında kullanılacak sensörler) ile uygun verinin toplanması, toplanan verinin analiz edilmesi ve yorumlanma çalışmaları yapılmıştır.

- Hassas Tarım Uygulama Yazılımı ve Çiftçi/Danışman ara yüzü gereksinimlerine ilişkin çalışmalar yapılarak, Türkiye’de ilk defa Hassas Tarım konusunda bir uygulama yazılımı ve buna bağlı olarak Çiftçi/Danışman web ara yüzü geliştirilmiştir. Uygulama yazılımının kullanımına ilişkin tarımsal üretim ile ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarında görev yapmakta olan 20 teknik personele eğitim programı uygulanmıştır. Pilot alanda, mısır ekimi ve taban gübre uygulaması ile değişken oranlı üst gübreleme faaliyetleri yapılmıştır. Buğday ve mısır hasadı yapılarak ürün verim haritaları oluşturulmuştur. GAP Hassas Tarım Projesi Füzyon Merkezi kurulmuştur.
- Dağınık yerleşimin yaygın olduğu GAP’ta finansman kaynaklarındaki kısıtlar nedeniyle sürdürülebilir yüksek nitelikli hizmetlere erişimde gecikmeler yaşanmaktadır. Kaynakların optimum kullanılabilmesi için hizmetlerin birleştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu gerçeklerden hareketle GAP BKİ ilgili tüm paydaşlarla birlikte, kırsal alanda yaşayan ve işlemeli tarıma uygun arazilerin az olduğu, nüfusun sosyo-ekonomik yaşam koşullarını geliştirmek amacıyla, sürdürülebilirlik, katılımcılık, değer zinciri analizi ve kümelenme yaklaşımları dikkate alınarak “Entegre Katılımcı Kırsal Kalkınma Projesi”ni (KKP) yürütmektedir. Yerel ortaklarla birlikte GAP illerinde belirlenen pilot alanlarda katılımcı kırsal kalkınma (KKK) projeleri planlanıp uygulamaya konulmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar:
 - Proje kapsamında öncelikle 9 ilde alt bölge belirleme çalışmaları tamamlanmış ve “Alt Bölge Belirleme Stratejik Plan” Raporu hazırlanmış,
 - Belirlenen alt bölgelerin kalkınmasına yönelik 28 ilçede çok sektörlü proje uygulamalarını sağlamak için ilçelerde “Alt Bölge Kırsal Kalkınma Planları” hazırlanmış ve plan çerçevesinde öngörülen alt uygulama projeleri hazırlanmış,
 - Proje Uygulama Birimi (PUB) personelinin eğitimleri yapılmış, etkin ve verimli çalışabilecekleri ortamlar düzenlenmiş,
 - Bununla birlikte, bugüne kadar yapılan çalışmalar göz önünde bulundurularak, 2018 yılında GAP BKİ ve Özyeğin Üniversitesi/Vakfı iş birliğinde konu uzmanları ile birlikte, Adıyaman/Besni, Mardin Ömerli ve Kilis/Ravanda Bölgesi için detaylı Kırsal Kalkınma Programları geliştirilmiş olup,
 - Proje ile kırsal kalkınmaya yönelik kapasite geliştirme eğitimleri, örgütlenme, pazarlama, tarım ve bitkisel üretimin geliştirilmesi, içme suyu, kırsal turizm, girişimciliğin ve istihdamın artırılması, sosyal kalkınma vb. birçok konuda bugüne kadar 300’den fazla alt proje uygulamaya konulmuştur.
- Önemli bir konu da GAP Bölgesi’nde sulamaya açılmış ve açılacak alanlarda tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinin etkinliğini artırmak ve bu konuda hizmet veren başta çiftçi örgütleri olmak üzere kurum ve kuruluşların kapasitelerini geliştirmektir. Bu amaçla örnek bir çalışma olan “GAP Tarımsal Eğitim ve Yayım Projesi” başlatılmış, çiftçiye özgü “Çiftçi Örgütleri Merkezli Çoğulcu Yayım Modeli” geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur.



Model kapsamında 2014 yılında 20 çiftçi örgütü ile çalışmalara başlanmış ve 2018 yılı sonunda 28 Ziraat Odası, 11 yetiştirici birliği, 8 üretici birliği, 4 sulama birliği olmak üzere toplam 51 çiftçi örgütü ile faaliyetlerini yürütmüştür. Bununla birlikte 6 sulama sahasında suyun etkin kullanımı ve suya hazırlık çalışmaları yürütülmüştür.

- 2014–2018 yılları arasında eğitim, yayım, örgütlenme, sulama ve koordinasyon faaliyet başlıkları altında toplam 1.925 faaliyet ile 7.678 teknik elemana ve yaklaşık olarak 119.000 çiftçiye doğrudan ulaşılmıştır. Bu yıllar içerisinde Model kapsamında 4 yeni çiftçi örgütü (Batman/Sason Çilek Üreticileri Birliği, Gaziantep/Şehitkamil Kiraz Üreticileri Birliği, Adıyaman/Kahta Sert Kabuklu Meyve Üreticileri Birliği ve Diyarbakır/Dicle Organik Meyve Üreticileri Birliği) kurulmuştur.
- Kadınlar için “Kendin Üret Kendin Tüket”, çocuklara “GAP Geleceğimizdir, GAP Egzersiz Program” ve “GAP Lider Çiftçi Kampı” faaliyetleri yürütülmüştür.
- 29 Haziran 2015 tarihinde «GAP TEYAP» marka olarak tescil edilmiştir
- Ülkemizde bir ilk olarak, Cullap Sulama Birliği tarımsal danışmanlık yetki belgesi almış ve hizmet vermeye başlamıştır.
- TEYAP tarımsal eğitim yayımda rol model olarak KOP BKİ Başkanlığınca “KOP TEYAP” olarak 2015 yılında uygulamaya konulmuştur.
- GAP TEYAP faaliyetlerinden elde edilen sonuçlar ulusal ve uluslararası platformlarda paylaşılmıştır.
- 2014–2018 yılları arasında 14 adet proje desteklenmiştir. Desteklenen bu 14 projede öncelik; tarımsal danışmanlık hizmeti veren çiftçi örgütlerinin idari, mali ve teknik açıdan desteklenerek sürdürülebilirliğin sağlanmasını amaçlayan projelerdir. Nitekim bu projelerden Haliliye Ziraat Odası “Çiftçi Eğitim Salonu Projesi”, Kâhta Ziraat Odası “GAP Çok Amaçlı Eğitim Salonu”, Gercüş Ziraat Odası “Gercüş Eğitim Çiftliği Projesi” ve Nurdağı Ziraat Odası “Çiftçilerimiz Eğitim Salonuna Kavuşuyor Projesi” ile çiftçi örgütleri bölgedeki ilgili kurum, kuruluşlarla birlikte çiftçi ve teknik elemanlara yönelik ihtiyaç duyulan eğitimleri düzenlemiştir. Bu kapsamda 75 eğitim faaliyeti ile toplam 3.000 kişiye ulaşılmıştır.
- 2017 yılında Gaziantep Şehitkamil Sert Çekirdekli Meyve Üreticileri Birliği tarafından hazırlanan ve GAP BKİ tarafından desteklenen “Kiraz Boylama, Ambalajlama, Soğuk Hava Entegre Tesisi Projesi” ile üreticiler ürünlerini aracısız olarak, değerinde pazarlayabilmektedir. 16 kurucu üye ile kurulan çiftçi örgütü bugün 160 aktif üye ile devam etmektedir. Tesisin kurulduğu alan sektörle ilgili cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu çalışmanın yaygınlaştırılması anlamında 2 kez Kiraz Festivali düzenlenmiştir.
- Sulamaya açılan alanlarda çiftçi geliri artarken sulamadan yararlanamayacak olan kesimdeki halkın gelirinde bir artış meydana gelmeyecektir. GAP BKİ, sulamadan yararlanamayacak az topraklı ya da hiç toprağı olmayan nüfusun gelir düzeyini artırmak, yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla, “**Sulama Dışı Alanlarda Halkın Gelir Düzeyinin Artırılması Projesi**”ni yürütmektedir. Proje ile hayvancılık, arıcılık, seracılık, meyvecilik, organik tarım, su ürünleri vb. alanlarda tarımsal üretimi destekleyici model



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



projeler planlamış, yürütmüş ve yürütmektedir. 2014-2018 döneminde 40 adet proje desteklenmiştir. Bu çerçevede desteklenen projelerden bir kısmı aşağıda yer almaktadır:

- Adıyaman ili Çelikhan ve Gerger ilçelerinde Arıcılığı Geliştirme Projesi, Batman Kozluk ilçesinde Seracılığı Geliştirme Projesi ve Çilek Yetiştiriciliği Projesi, Diyarbakır ilinde Hazro, Ergani, Kocaköy ve Bismil’de Meyveciliği Geliştirme Projeleri, Gaziantep ilinde Şehitkâmil ilçesinde Bağcılığın Geliştirilmesi Projeleri (telli terbiye ile bağ yetiştiriciliği), Kilis ilinde Sebze Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projeleri, Mardin ilinde Meyveciliği Geliştirme Projeleri, Şanlıurfa ilinde seracılık, güneş paneli, kerevit projeleri ön plana çıkmıştır.
- Sürdürülebilir tarım teknikleri çerçevesinde, potansiyellere uygun gelir getirici yeni tarım ve tarım dışı faaliyet alanlarının tespit edilmesi, pilot uygulamaların gerçekleştirilmesi, topraksız ve az topraklı çiftçilerin gelir düzeyinin artırılması, aile iş gücünü kullanarak yan uğraşlarla aile gelirlerine katkı sağlanması amacıyla uygulanan Tarım ve Tarım Dışı Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesi Projesi ile 2014-2018 döneminde 36 adet alt proje desteklenmiştir. Bu projelerden bir kısmı aşağıda yer almaktadır:
 - Siirt ilinde Şal-Şepik Yerel Bez Dokumacılığının Yaşatılması Projesi ile 10 tezgâhlı bir atölye kurulmuş, 1 teşhir mağazası oluşturulmuş ve 35 kursiyere eğitim verilmiştir. Kursiyeler usta eğitici olarak çalışmaya başlamıştır. Kaybolmaya yüz tutmuş yöresel bez dokumacılığı ile kültür mirası üretilip, seri üretime geçilmiş olup patent başvurusu yapılmıştır.
 - Gaziantep ilinde, alternatif ürün (Kinoa, Moringa) yetiştiriciliğinin geliştirilmesi çerçevesinde, yüzde 100 Üreten Kadın, yüzde 100 Doğal Ürün, yüzde 100 Marka Projesi desteklenmiştir. Proje kapsamında, 125 kadın çiftçi tarımsal el sanatları konusunda eğitim almış, Moringa bitkisi Çaymo markası adı ile ambalajlanarak satışa sunulmuştur. Moringap Markası elde edilmiş yüzde 100 bitkisel moringalı antibakteriyel şampuan ve moringalı zeytinyağlı sabun üretilmiştir. Nurdağı ilçesinde yetiştirilen biber «biberimo» markası ile pazarda yerini almıştır.
 - Şırnak’ta, bölgede kaybolan bez bebek yapma geleneğini canlandırmak amacıyla İdil Kaymakamlığı ile birlikte uygulanan projeye Berivan bebek atölyesi kurulmuş, kadın istihdamı ve gelir elde edilmesine katkı sunulmuştur.
 - Mardin ilinde, Yerel Mutfak Kültürünün Geliştirilmesi Projesi ile de bölgenin gastronomi alanındaki potansiyeli ortaya konan bir çalışma gerçekleştirilmiştir.
- GAP Bölgesi’nin “Yenilik ve Girişimcilik Ekosisteminin Geliştirilmesine Yönelik Strateji ve Eylem Planı”nın geliştirilmesi amacıyla “Girişimcilik ve Yenilik İhtiyaç Analizi Projesi” 2017 yılında başlatılmıştır. TÜBİTAK/TÜSSİDE ile birlikte uygulanmıştır. Proje OSB-KSS, İŞGEM, Üniversite Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TGB) ve Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO) ve KOBİ iş paketlerinden oluşmaktadır. Düzenlenen çalıştaylar, teknik komite toplantıları ile yapılan anket ve mülakat çalışmalarına nitel ve nicel analiz yöntemleri uygulanarak iş paketleri kapsamında 26 adet rapor hazırlanmıştır. Proje 9 Temmuz 2019 tarihinde Şanlıurfa’da düzenlenen ve proje çıktılarının ilgili paydaşlara aktarıldığı kapanış toplantısı ile tamamlanmıştır.



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



- Bölgede sulama sonucu ortaya çıkacak tarımsal potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi için gerekli araştırma-geliştirme projelerinin desteklenmesi amacıyla Tarımsal Araştırma Projesi uygulanmıştır. Bu kapsamda bölgede yer alan üniversiteler ve araştırma enstitüleri ile GAP İdaresi arasında imzalanan protokoller çerçevesinde araştırma projeleri desteklenmektedir. 2014-2018 döneminde 21 adet proje desteklenmiştir.
- GAP Turizm Master Planı çalışmaları tamamlanmıştır. Plan kararları doğrultusunda; GAP Bölgesi'nin bütüncül bir yaklaşımla kültür ve turizm açısından önemli yer ve illerin markalaştırılmasının sağlanmasına ve bölgenin kültürel mirasının koruma-kullanma dengesi gözetilerek turizm odaklı değerlendirilmesine yönelik başlatılan “GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesi” nin Eylem Planı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bölge marka sloganı olarak “Mezopotamya–Destansı Topraklar” belirlenerek Mezopotamya, GAP BKİ'nin bir turizm destinasyon markası haline gelmiştir. Mezopotamya markası ve logosu oluşturulmuş ve Türk Patent ve Marka Kurumunda tescili yapılmıştır. Türkiye'nin destinasyon odaklı ilk bölgesel turizm markası olan Mezopotamya'nın değerlerini tanıtan ve içinde interaktif haritanın da yer aldığı web portalı oluşturulmuştur. Ayrıca “Harran (Şanlıurfa) ve Savur (Mardin)” yerleşimlerinin yönetim planlarının hazırlanmasına yönelik çalışmalar tamamlanmış olup uygulamalar devam etmektedir. Mezopotamya markasına ait mobil uygulama hazırlanmış olup Mezopotamya Gezi Rehberi ismi ile uygulama mağazalarında yer almıştır. Markanın tanıtımı için yüksek tirajlı dergilere ilan verilmiş olup yaklaşık 5 milyon kişiye ulaşılmıştır. Üç adet kısa film hazırlanmış ve çeşitli sosyal medya mecralarında yayımlanmıştır.
- Bunların dışında, oluşturulan kentsel veya tematik rotaları güçlendirmek amacıyla Turizm Fiziki Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi 2017 yılında başlatılmıştır. 2017-2020 döneminde 16 adet proje desteklenmiştir.
- GAP Bölgesi'nin ekonomik ve sosyal gelişiminin en önemli araçlarından biri olan kent içi ulaşım sistemlerinin ulusal ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi, yenilenmesi ve desteklenmesi amacı ile “**Kentiçi Ulaşım Projesi**” 2016 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Proje kapsamında 2016-2018 döneminde toplam 39 proje desteklenmiş ve uygulamaya konulmuştur.
- **Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM)** ile bölgede 48 ÇATOM faaliyet göstermektedir. ÇATOM'larda her yıl ortalama 500'e yakın genç kız ve kadın iş bulmakta ve 50'ye yakın kadın da işyeri açarak kendi işlerini kurmaktadır. ÇATOM'larda yürütülen düzenli programlar aracılığıyla toplam **148.574 kişi**; diğer etkinlik ve hizmetler aracılığıyla **331.256 kişi** olmak üzere **479.830 kişiye** ulaşılmıştır. Bölgede bulunan 13 Çocuk Gelişim Merkezinde düzenli programlar aracılığıyla ulaşılan çocuk sayısı 69.011, açık kapı programları aracılığıyla ulaşılan çocuk sayısı 52.605 olmak üzere **toplam 121.616 çocuğa ulaşılmıştır**.
- Ayrıca bölgede dokuz ilde kurulan **Gençlik ve Kültür Evlerinde**; kapasite geliştirme, sosyal-kültürel aktiviteler, istihdam ve toplumsal duyarlılık programları yürütülmektedir. Gerçekleştirilen faaliyetlerle **Ocak 2014-Aralık 2018** döneminde düzenli faaliyetler aracılığıyla ulaşılan **genç sayısı 175.013**; diğer hizmetlerden yararlanan **genç sayısı 265.054** olmak üzere **toplam 440.067** gence ulaşılmıştır.



- GAP Bölgesi'nde bulunan büyükşehir belediyeleri, belediyeler ve il özel idarelerinde çalışan personelin kapasitesinin artırılmasına yönelik “**Yerel Yönetim Personeli Kapasite Artırımı Projesi**” yürütülmüştür. Proje çerçevesinde; eğitim ihtiyaç analizleri yapılmış ve analize dayalı eğitim eylem planı çıkarılmıştır. Bugüne kadar kişisel gelişim, proje döngüsü yönetimi, mültecilerle çalışma farkındalığı, halkla ilişkiler ve etkinlik yönetimi, iletişim ve çalışma yönetimi, takım yönetimi, takım çalışması, liderlik, kırsal kalkınmada yerel yönetimlerin bilgi ve becerisini artırma konularında **2.800 kişiye** eğitim verilmiştir.
- Dezavantajlı grupların güçlendirilmesi; STK, yerel yönetim ve kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet sunum kapasitesinin artırılması yoluyla Bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınma sürecine ivme kazandırmak amacı ile “**Sosyal Kültürel ve Ekonomik Kalkınma Destek Programı**” 2017 yılında başlatılmıştır. Bu kapsamda kültür turizm, sosyal ve altyapı gibi birçok sektörü içerisine alan **41 adet proje** desteklenmiş ve yaklaşık 40 milyon TL kaynak aktarılmıştır. 2018 yılında da **35 adet projeye 34 milyon TL** kaynak sağlanmıştır.

5.2. GAP Eylem Planı (2014-2018) Mali Bilgileri

GAP Eylem Planı (2014-2018) beş ana ekseninde hazırlanmış olup, her eksen için yıllar itibarıyla ödenek tahsisi öngörülmüştür. Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere GAP Eylem Planı kapsamında 2014-2018 döneminde yaklaşık 38,9 milyarlık ödenek tahsisi gerçekleşmiş ve bunun yaklaşık 33,4 milyar TL'si yatırıma dönüşmüştür.

Tablo 3: Genel Finansal Gerçekleşme Bilgileri

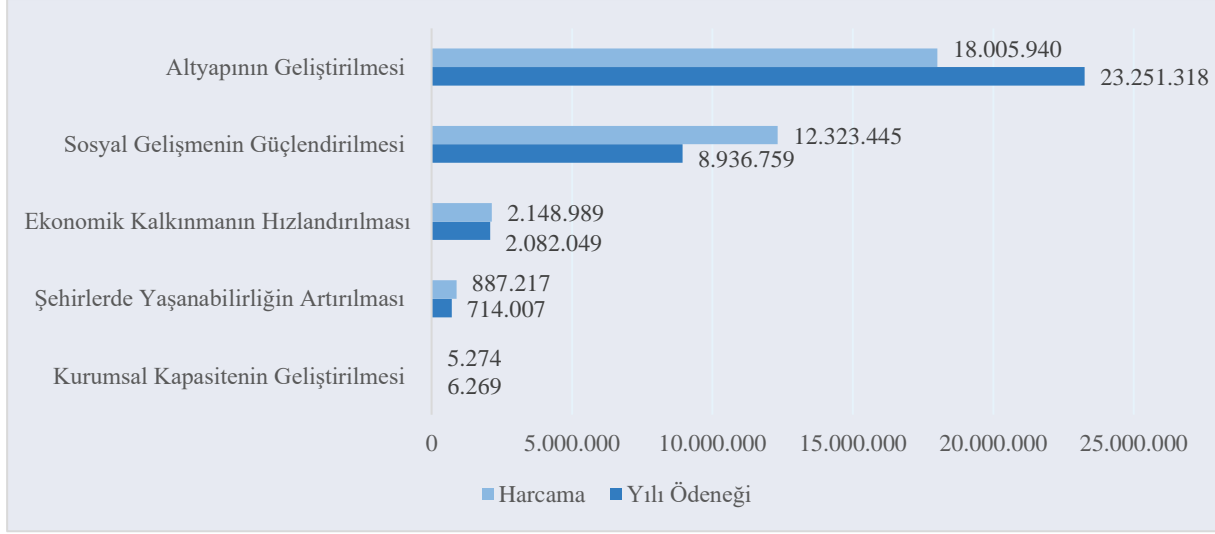
| Yıllar | Öngörülen Tahsisat | Gerçekleşen Tahsisat | Harcama | 2020 fiyatlarıyla, bin TL |
|---------------|--------------------|----------------------|-------------------|---------------------------|
| | | | | Nakdi Gerçekleşme (%) |
| 2014 | 7.171.301 | 7.944.969 | 6.779.821 | 85 |
| 2015 | 7.616.311 | 7.199.935 | 6.437.116 | 89 |
| 2016 | 7.116.432 | 6.592.352 | 5.442.100 | 83 |
| 2017 | 6.928.468 | 7.592.746 | 6.450.006 | 85 |
| 2018 | 6.157.890 | 9.545.365 | 8.261.822 | 87 |
| Toplam | 34.990.402 | 38.875.366 | 33.370.864 | 86 |

Kaynak: GAP BKİ

Eylem Planına ana eksen bazında bakıldığında Grafik 1'de görüldüğü üzere en fazla ödenek sulama, enerji ve altyapı yatırımlarının yer aldığı Altyapının Geliştirilmesi Eksenine; daha sonra ise eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, gençlik ve spor yatırımlarının yer aldığı Sosyal Gelişimin Güçlendirilmesi Eksenine tahsis edilmiştir. Bu eksenleri sırasıyla Ekonomik Kalkınmanın Hızlandırılması ve Şehirlerde Yaşanabilirliğin Artırılması Eksenleri takip etmiştir. Kurumsal Kapasite Ekseninde ödenek ve harcamanın çok düşük olmasının nedeni bu ekseninde yer alan projelerin ağırlıklı eğitim ve benzeri düşük bütçeli faaliyetlerin yürütülmesinden kaynaklanmıştır.



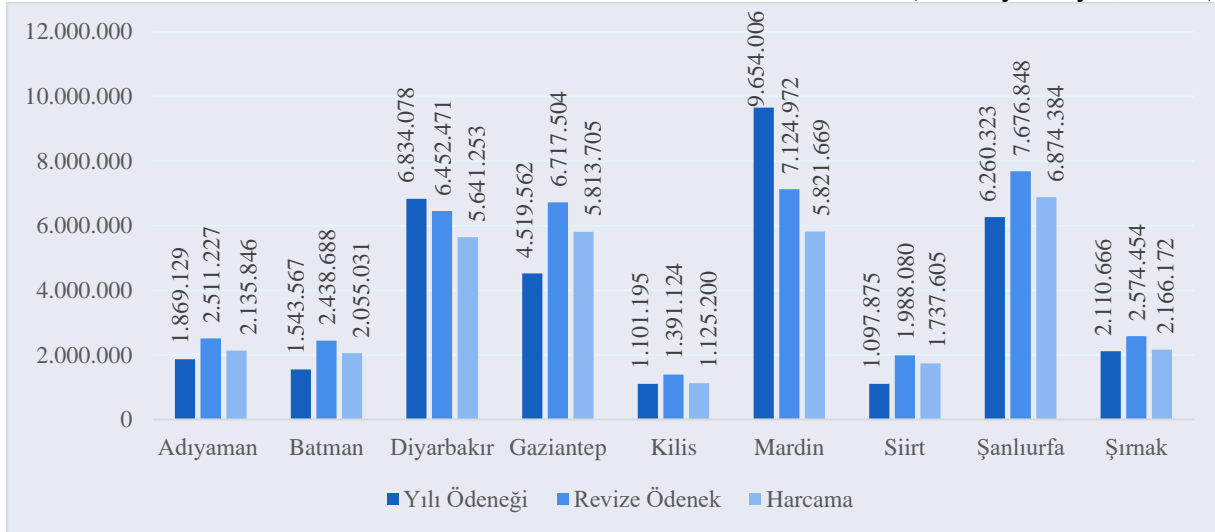
Grafik 1: GAP Eylem Planı (2014-2018) Eksenler Bazında Ödenek ve Harcama Bilgileri
(bin TL)



Kaynak: GAP BKİ

Grafik 2'deki il tahsis ve gerçekleştirme bilgilerine bakıldığında en fazla yatırımın sırasıyla Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır illerine yapıldığı görülmektedir. Bu iller genel olarak Altyapının Gerçekleştirilmesi Ekseninde yer alan sulama, enerji ve ulaştırma gibi altyapı yatırımlarını yoğun olarak alan illerdir. Bu illerin tamamı büyükşehir statüsünde olup yaklaşık 9 milyon kişi olan bölge nüfusunun 6,7 milyonu bu illerde yaşamaktadır. Diğer bir ifade ile nüfusun yüzde 75'e yakını bu illerde yaşamaktadır. Dolayısıyla eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, gençlik ve spor gibi sektörlerde de yatırımların yoğunluğu bu illerde gerçekleşmiştir. Adıyaman, Batman, Siirt ve Şırnak illerinde gerçekleştirme oranları birbirine çok yakın olmuştur. En az yatırım, bölgenin yüzölçümü ve nüfus bakımından en küçük ili olan Kilis'te gerçekleşmiştir.

Grafik 2: GAP Eylem Planı (2014-2018) İl Bazında Ödenek ve Harcama Bilgileri
(2020 fiyatlarıyla, bin TL)



Kaynak: GAP BKİ



Kurum bazında gerçekleştirme bilgileri incelendiğinde Tablo 4'te görüldüğü üzere sulama ve hidroelektrik santrali projelerini yürüten Tarım ve Orman Bakanlığı, ödeneklerden en fazla payı almıştır. Daha sonra ağırlıklı karayolu, demiryolu ve havayolu için altyapı projeleri yürüten Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı en fazla pay alan kurum olmuştur. Sonrasında ise sırasıyla Millî Eğitim Bakanlığı, bölge üniversiteleri ve Sağlık Bakanlığı takip etmiştir.

Tablo 4: GAP Eylem Planı (2014-2018) Ödenek ve Harcama Bilgileri Kurumsal Dağılımı

| Kurum Adı | Eylem Sayısı | Harcama Tutarı | 2020 fiyatlarıyla, bin TL |
|---|--------------|-------------------|---|
| | | | Eylem Planı Gerçekleşme Bütçesindeki Payı (%) |
| Tarım ve Orman Bakanlığı | 17 | 12.817.483 | 38 |
| Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı | 7 | 6.461.026 | 19 |
| Millî Eğitim Bakanlığı | 7 | 7.487.218 | 22 |
| Üniversiteler | 18 | 2.515.519 | 7 |
| Sağlık Bakanlığı | 2 | 1.447.938 | 4 |
| Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı | 21 | 564.535 | 2 |
| Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı | 3 | 539.563 | 2 |
| GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı | 25 | 508.795 | 2 |
| Gençlik ve Spor Bakanlığı | 3 | 572.513 | 2 |
| Kültür ve Turizm Bakanlığı | 8 | 365.386 | 1 |
| Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı | 9 | 59.172 | 1 |
| Ticaret Bakanlığı | 4 | 28.473 | 1 |
| Çevre ve Şehircilik Bakanlığı | 7 | 3.246 | 1 |
| İçişleri Bakanlığı | 4 | 0 | 0 |
| Hazine ve Maliye Bakanlığı | 4 | 0 | 0 |
| TOPLAM | 139 | 33.370.867 | 100 |

Kaynak: GAP BKİ

5.3. Kamu Yatırımları Sektörel Dağılımları

Muhtelif nitelikli projeler hariç olmak üzere 2013-2019 yılları arasında bölgeye tahsis edilen ödeneklere bakıldığında Tablo 5 ve Grafik 3'te görüldüğü üzere 2013, 2014 ve 2015 yıllarında ortalama yüzde 14 ve üzerinde olduğu, 2016-2019 arasında ise hem toplam tahsis tutarı hem de oransal olarak düştüğü görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri ülkede yaşanan gelişmelerle birlikte GAP'taki temel altyapı ve ulaştırma yatırımlarındaki yapım işlerinin çoğunluğunun tamamlanmasıdır.



Tablo 5: GAP Bölgesi'ne Yapılan Sene Başı Ödenek Tahsisleri

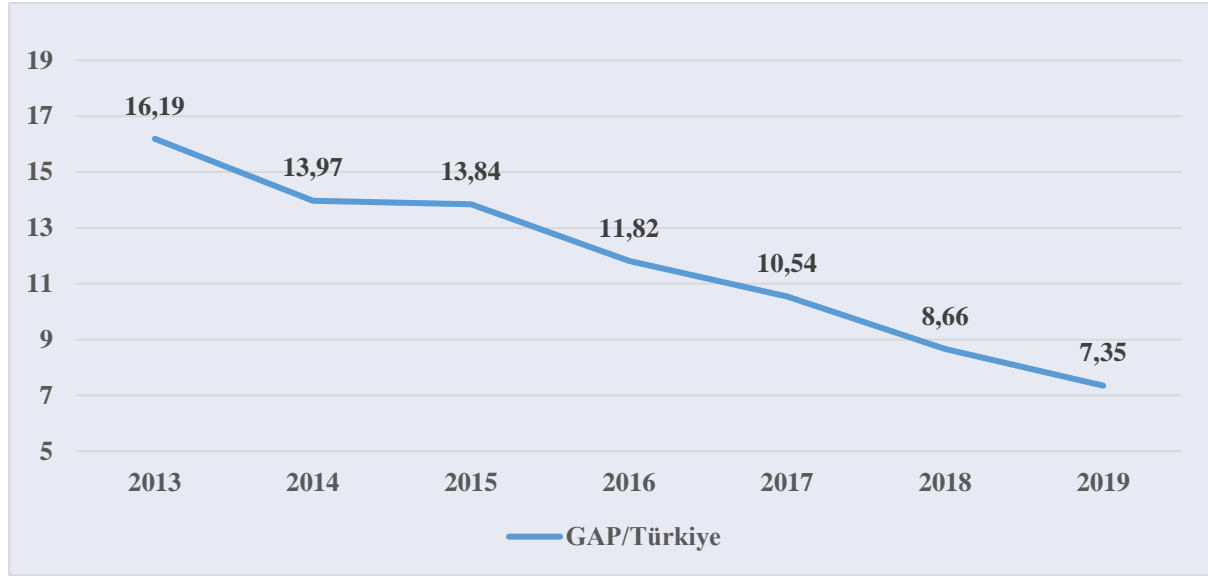
| Bölge | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 | 2019 |
|---------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|
| GAP | 10.521.556 | 10.326.413 | 9.826.822 | 8.966.922 | 8.931.416 | 4.023.570 | 2.402.993 |
| Türkiye | 64.974.290 | 73.919.314 | 71.010.168 | 75.876.770 | 84.769.920 | 46.487.091 | 32.711.004 |

2020 fiyatlarıyla, bin TL

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Not: Muhtelif nitelikli projeler toplamlara dâhil değildir.

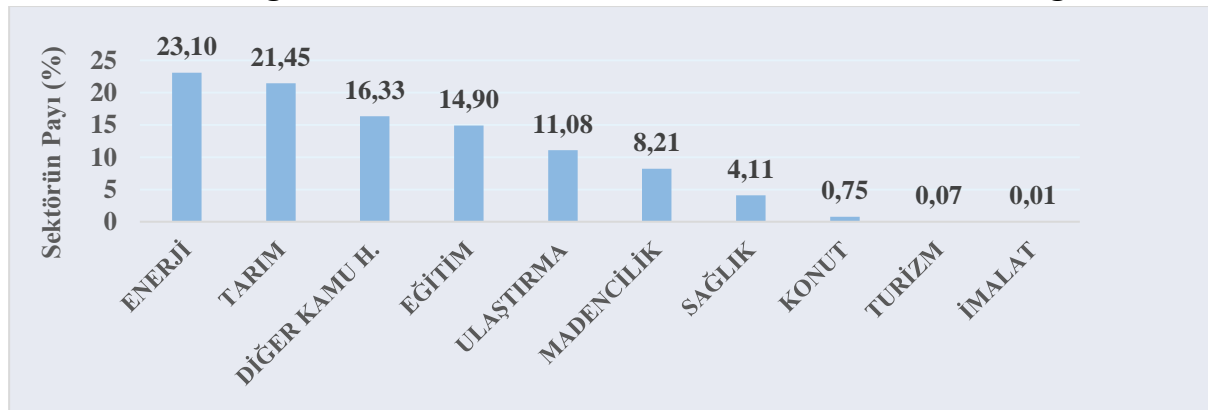
Grafik 3: GAP Bölgesi'nin Toplam Kamu Yatırımlarından Aldığı Payın Yıllara Göre Değişimi (%)



Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Not: Muhtelif nitelikli projeler toplamlara dâhil değildir.

GAP Bölgesi'ndeki yatırımların sektörel dağılımı incelendiğinde 2013-2019 döneminde GAP'ta enerji ve tarım sektörü yatırımları Grafik 4'te görüldüğü üzere yüzde 45 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu sektörleri sırasıyla diğer kamu hizmetleri (yüzde 16,3), eğitim (yüzde 14,9) ve ulaştırma (yüzde 11,1) sektörleri takip etmiştir. Bölgenin sosyal ve ekonomik gelişimine büyük katkı sağlayacağı düşünülen imalat ve turizm sektörlerinin toplamı ise on binde 8 olup öncelikle bu sektörler ayrılacak payın artırılmasının bölge için önemli olduğu düşünülmektedir.

Grafik 4: GAP Bölgesi 2013-2019 Dönemi Kamu Yatırımlarının Sektörel Dağılımı



Kaynak: GAP BKİ



6. MEVCUT DURUM ANALİZİ

Bu bölümde, 2021-2023 Bölge Kalkınma Programının temel amaç, hedef ve sektörel tematik programlarına altlık teşkil edecek bölgeye ve bölge illerine ilişkin istatistiki göstergeler Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

Bu çerçevede; demografi, gayri safi katma değer, dış ticaret, işgücü, eğitim, sağlık, kültür, turizm, tarım, sanayi, enerji, kentleşme ve altyapı başlıkları altında temel göstergelere yer verilmiştir.

6.1. Nüfus ve Demografi

Adres Kayıt Sistemi (AKS) sonuçlarına göre GAP Bölgesi'nin 2019 yılı nüfusu 8.975.618 olmuştur. Bu nüfus Türkiye nüfusunun yüzde 10,8'ini oluşturmaktadır. Bölgenin en kalabalık ili Tablo 6'da yer aldığı üzere 2.073.614 kişi ile Şanlıurfa'dır. Şanlıurfa'yı sırasıyla Gaziantep ve Diyarbakır illeri takip etmektedir. Bölgenin en az nüfusa sahip ili 142.490 kişi ile Kilis'tir. GAP Bölgesi'ndeki il nüfuslarının bölge toplam nüfusu içindeki paylarına bakıldığında Grafik 5'te yer aldığı üzere bölge nüfusunun yüzde 65,7'sinin Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde, geri kalan yüzde 34,3'ünün Mardin, Batman, Adıyaman, Şırnak, Siirt ve Kilis illerinde yaşadığı görülmektedir.

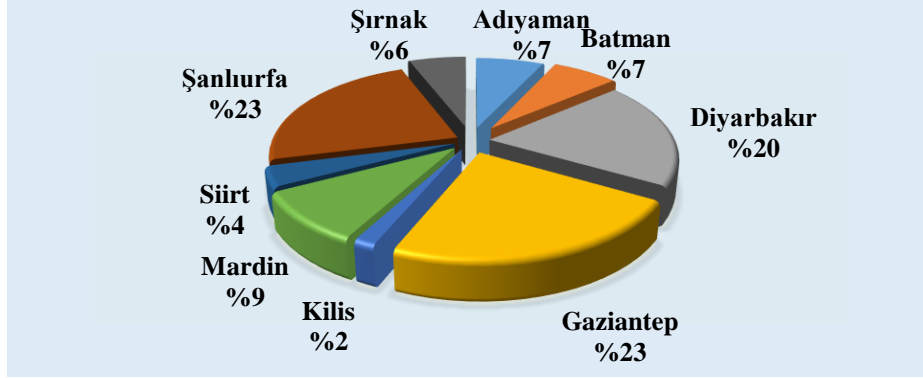
Tablo 6: GAP Bölge Nüfusu İl Dağılımı (kişi)

| İller | 2013 | 2019 |
|------------------------|-------------------|-------------------|
| Adıyaman | 597.184 | 626.465 |
| Batman | 547.581 | 608.659 |
| Diyarbakır | 1.607.437 | 1.756.353 |
| Gaziantep | 1.844.438 | 2.069.364 |
| Kilis | 128.586 | 142.490 |
| Mardin | 779.738 | 838.778 |
| Siirt | 314.153 | 330.280 |
| Şanlıurfa | 1.801.980 | 2.073.614 |
| Şırnak | 475.255 | 529.615 |
| GAP | 8.096.352 | 8.975.618 |
| Türkiye | 76.667.864 | 83.154.997 |
| GAP/Türkiye (%) | 10,6 | 10,8 |

Kaynak: TÜİK



Grafik 5: GAP İllerinin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (2019)



Kaynak: TÜİK

GAP Bölgesi 9 il, 82 ilçe ve 1.393 köyden oluşmaktadır. Bölgede 4 büyükşehir, 118 il ve ilçe olmak üzere toplam 122 belediye bulunmaktadır. En çok ilçesi bulunan il 17 ilçe ile Diyarbakır, en az ilçesi bulunan il ise 4 ilçe ile Kilis'tir. Bölgede bulunan belediye, ilçe ve köy sayıları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: GAP Bölgesi Belediye, İlçe, Köy Sayıları (2019)

| İller | Belediye Sayısı | İlçe Sayısı | Köy Sayısı |
|------------|-----------------|-------------|--------------|
| Adıyaman | 23 | 9 | 453 |
| Batman | 11 | 6 | 284 |
| Diyarbakır | 17 | 17 | - |
| Gaziantep | 9 | 9 | - |
| Kilis | 4 | 4 | 137 |
| Mardin | 10 | 10 | - |
| Siirt | 12 | 7 | 279 |
| Şanlıurfa | 13 | 13 | - |
| Şırnak | 19 | 7 | 240 |
| GAP | 118* | 82 | 1.393 |

Kaynak: TÜİK

* Büyükşehir belediyeleri dâhil değildir.

Bölgede en çok nüfus artışı yaşanan ilçe Grafik 6'da görüldüğü üzere yüzde 52,9'luk artış ile Şanlıurfa'nın Karaköprü ilçesi olmuştur. Bu ilçeyi takip eden Diyarbakır'ın Kayapınar ilçesinde ise yüzde 27,3'lük bir nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bölgede nüfusu en çok azalan ilçeler ise yüzde 22,3 ile Adıyaman'ın Gerger ve yüzde 16,2 ile Diyarbakır'ın Sur ilçeleridir. Nüfus değişim oranına göre oluşturulan veriler Grafik 6'da verilmiştir.



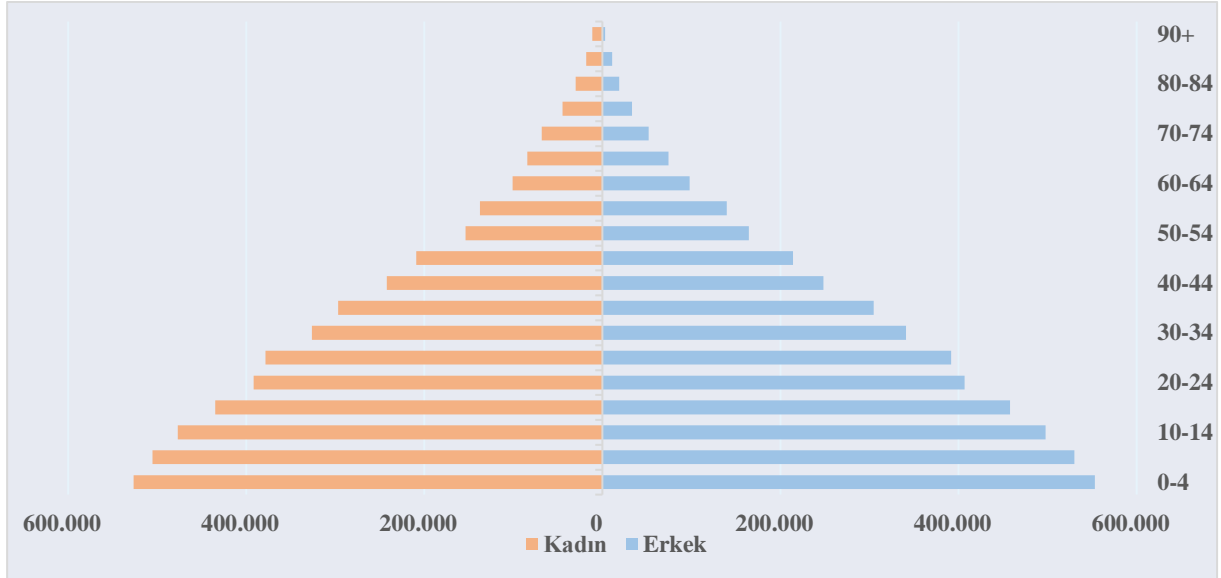
Grafik 6: GAP Bölgesi'nde En Çok Nüfus Değişimi Gerçekleşen İl-İlçeler (2013-2019)



Kaynak: TÜİK

Grafik 7'deki bölge nüfus piramidine bakıldığında 15-29 arası nüfus oranı yüzde 27,4 iken Türkiye'de ise bu oran yüzde 23,3'tür. Bu durum bölgenin Türkiye geneline oranla daha genç bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir.

Grafik 7: GAP Bölgesi Nüfus Piramidi (2019) (kişi)



Kaynak: TÜİK

Tablo 8 ve Grafik 8'deki nüfus artış hızlarına göre 2013-2019 yılları arasında altı yıllık dönemde nüfus artış hızı GAP Bölgesi'nde binde 17,2 iken Türkiye'de bu oran binde 13,5 olmuştur. Nüfus artış hızı en yüksek olan il binde 23,4 ile Şanlıurfa'dır. Şanlıurfa'yı Gaziantep, Şırnak ve Batman illeri takip etmektedir. Gaziantep ve Şanlıurfa gibi illerin yüksek nüfus artış



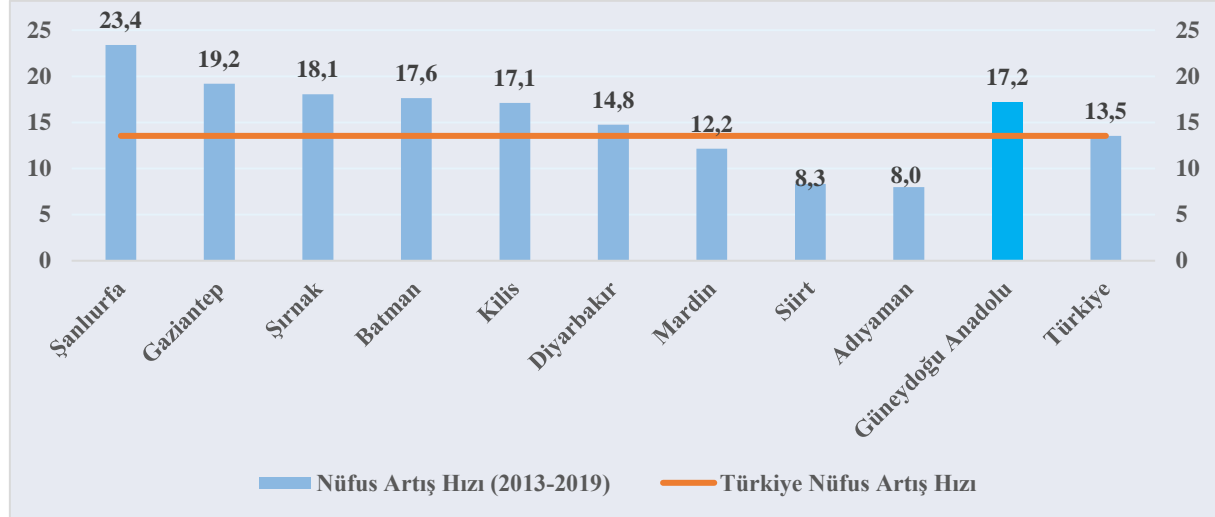
hızına sahip olmasında çevre illerden alınan göçlerin de etkisi bulunmaktadır. Diğer bölge ve illere göç vermesine karşın, GAP Bölgesi'nin yıllık nüfus artış hızı yıllar itibarıyla ülke ortalamasının üzerinde seyretmekte ve bölge nüfusunun ülke toplam nüfusu içindeki payı da giderek artmaktadır.

Tablo 8: GAP Bölgesi Nüfus Artış Hızı

| Nüfus | 2013 | 2019 | Nüfus Artış Hızı (%) (2013-2019) |
|----------------|-------------------|-------------------|-------------------------------------|
| Adıyaman | 597.184 | 626.465 | 7,98 |
| Batman | 547.581 | 608.659 | 17,62 |
| Diyarbakır | 1.607.437 | 1.756.353 | 14,77 |
| Gaziantep | 1.844.438 | 2.069.364 | 19,18 |
| Kilis | 128.586 | 142.490 | 17,11 |
| Mardin | 779.738 | 838.778 | 12,16 |
| Siirt | 314.153 | 330.280 | 8,34 |
| Şanlıurfa | 1.801.980 | 2.073.614 | 23,40 |
| Şırnak | 475.255 | 529.615 | 18,05 |
| GAP | 8.096.352 | 8.975.618 | 17,18 |
| Türkiye | 76.667.864 | 83.154.997 | 13,54 |

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 8: GAP Bölgesi Nüfus Artış Hızı (binde)



Kaynak: TÜİK

Tablo 9'da yer alan ortalama hane halkı büyüklüğü Türkiye genelinde 2013 yılında 3,6 kişi iken GAP Bölgesi'nde 5,5 kişidir. 2019 yılı ortalama hane halkı büyüklüğü ise Türkiye genelinde 3,4 kişi GAP Bölgesi'nde ise 4,7 kişidir. 2013 ve 2019 yılları karşılaştırıldığında hane halkı sayısının azaldığı görülmektedir. 2019 yılı verilerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü en yüksek 10 ilden 5'i GAP Bölgesi'ndedir. Şırnak 6,1 kişi ile Türkiye'de ilk sırada yer alırken; Şanlıurfa 5,4, Batman 5,2, Siirt ve Mardin 5,0, Diyarbakır ise 4,7 kişidir.



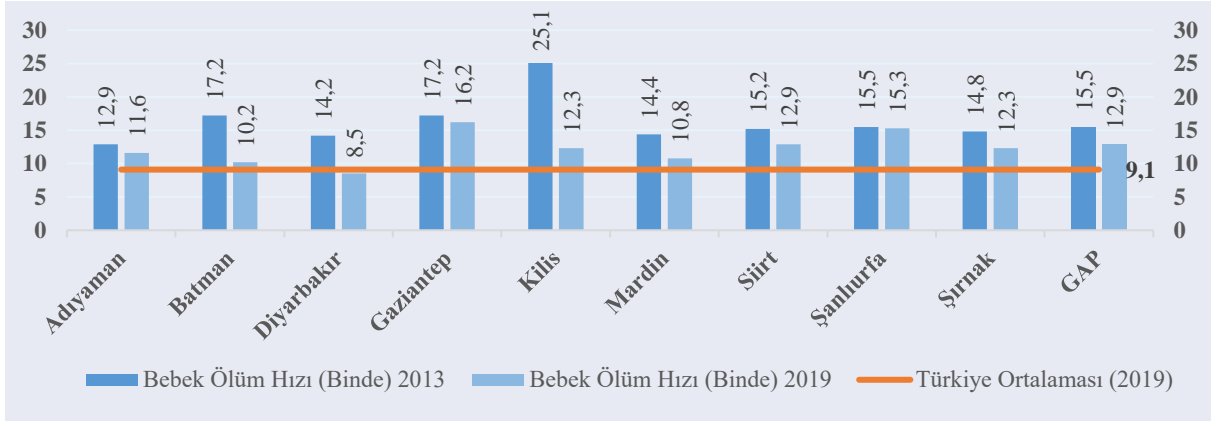
Tablo 9: Hane Halkı Büyüklüğü (kişi)

| | 2013 | 2019 |
|----------------|------------|------------|
| GAP | 5,5 | 4,7 |
| Türkiye | 3,6 | 3,4 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 9’da görülen bebek ölüm hızı ülke genelinde 2019 yılında binde 9,1, bölgede ise binde 12,9 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede 2013 yılında bebek ölüm hızı binde 15,5 iken, bu oranın 2019 yılında binde 12,9’a düşmesi bölgede sağlık alanında iyileşme kaydedildiğini, ancak hala ülke ortalamasının üstünde bir ölüm hızı olduğunu göstermektedir.

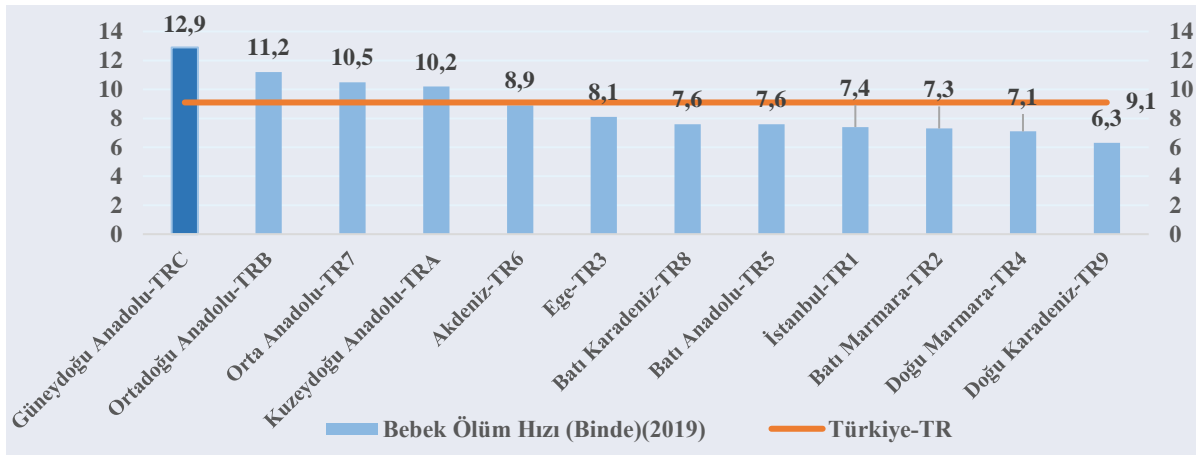
Grafik 9: GAP Bölgesi’nde Bebek Ölüm Hızı



Kaynak: TÜİK

Grafik 10’da görüldüğü üzere bebek ölüm hızı Düzey-1 bölgeleri bazında incelendiğinde de 12 bölge içerisinde bebek ölüm hızının en yüksek olduğu bölge GAP Bölgesi’dir. Oransal olarak bebek ölüm hızının en düşük olduğu Doğu Karadeniz Bölgesi’nin iki katından fazladır.

Grafik 10: Bölgeler Bazında Bebek Ölüm Hızı



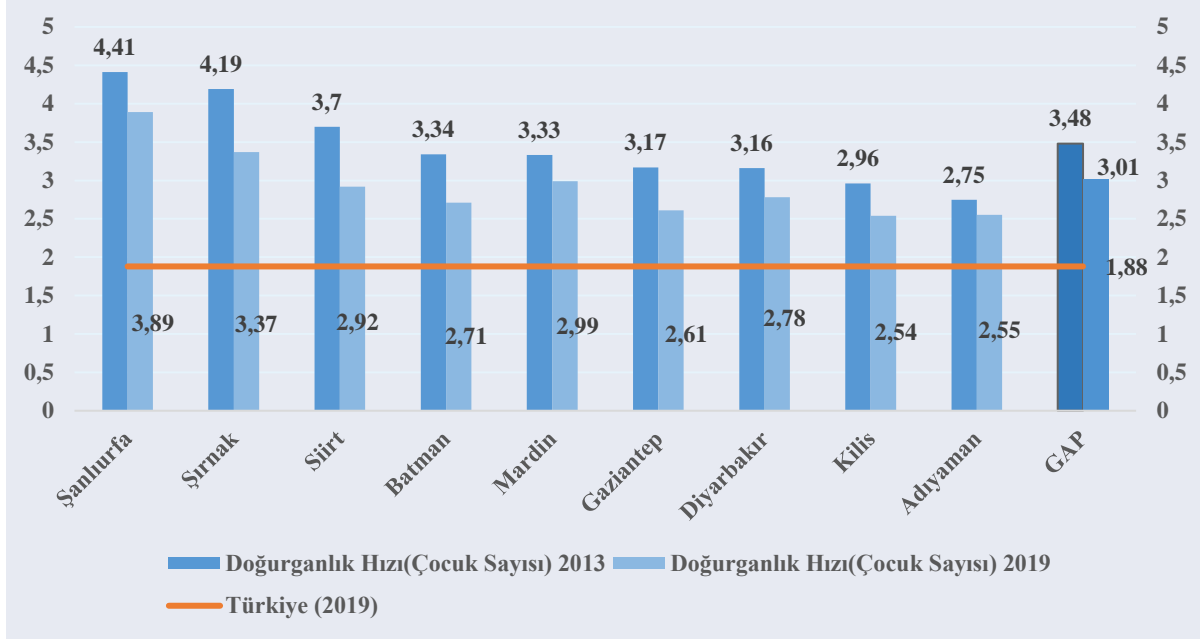
Kaynak: TÜİK

Grafik 11’deki doğurganlık hızı verilerine göre Türkiye genelinde 2019 yılında 1,88 çocuk olarak gerçekleşen bu sayı, GAP Bölgesi’nde 3,01 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede bu



sayının en yüksek olduğu il 3,89 çocuk ile Şanlıurfa, en düşüğü ise 2,55 ile Adıyaman'dır. GAP Bölgesi'nin doğurganlık hızı 2013 yılında 3,48 iken 2019 yılında bu sayı 3,01 olmuştur. Bölgede doğurganlık hızındaki düşüş yıllar itibarıyla azalmasına rağmen hala Türkiye'deki en yüksek doğurganlık hızına sahip bölgedir.

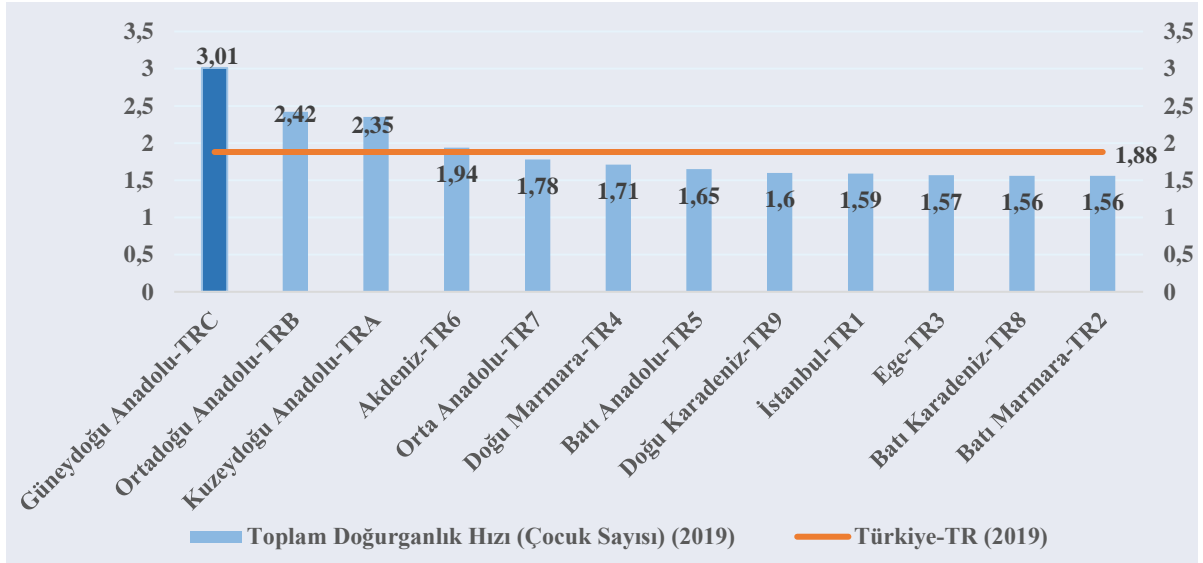
Grafik 11: GAP Bölgesi'nde Doğurganlık Hızı (kişi)



Kaynak: TÜİK

Grafik 12, GAP Bölgesi doğurganlık hızı ile diğer bölgeler arasındaki farkın görülebilmesi açısından önem arz etmektedir.

Grafik 12: Bölgelere Göre Doğurganlık Hızı (kişi)



Kaynak: TÜİK

Tablo 10 ve Grafik 13'teki net göç hızı istatistiklerine göre 2019 yılında bölgede net göç hızı en yüksek olan il binde (-) 18,70 ile Siirt olup, ikinci sırada binde (-) 16,21 ile Kilis



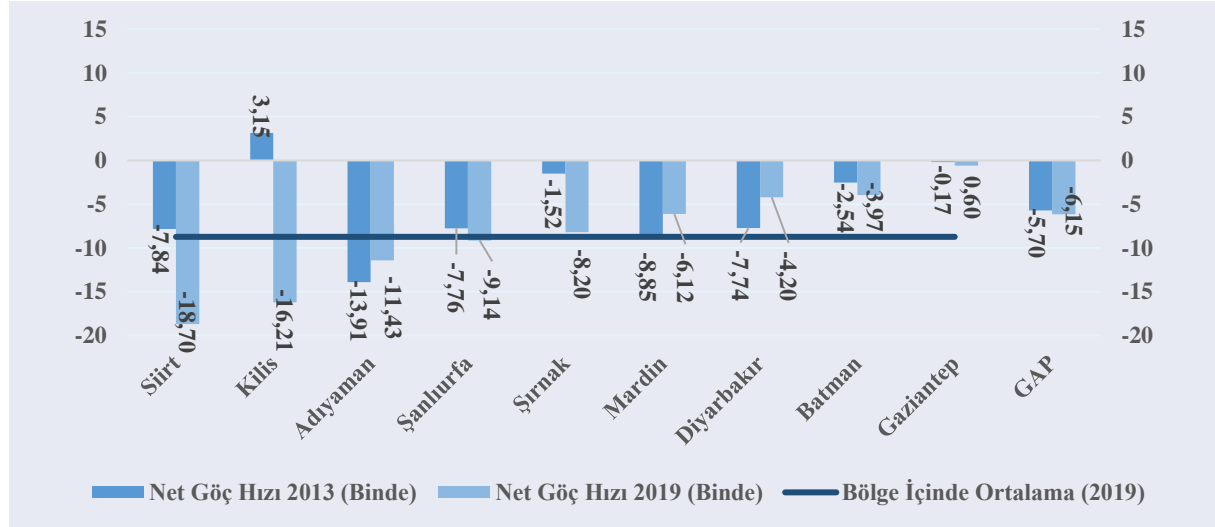
gelmektedir. GAP Bölgesi'nin net göç hızı 2013 yılında binde (-) 5,70 iken 2019 yılında bu oran binde (-) 6,15 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında net göç hızının negatif seyirinin devam ettiği ve bu durumun önüne geçilebilmesi için sosyal ve ekonomik yönden iyileşme adımlarına ihtiyacın devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 10: Bölge ve İllerin Aldığı, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı (Binde)

| İller | Net Göç Hızı (2013) | Net Göç Hızı (2019) |
|------------|---------------------|---------------------|
| Adıyaman | -13,91 | -11,43 |
| Batman | -2,54 | -3,97 |
| Diyarbakır | -7,74 | -4,2 |
| Gaziantep | -0,17 | -0,6 |
| Kilis | 3,15 | -16,21 |
| Mardin | -8,85 | -6,12 |
| Siirt | -7,84 | -18,7 |
| Şanlıurfa | -7,76 | -9,14 |
| Şırnak | -1,52 | -8,2 |
| GAP | -5,70 | -6,15 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 13: GAP Bölgesi ve İllerinin Net Göç Hızı



Kaynak: TÜİK

6.2. Temel Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Tablo 11'de yer alan GSYH verilerine göre GAP Bölgesi'nin 2013 yılı ve 2018 yılları GSYH değerlerinin Türkiye'ye oranı yaklaşık yüzde 50 civarındadır. Bölge ihracatının büyük bir kısmını gerçekleştiren Gaziantep kişi başına GSYH'nin en yüksek olduğu ildir. Gaziantep'in Türkiye'ye oranı yaklaşık yüzde 74'tür. Kişi başına GSYH'nin en düşük olduğu il ise Şanlıurfa'dır.



Tablo 11: Yıllara Göre GAP İlleri ve Türkiye Kişi Başı GSYH

(2020 fiyatlarıyla, TL)

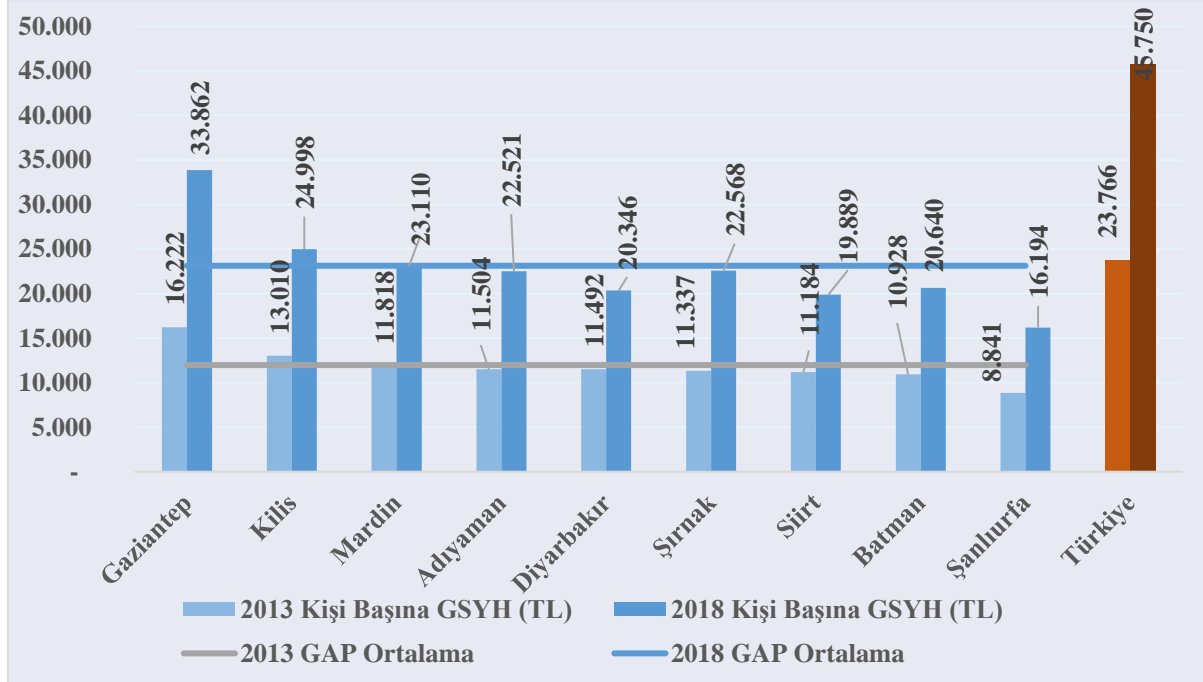
| İller | 2013 | 2015 | 2018 |
|-------------------------|---------------|---------------|---------------|
| Adıyaman | 11.504 | 14.958 | 22.521 |
| Batman | 10.928 | 12.575 | 20.640 |
| Diyarbakır | 11.492 | 14.310 | 20.346 |
| Gaziantep | 16.222 | 21.731 | 33.862 |
| Kilis | 13.010 | 17.489 | 24.998 |
| Mardin | 11.818 | 15.259 | 23.110 |
| Siirt | 11.184 | 13.062 | 19.889 |
| Şanlıurfa | 8.841 | 11.256 | 16.194 |
| Şırnak | 11.337 | 13.910 | 22.568 |
| GAP | 11.974 | 15.326 | 23.126 |
| Türkiye | 23.766 | 29.899 | 45.750 |
| GAP/ Türkiye (%) | 50,3 | 51,3 | 50,5 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 14'teki GSYH verilerinin 2013-2018 yılı karşılaştırmalarına bakıldığında Diyarbakır, Siirt ve Şanlıurfa'da ortalama yüzde 80'lik artış olduğu görülmektedir. Gaziantep, Mardin, Kilis, Şırnak, Batman ve Adıyaman illerinde ise ortalama yüzde 95'lik artış olduğu görülmektedir.

Grafik 14: GAP İlleri Kişi Başı GSYH Değeri

(2020 fiyatlarıyla, TL)



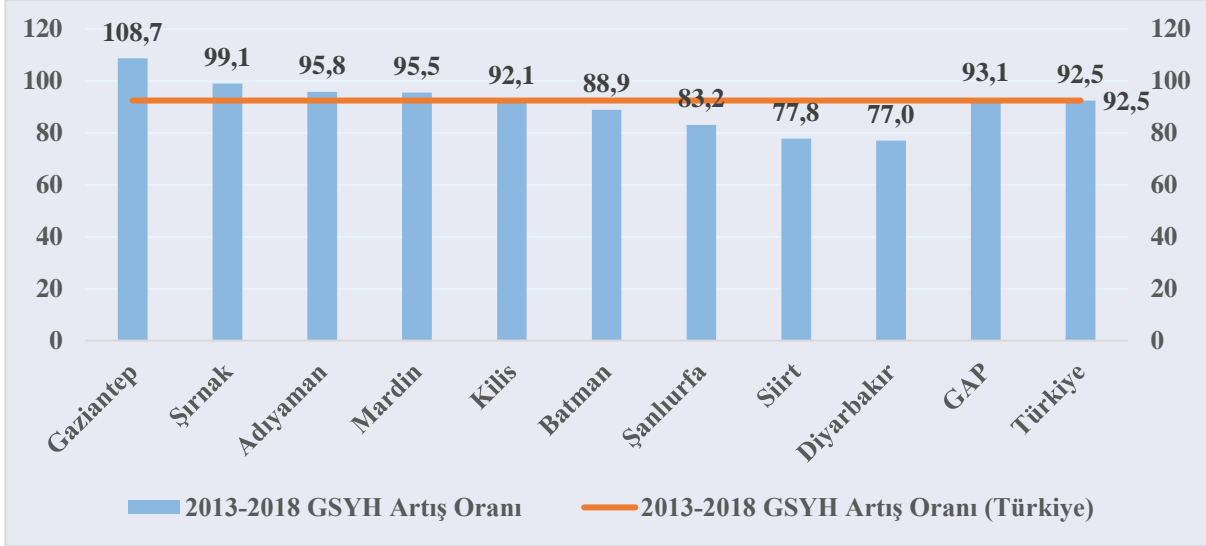
Kaynak: TÜİK

Grafik 15'te verilen GSYH artış oranı verilerine göre GAP Bölgesi 2013-2018 yılları arasında yüzde 93,1'lik bir GSYH artış oranı kaydederken ülke genelinde bu oran yüzde



92,5'tir. Bölge ortalamasının üzerinde olan iller Gaziantep, Şırnak, Adıyaman ve Mardin'dir. En düşük artış oranı, yüksek nüfus artış hızına sahip olan Şanlıurfa, Siirt ve Diyarbakır illeri olmuştur.

Grafik 15: GAP Bölgesi'nde GSYH Artış Oranı (%)

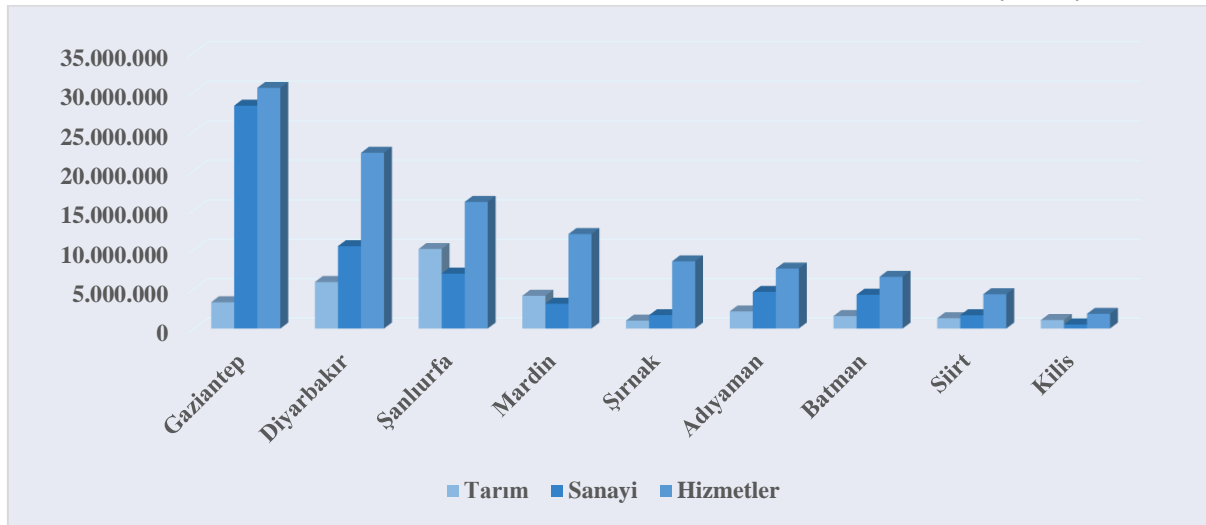


Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Grafik 16 ve Grafik 17'de iktisadi faaliyet kollarına göre 2013 ve 2018 yıllarına ait GSYH verileri verilmiştir. Buna göre sanayi ve hizmetler sektöründe Gaziantep ili ön sırada yer alırken, tarım sektöründe Şanlıurfa ön plana çıkmaktadır. Tarım sektöründe Şanlıurfa'nın ön sırada yer almasında sulamaya açılan alanların artmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın tarımda yüksek katma değerli ürünleri yetiştirip ihracata dayalı bir politika izlemesi GSYH'yi daha da artıracaktır.

Grafik 16: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH (2013)

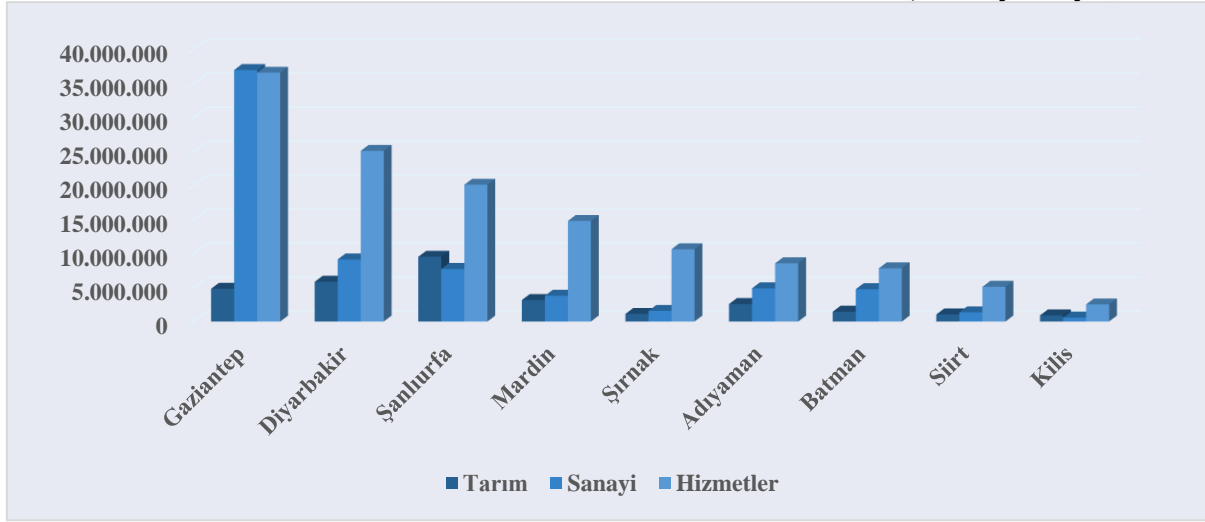
(2020 fiyatlarıyla, bin TL)



Kaynak: TÜİK

Grafik 17: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH (2018)

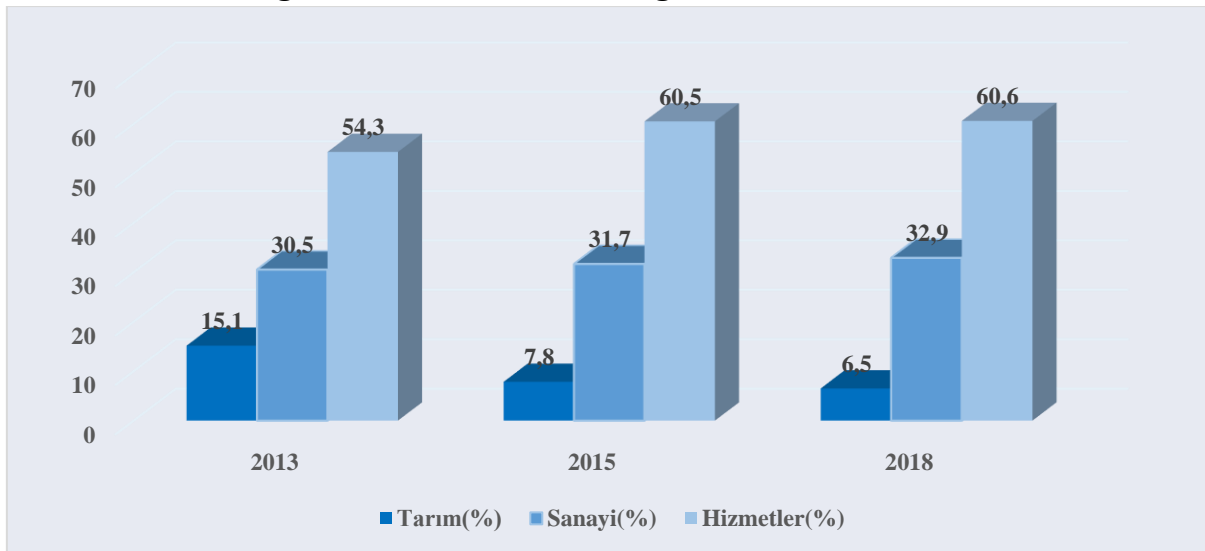
(2020 fiyatlarıyla, bin TL)



Kaynak: TÜİK

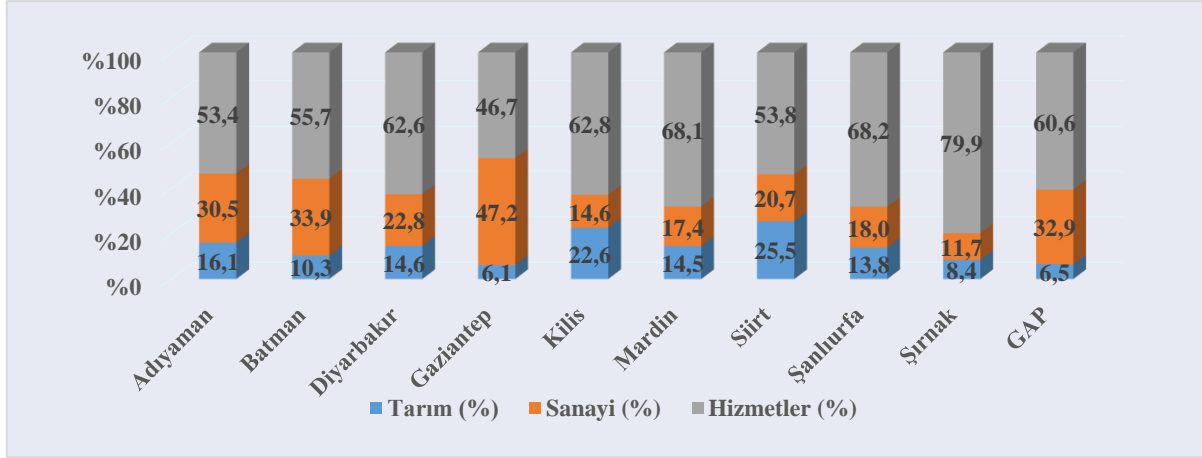
Grafik 18 ve Grafik 19’da bölgeye ait GSKD verileri bulunmaktadır. Bölgede en yüksek GSKD’ye sahip il Gaziantep’tir. Gaziantep’in GSKD değerini oluşturan öncelikli sektörler sanayi ve hizmet sektörleridir. Bölgede tarım sektöründe en yüksek katma değere sahip iller Şanlıurfa ve Diyarbakir’dır. Bu illerin tarım sektörü katma değer toplamaları bölgenin toplam tarım sektörü GSKD değerinin yarısından daha fazladır. Sanayi sektörü katma değerinin yüzde 50’sinden daha fazlasını ise Gaziantep ili oluşturmaktadır. Bu veriler sanayi ve hizmetler alanında nicelik ve nitelik bakımından yeterli seviyede olmadığını göstermekte, gerçekleştirilen proje ve yatırımların daha fazlasını yapma gereğini ortaya koymaktadır.

Grafik 18: GAP Bölgesi’nde Sektörel GSKD Değişimi



Kaynak: TÜİK

Grafik 19: Bölgede Sektörel GSKD Payları (2018)



Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 2019 yılında yayımlanan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)” demografi, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi başlıklarında 52 değişken ile değerlendirilerek illerin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir. Tablo 12, Tablo 13 ve Tablo 14’te bölgenin il ve ilçe bazında SEGE sıralamaları ve durumu ortaya konulmuştur. Buna göre ülke genelindeki 81 il içerisinde GAP Bölgesi’nde yer alan iller genel itibarıyla sonlardadır. Sıralamaya göre son 15 il içerisinde bölgeden 6 il yer almaktadır. GAP Bölgesi’nde Gaziantep ili üçüncü, Kilis ili beşinci kademede yer alırken diğer 7 il ise en son kademede yer almaktadır. Bölge, ilçe bazında ele alındığında Gaziantep Şehitkâmil ilçesi ülke genelinde birinci kademede yer almakla birlikte Gaziantep’te Şahinbey, Diyarbakır’da Yenişehir ve Şanlıurfa’da Karaköprü ilçeleri ülke genelinde ikinci kademede yer almaktadır. Yapılan bu çalışmanın her bir göstergesinin ayrı ayrı incelenerek illere özgü çalışmaların yapılması, politika ve tedbirlerin bu maddelere göre düzenlenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Tablo 12’de bölgede yer alan illerin ve ilçelerin 2011-2017 sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması gösterilmektedir.

Tablo 12: SEGE GAP Bölge Sıralaması

| İller | İl Sıralaması | | İlde İlk Sırada Gelen İlçe | 2017 SEGE Sıralaması | En Son Sırada Gelen İlçe | 2017 SEGE Sıralaması |
|------------|---------------|-----------|----------------------------|----------------------|--------------------------|----------------------|
| | 2011-SEGE | 2017-SEGE | | | | |
| Adıyaman | 66 | 66 | Merkez | 257 | Gerger | 969 |
| Batman | 70 | 72 | Merkez | 388 | Sason | 939 |
| Diyarbakır | 67 | 68 | Yenişehir | 109 | Çınar | 964 |
| Gaziantep | 30 | 30 | Şehitkâmil | 10 | Yavuzeli | 919 |
| Kilis | 63 | 62 | Merkez | 332 | Polateli | 960 |
| Mardin | 74 | 74 | Artuklu | 401 | Derik | 952 |
| Siirt | 77 | 75 | Merkez | 431 | Pervari | 968 |
| Şanlıurfa | 73 | 73 | Karaköprü | 194 | Harran | 970 |
| Şırnak | 78 | 81 | Merkez | 705 | İdil | 944 |

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE - 2011,2017)



Tablo 13: GAP Bölgesi İllerinin Gelişmişlik Kademelerine Göre Sınıflandırılması

| Gelişmişlik Kademesi | GAP Bölgesi İlleri |
|----------------------|--|
| 1 | - |
| 2 | - |
| 3 | Gaziantep |
| 4 | - |
| 5 | Kilis |
| 6 | Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak |

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)

Tablo 14: GAP Bölge İlçelerinin İl ve Kademe Dağılımı

| İller | 1. Kademe | | 2. Kademe | | 3. Kademe | | 4. Kademe | | 5. Kademe | | 6. Kademe | | Toplam İlçe Sayısı |
|----------------|-------------|----------|-------------|-----------|-------------|-----------|-------------|-----------|-------------|-----------|-------------|-----------|--------------------|
| | İlçe Sayısı | Oran (%) | İlçe Sayısı | Oran (%) | İlçe Sayısı | Oran (%) | İlçe Sayısı | Oran (%) | İlçe Sayısı | Oran (%) | İlçe Sayısı | Oran (%) | |
| Adıyaman | | | | | 1 | 11 | 1 | 11 | 3 | 33 | 4 | 44 | 9 |
| Batman | | | | | 1 | 17 | | | | | 5 | 83 | 6 |
| Diyarbakır | | | 1 | 6 | 2 | 12 | | | 2 | 12 | 12 | 71 | 17 |
| Gaziantep | 1 | 11 | 1 | 11 | | | 2 | 22 | 4 | 44 | 1 | 11 | 9 |
| Kilis | | | | | 1 | 25 | | | 1 | 25 | 2 | 50 | 4 |
| Mardin | | | | | 1 | 10 | | | 3 | 30 | 6 | 60 | 10 |
| Siirt | | | | | 1 | 14 | | | | | 6 | 86 | 7 |
| Şanlıurfa | | | 1 | 8 | 1 | 8 | | | 4 | 31 | 7 | 54 | 13 |
| Şırnak | | | | | | | | | 1 | 14 | 6 | 86 | 7 |
| GAP | 1 | 1 | 3 | 4 | 8 | 10 | 3 | 4 | 18 | 22 | 49 | 60 | 82 |
| Türkiye | 56 | 6 | 173 | 18 | 229 | 24 | 205 | 21 | 197 | 20 | 110 | 11 | 970 |

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)

Tablo 15'te yer alan ihracat göstergelerine bakıldığında 2013 yılında bölge ihracatının yüzde 6,15 olan Türkiye toplam ihracatındaki payı, 2019 yılında yüzde 5,33'e düşmüştür. Bölge ihracatının yüzde 80,1'ini, ülke ihracatının ise yüzde 4,32'sini Gaziantep ili gerçekleştirmiştir. Bölgenin diğer 8 ilinin ülke ihracatındaki payı ancak yüzde 1,02 düzeyinde olmuştur. Bu durum bölgenin özellikle rekabetçi ve yenilikçi kapasitesinin çok zayıf olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bölge ihracatının Gaziantep dışındaki illere yayılması yönünde projelerin hayata geçirilmesi ve özel sektörün bu yönde teşvik edilmesine yönelik desteklerin artırılması gerekmektedir.



Tablo 15: GAP Bölgesi İl Bazında İhracat Değerleri

| İller | 2013 | | 2018 | | 2019 | |
|-----------------------|--------------------|--------------------|--------------------|--------------------|--------------------|--------------------|
| | İhracat Değeri | İthalat Değeri | İhracat Değeri | İthalat Değeri | İhracat Değeri | İthalat Değeri |
| Adıyaman | 97.590 | 44.037 | 81.298 | 41.835 | 59.311 | 38.772 |
| Batman | 44.583 | 45.338 | 38.396 | 70.367 | 35.601 | 41.130 |
| Diyarbakır | 280.808 | 116.223 | 210.998 | 82.752 | 216.603 | 82.928 |
| Gaziantep | 6.515.194 | 5.608.041 | 6.864.702 | 5.015.190 | 7.418.005 | 5.006.595 |
| Kilis | 25.974 | 24.736 | 80.803 | 43.976 | 43.414 | 10.972 |
| Mardin | 1.074.721 | 152.445 | 872.653 | 247.315 | 791.086 | 414.798 |
| Siirt | 9.829 | 7.451 | 19.261 | 50.226 | 37.739 | 22.100 |
| Şanlıurfa | 215.028 | 218.626 | 157.000 | 153.134 | 166.709 | 192.868 |
| Şırnak | 1.071.130 | 130.645 | 358.433 | 19.777 | 374.067 | 18.094 |
| GAP | 9.334.858 | 6.347.543 | 8.683.545 | 5.724.571 | 9.142.537 | 5.834.286 |
| Türkiye | 151.802.637 | 251.661.250 | 167.967.219 | 223.046.481 | 171.464.944 | 202.704.320 |
| GAP/Türkiye(%) | 6,15 | 2,52 | 5,17 | 2,57 | 5,33 | 2,88 |

Kaynak: TÜİK, Özel Ticaret Sistemi

Bölge illerinin en çok ihracat yaptığı ülkeler (Tablo 16) incelendiğinde sınır komşusu ülkeler ön sıralarda yer almaktadır. En çok ithalat yapılan ülke (Tablo 17) Çin'dir. Genellikle tekstil ürünleri ihraç edilmekte, tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler ithal edilmektedir.

Tablo 16: İllere Göre En Çok İhraç Edilen Ürünler ve İhracat Yapılan Ülkeler (2019)

| İller | ISIC Sınıflaması | Ülkeler |
|------------|---|----------------|
| Adıyaman | 1-Giyim eşyası (kürk hariç) | 1-İran |
| | 2-Tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasal ve bitkisel kaynaklı ürünler | 2-İspanya |
| | 3-Trikotaj (örme) ürünleri | 3-İrak |
| Batman | 1-Mobilya | 1-İrak |
| | 2-Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi | 2-BAE |
| | 3-Taş | 3-Kırgızistan |
| Diyarbakır | 1-Demir cevheri | 1-İrak |
| | 2-Kum, kil ve taşocakçılığı | 2-Çin |
| | 3-Motorlu kara taşıtları ve motorları | 3-Cezayir |
| Gaziantep | 1-Halı ve kilim | 1-İrak |
| | 2-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil | 2-ABD |
| | 3-Plastik ürünleri | 3-Suriye |
| Kilis | 1-Çimento, kireç ve alçı | 1-Suriye |
| | 2-Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler | 2-İrak |
| | 3-Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb. | 3-Katar |
| Mardin | 1-Öğütülmüş tahıl ürünleri | 1-İrak |
| | 2-Giyim eşyası (kürk hariç) | 2-İran |
| | 3-Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları | 3- Suriye |
| Siirt | 1-Çimento, kireç ve alçı | 1- Kotdivuar |
| | 2-Diğer genel amaçlı makineler | 2- Bulgaristan |
| | 3-Kum, kil ve taşocakçılığı | 3- ABD |



| | | |
|-----------|--|--------------|
| Şanlıurfa | 1-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 1- Irak |
| | 2-Elektrik motoru, jeneratör, transformatörler | 2- Suriye |
| | 3-Plastik ürünleri | 3- Bangladeş |
| Şırnak | 1-Giyim eşyası (kürk hariç) | 1-Irak |
| | 2-Demir-çelik ana sanayi | 2- Suriye |
| | 3-Mobilya | 3-Libya |

Kaynak: TÜİK

Tablo 17: İllere Göre En Çok İthal Edilen Ürünler ve İthalat Yapılan Ülkeler (2019)

| İller | ISIC Sınıflaması | Ülkeler |
|------------|---|---------------------|
| Adıyaman | 1- Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 1-Çin |
| | 2-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler | 2-ABD |
| | 3-Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb. | 3-Mısır |
| Batman | 1-Rafine edilmiş petrol ürünleri | 1-Çin |
| | 2- Kuyumculuk ve ilgili maddeler | 2-İran |
| | 3-Diğer genel amaçlı makineler | 3-BAE |
| Diyarbakır | 1-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 1-Paraguay |
| | 2-Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb. | 2-Çin |
| | 3-Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları | 3-Ukrayna |
| Gaziantep | 1-Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler | 1-Suudi Arabistan |
| | 2-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 2-Çin |
| | 3-Suni ve sentetik elyaf | 3-Rusya Federasyonu |
| Kilis | 1-Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri | 1-Brezilya |
| | 2-Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri | 2-Çin |
| | 3-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 3-Suriye |
| Mardin | 1-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 1-Rusya Federasyonu |
| | 2-Rafine edilmiş petrol ürünleri | 2-Ukrayna |
| | 3-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil | 3-ABD |
| Siirt | 1-Maden, taşocağı ve inşaat makineleri | 1-Çin |
| | 2-Kaldırma ve taşıma teçhizatı | 2-Almanya |
| | 3-Diğer genel amaçlı makineler | 3-Macaristan |
| Şanlıurfa | 1-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 1-Azerbaycan |
| | 2-Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil | 2-Çin |
| | 3-Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb. | 3-Özbekistan |
| Şırnak | 1-Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler | 1-Irak |
| | 2-Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri | 2-Rusya Federasyonu |
| | 3-Atık ve hurdalar | 3-Ekvator |

Kaynak: TÜİK

Tablo 18'e göre GAP Bölgesi illerinin ihracat yapan ve ilk binde yer alan firma sayılarına bakıldığında Gaziantep ilinin gelişmiş sanayisi ile orantılı olarak hem bölgede hem de ülke genelinde büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.



Tablo 18: İhracatta İlk Binde Yer Alan Firmaların İllere Göre Dağılımı (adet)

| İller | 2013 | 2018 |
|------------|------|------|
| Adıyaman | - | - |
| Batman | - | - |
| Diyarbakır | 2 | 1 |
| Gaziantep | 67 | 61 |
| Kilis | - | - |
| Mardin | 8 | 9 |
| Siirt | - | - |
| Şanlıurfa | 1 | - |
| Şırnak | 10 | 3 |

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi

Tablo 19’da görüldüğü üzere bölgede 2019 yılında işsizlik oranı yüzde 22,4 ülke genelinde ise yüzde 13,7 olmuştur. İşgücüne katılma oranı bölgede 2019 yılında yüzde 46,1 iken ülke genelinde bu oran yüzde 53 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede işsizlik oranları ülke ortalamasının çok üstünde gerçekleşmiş, TRC3 Bölgesi’nde (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ise bu oran ülke ortalamasının iki katından daha fazla olmuştur. Bölgedeki işsizliğin en büyük etkenleri sanayi sektörünün yeterince gelişmemesi ve dolayısıyla da hizmet sektörünün de yeteri kadar gelişmemesidir. İş gücüne katılım oranının artması ve bölgede geçici koruma altında yaşayan Suriyeli nüfusun kayıt dışı istihdamı da işsizliğin artmasının önemli nedenlerindedir.

Tablo 19: Düzey-2 Bazında Temel İş Gücü Göstergeleri (%)

| Bölgeler | 2013 | | | 2015 | | | 2018 | | | 2019 | | |
|----------------------------------|-------------------------|----------------|----------------|-------------------------|----------------|----------------|-------------------------|----------------|----------------|-------------------------|----------------|----------------|
| | İş Gücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı | İş Gücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı | İş Gücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı | İş Gücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 45,3 | 7,3 | 42,0 | 43,1 | 9,9 | 38,8 | 46,8 | 12,8 | 40,9 | 47,5 | 15,2 | 40,2 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 37,9 | 17,5 | 31,2 | 43,7 | 17,5 | 36,1 | 47,8 | 18,6 | 38,9 | 46,5 | 23,4 | 35,7 |
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 36,9 | 21,1 | 29,2 | 38,2 | 24,8 | 28,7 | 40,7 | 25 | 30,5 | 43,5 | 30,9 | 30,0 |
| GAP | 40,1 | 14,5 | 34,3 | 42,2 | 16,5 | 35,2 | 45,7 | 18,1 | 37,4 | 46,1 | 22,4 | 35,7 |
| Türkiye | 50,8 | 9,7 | 45,9 | 51,3 | 10,3 | 46,0 | 53,2 | 11 | 47,4 | 53,0 | 13,7 | 45,7 |

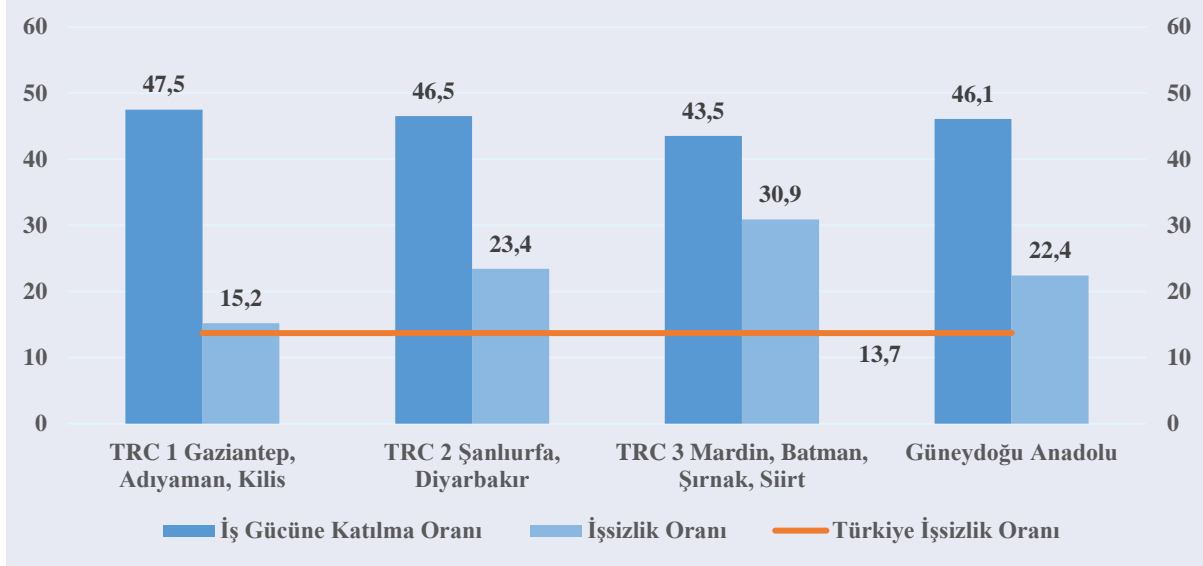
Kaynak: TÜİK

İş gücüne katılma oranı, işsizliğin yüksek olduğu ve istihdam kapasitesinin yeterli olmadığı yerlerde işsizlik oranlarını artıran önemli bir husustur. Grafik 20’de görüldüğü üzere TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis) ve TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa) bölgelerinde iş gücüne



katılım oranları birbirine yakın olmasına rağmen TRC1 Bölgesi'nde işsizlik oranı daha düşüktür. Ancak TRC2 ve TRC3 bölgelerinde işsizlik oranı çok daha yüksektir.

Grafik 20: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun İş Gücü Durumu (15+Yaş) (2019)



Kaynak: TÜİK

Tablo 20'de bölgede 2013, 2015, 2018 ve 2019 yıllarında iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilen kişi sayılarına ait istatistikler verilmiştir. Buna göre 2019 yılında tarım ve hizmet sektöründe en çok istihdam edilen kişi sayısı Şanlıurfa ve Diyarbakır olurken, sanayi sektöründe en çok istihdam Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerinde olmuştur. Ülke genelinde 2013 yılında tarımda çalışan sayısı 6.015.000 kişi iken bu sayı 2019 yılında 5.097.000 kişiye düşmüştür. Bunun yanı sıra GAP Bölgesi'nde 2013 yılında tarım sektöründe çalışan sayısı 427.000 iken 2019 yılında 506.000 kişiye yükselmiştir. Tarımda istihdam edilen kişi sayısındaki artışın nedeninin bölgede sulamaya açılan alanların artması ve devlet destekli teşvik ile hibelerin etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ülke genelinde tarımda çalışan sayısının 2013 yılına göre azalmasının sebebi tarımda makineleşmenin artmasıdır. Bölgede tarımda makineleşme artmasına karşın sulamaya açılan tarım arazileri bu sektörde istihdamı artırmıştır.

Tablo 20: İktisadi Faaliyet Kollarına Göre İstihdam Edilenler (15+Yaş)

| Bölgeler | 2013 | | | | | | |
|-------------------------------|---------------|--------------|--------------|---------------|-------------|-------------|-------------|
| | Bin Kişi | | | | % | | |
| | Toplam | Tarım | Sanayi | Hizmet | Tarım | Sanayi | Hizmet |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 707 | 169 | 226 | 312 | 23,9 | 32 | 44,1 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 664 | 213 | 144 | 308 | 32,1 | 21,7 | 46,4 |
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 373 | 46 | 97 | 230 | 12,3 | 26 | 61,7 |
| GAP | 1.745 | 427 | 467 | 850 | 24,5 | 26,8 | 48,7 |
| Türkiye | 25.524 | 6.015 | 6.737 | 12.771 | 23,6 | 26,4 | 50 |
| 2015 | | | | | | | |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 704 | 125 | 224 | 355 | 17,8 | 31,8 | 50,4 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 784 | 283 | 156 | 346 | 36,1 | 19,9 | 44,1 |



T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | | | | | | | |
|-------------------------------|---------------|--------------|--------------|---------------|-------------|-------------|-------------|
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 376 | 68 | 71 | 236 | 18,1 | 18,9 | 62,8 |
| GAP | 1.865 | 476 | 452 | 937 | 25,5 | 24,2 | 50,2 |
| Türkiye | 26.621 | 5.483 | 7.246 | 13.891 | 20,6 | 27,2 | 52,2 |
| 2018 | | | | | | | |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 764 | 115 | 252 | 397 | 15,1 | 33 | 52 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 900 | 324 | 157 | 419 | 36 | 17,4 | 46,6 |
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 436 | 63 | 88 | 284 | 14,4 | 20,2 | 65,1 |
| GAP | 2.100 | 503 | 497 | 1.100 | 24 | 23,7 | 52,4 |
| Türkiye | 28.738 | 5.297 | 7.667 | 15.774 | 18,4 | 26,7 | 54,9 |
| 2019 | | | | | | | |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 756 | 134 | 229 | 393 | 17,7 | 30,3 | 52 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 843 | 316 | 131 | 396 | 37,5 | 15,5 | 47 |
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 432 | 56 | 81 | 295 | 13 | 18,8 | 68,3 |
| GAP | 2.031 | 506 | 441 | 1.085 | 24,9 | 21,7 | 53,4 |
| Türkiye | 28.080 | 5.097 | 7.110 | 15.872 | 18,2 | 25,3 | 56,5 |

Kaynak: TÜİK

İstihdam, gençlerin sosyal kimliğini şekillendiren; yaşamlarını, bağımsızlıklarının gelişimini, gelirlerini, kendilerine saygılarını, sosyo-ekonomik ve politik vatandaşlıklarını düzenlemeleri için büyük bir önem arz etmektedir. Ancak, Tablo 21'e göre bölgede genç işsizlik 2013 yılına göre önemli bir artış göstermiştir. Genç işsizlik 2013 yılında yüzde 21,1 iken ülke genelinde artan işsizliğin etkisiyle 2019 yılında yüzde 31,9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 21: Genç İşsizlik Durumu (15-24 Yaş, %)

| Bölge | 2013 | | | 2019 | | |
|----------------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| | Erkek | Kadın | Toplam | Erkek | Kadın | Toplam |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 13,2 | 11,2 | 12,7 | 23,4 | 27,1 | 24,6 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 23,9 | 13,3 | 21,4 | 29,8 | 25,8 | 28,5 |
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 33 | 21,7 | 30,2 | 41,9 | 50,9 | 45,2 |
| GAP | 23,2 | 14,8 | 21,1 | 31,1 | 33,4 | 31,9 |
| Türkiye | 17 | 21,9 | 18,7 | 22,5 | 30,6 | 25,4 |

Kaynak: TÜİK

Bölgenin gelişimi açısından diğer bir önemli husus da kadın istihdamının artırılmasıdır. Tablo 22'de görüldüğü üzere bölgenin kadın istihdamı verileri de Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Ancak bir nebze de olsa önceki yıllara göre kadın istihdamında iyileşmeler olduğu görülmüştür. 2013 yılında bölgede kadın istihdam oranı yüzde 13,1 olarak gerçekleşirken 2019 yılında yüzde 18,1'e yükselmiştir.



Tablo 22: Kadınların Temel İş Gücü Göstergeleri (%)

| Bölgeler | 2013 | | | 2015 | | | 2018 | | | 2019 | | |
|-------------------------------|------------------------|----------------|----------------|------------------------|----------------|----------------|------------------------|----------------|----------------|------------------------|----------------|----------------|
| | İşgücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı | İşgücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı | İşgücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı | İşgücüne Katılma Oranı | İşsizlik Oranı | İstihdam Oranı |
| Gaziantep, Adıyaman, Kilis | 19,8 | 7,6 | 18,3 | 18,9 | 11,1 | 16,8 | 21,9 | 12,5 | 19,2 | 24,5 | 7,6 | 20,7 |
| Şanlıurfa, Diyarbakır | 13,3 | 12,4 | 11,7 | 20,2 | 11,7 | 17,8 | 25 | 18,6 | 20,3 | 24,1 | 12,4 | 19,7 |
| Mardin, Batman, Şırnak, Siirt | 11 | 19,3 | 8,8 | 12,2 | 26,3 | 9 | 17,8 | 33,2 | 11,9 | 21,4 | 19,3 | 12,4 |
| GAP | 14,9 | 11,5 | 13,1 | 17,8 | 14 | 15,3 | 22,1 | 19,6 | 17,8 | 23,6 | 23,1 | 18,1 |
| Türkiye | 30,8 | 11,9 | 27,1 | 31,5 | 12,6 | 27,5 | 34,2 | 13,9 | 29,4 | 34,4 | 16,5 | 28,7 |

Kaynak: TÜİK

6.3. Eğitim

Bölgede okuma yazma bilmeyen kişi sayısının Türkiye'ye oranı Tablo 23'e göre 2013 yılında yüzde 20,1 olarak gerçekleşmiş, bu oranın yüzde 83'ünü de kadınlar oluşturmuştur. 2018 yılında ise bölgede okuma yazma bilmeyenlerin Türkiye'ye oranı yüzde 21 olmuş ve kadınlar bu oranın yüzde 86'sını oluşturmuştur. Bölge içindeki duruma bakıldığında ise iyileşmenin olduğu görülmektedir. Bölgede 2013 yılında 531.511 kişi olan okuma yazma bilmeyen sayısı yaklaşık 900 bin kişilik nüfus artışına rağmen 108.362 kişi azalarak 423.149 kişiye düşmüştür. Diğer bir ifade ile bölge içinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2013 yılında yüzde 6,6 iken 2018 yılında yüzde 4,7'ye düşmüştür. Bölgede kadın ve kız çocuklarına yönelik sosyo-ekonomik ve eğitim faaliyetlerinin artırılması ile gerekli iyileşmelerin sağlanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 23: Eğitim Durumuna Göre Nüfus

| İller | 2013 | | | | 2018 | | | |
|-------------------------|----------------------|------------------------------|------------------------------|--|----------------------|------------------------------|------------------------------|--|
| | Okuma yazma bilmeyen | Okuma yazma bilmeyen (Erkek) | Okuma yazma bilmeyen (Kadın) | Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (%) | Okuma yazma bilmeyen | Okuma yazma bilmeyen (Erkek) | Okuma yazma bilmeyen (Kadın) | Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (%) |
| Adıyaman | 39.415 | 7.133 | 32.282 | 8,8 | 31.005 | 4.777 | 26.228 | 13,6 |
| Batman | 34.240 | 6.234 | 28.006 | 8,7 | 25.777 | 3.947 | 21.830 | 13,1 |
| Diyarbakır | 115.030 | 20.895 | 94.135 | 8,5 | 90.583 | 14.211 | 76.372 | 12,8 |
| Gaziantep | 68.893 | 8.944 | 59.949 | 8,2 | 560.64 | 5.800 | 50.264 | 12,1 |
| Kilis | 5.925 | 1.241 | 4.684 | 8,6 | 3.712 | 720 | 2.992 | 13,5 |
| Mardin | 67.182 | 12.396 | 54.786 | 7,2 | 52.721 | 8.255 | 44.466 | 11,6 |
| Siirt | 25.753 | 4.616 | 21.137 | 8,4 | 18.770 | 2.746 | 16.024 | 12,4 |
| Şanlıurfa | 137.251 | 22.436 | 114.815 | 6,2 | 118.777 | 15.436 | 103.341 | 9,4 |
| Şırnak | 37.822 | 6.376 | 31.446 | 7,1 | 25.740 | 3.804 | 21.936 | 11,3 |
| GAP | 531.511 | 90.271 | 441.240 | 7,8 | 423.149 | 59.696 | 363.453 | 11,8 |
| Türkiye | 2.643.712 | 443.640 | 2.200.072 | 12,0 | 2.024.979 | 286.590 | 1.738.389 | 16,5 |
| GAP/ Türkiye (%) | 20,1 | 20,3 | 20,1 | | 21,0 | 20,8 | 20,9 | |

Kaynak: TÜİK



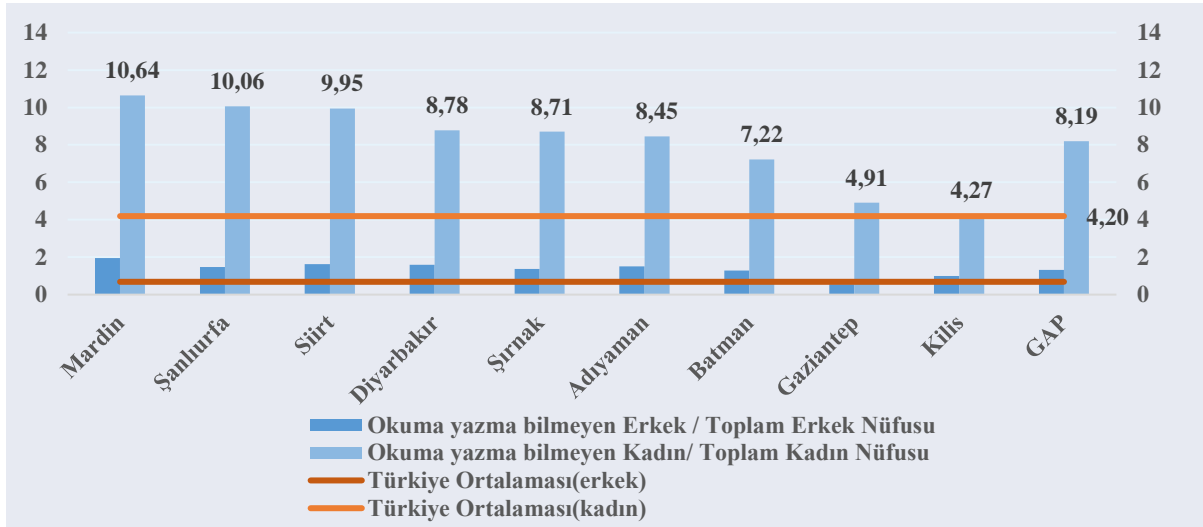
T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



Grafik 21’de illerde okuma yazma bilmeyen kadın ve erkeklerin oranları gösterilmektedir. Okuma yazma bilmeyen kadınların oranının en fazla olduğu il Mardin, en düşük olduğu il Kilis’tir. Mardin’deki kadınların yüzde 10,6’sı okuma yazma bilmez iken Türkiye’de bu oran yüzde 4,2’dir. İllerdeki bu verilere bakıldığında en yüksek okuma yazma bilmeyen orana sahip iller sırasıyla Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Diyarbakır ve Şırnak’tır. Bu illerin ortak özelliği hane halkı sayısının yüksek olması, gelirin düşük olması diğer bir ifadeyle sosyo-ekonomik durumlarının yeterli düzeyde olmamasıdır.

Grafik 21: Okuma Yazma Bilmeyen Kadın ve Erkek Sayılarının Oranı (2018, %)

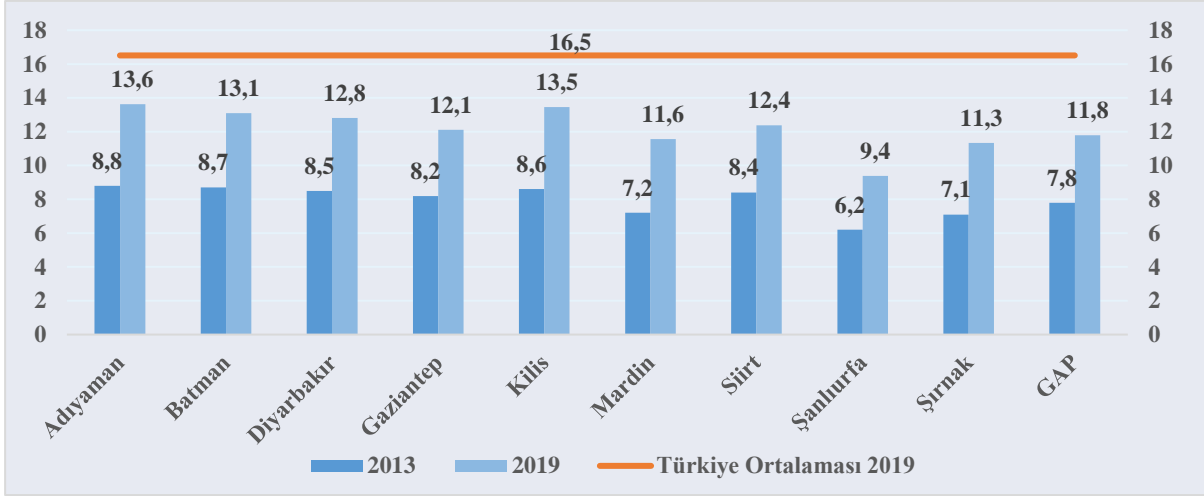


Kaynak: TÜİK

Grafik 22’deki verilere göre GAP Bölgesi yüksekokul veya fakülte mezunu oranı 2013 yılına göre artmıştır. Ancak hala Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Bu durum bölge içinde nitelikli iş gücü eksikliğine neden olmakta ve bu ihtiyacın bölge dışından karşılanması gereğini ortaya koymaktadır. Bu durum gelen nitelikli iş gücünün de bölgede uzun süreli kalmak istememesi nedeniyle sürekli bir sorun haline dönüşmektedir. Nitelikli iş gücünün ve yüksekokul/fakülte mezunu sayılarının artırılması ile bölgeye yatırım yapmak isteyen yatırımcıların ihtiyaç duydukları kalifiye personel kapasitesi ihtiyacı da karşılanmış ve bölgenin istihdam kapasitesi artırılmış olacaktır.



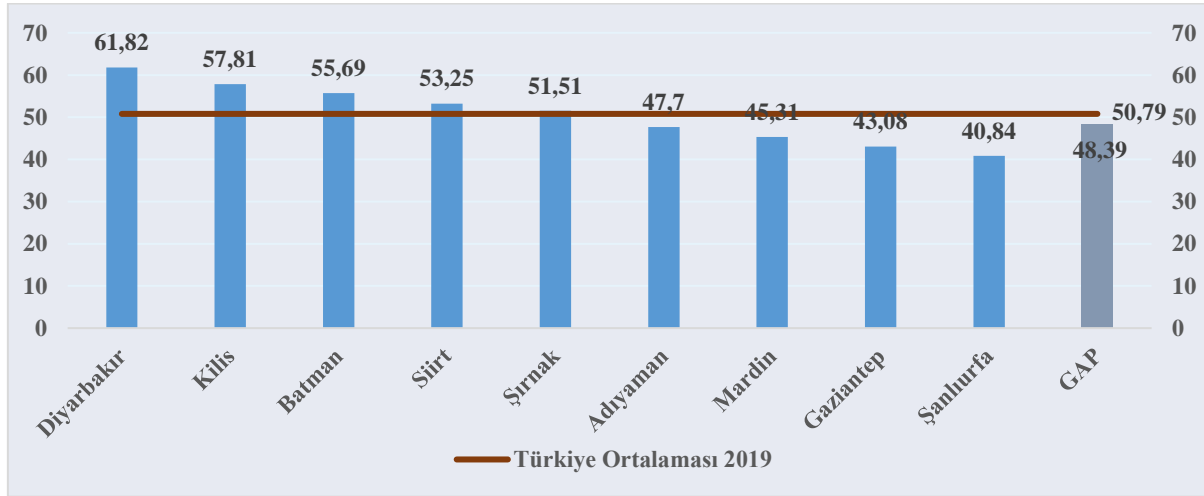
Grafik 22: Yüksekökol veya Fakülte Mezunu Oranı (%)



Kaynak: TÜİK

Grafik 23'teki okul öncesi eğitimde 4-5 yaş net okullaşma oranlarına bakıldığında, bölgenin ülke ortalamasına yakın olduğu görülmektedir.

Grafik 23: Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları (2019, %)

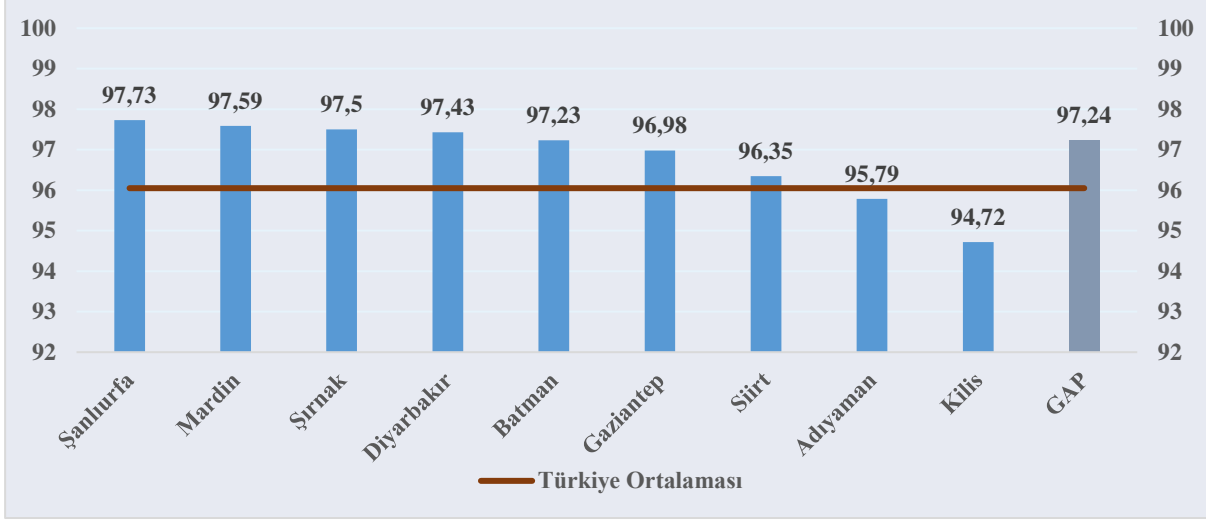


Kaynak: TÜİK

Grafik 24'teki ilköğretimde net okullaşma oranlarına göre, bölge ortalaması ile ülke ortalaması neredeyse aynı düzeydedir. İlköğretimde okullaşma oranının hesaplanmasında aynı dönemde okula giden toplam öğrenci sayısının ilköğretim çağına yer alan yaş grubuna oranı olarak hesaplanmaktadır. Bölgede okula geç başlayan çocukların da okullaşma oranına dâhil edilmesi sebebiyle bu oranın yüksek çıktığı düşünülmektedir.



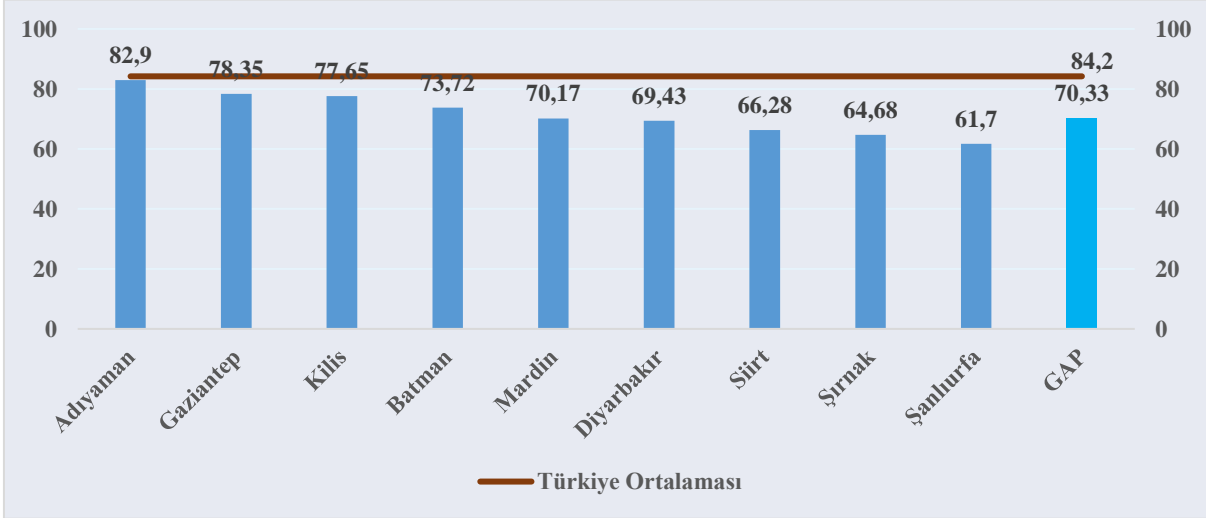
Grafik 24: İlköğretimde Okullaşma Oranları (2019, %)



Kaynak: TÜİK

Grafik 25'teki ortaöğretimde okullaşma verilerine göre bölge Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Bölgede Türkiye ortalamasına en yakın il Adıyaman olup, yüzde 82,9'luk okullaşma oranına sahiptir. En düşük okullaşma oranına sahip olan il ise yüzde 61,7 ile Şanlıurfa'dır.

Grafik 25: Ortaöğretimde Okullaşma Oranları (2018, %)



Kaynak: TÜİK

Tablo 24'teki eğitim kademelerine göre öğrenci sayılarına bakıldığında 2018 yılında bölgenin okul öncesi, ilköğretim ve ortaokul düzeyindeki toplam öğrenci sayısının ülke geneline oranı yüzde 16'nın üzerindedir. Bölge nüfusu Türkiye'nin 10,8'ini oluşturmasına karşın bu oranın fazla olmasının nedenleri genç nüfus ve doğum hızının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.



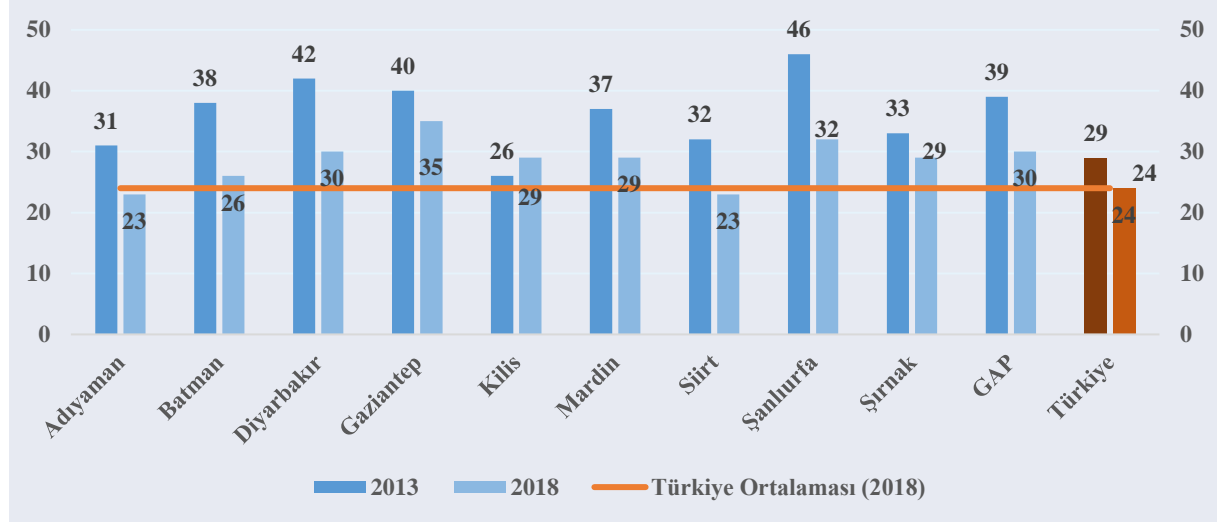
Tablo 24: Eğitim Kademelerine Göre GAP İlleri ve Türkiye'deki Öğrenci Sayısı (kişi)

| İller | Okul Öncesi | | İlkokul | | Ortaokul | | Ortaöğretim | |
|----------------|------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 9.196 | 13.454 | 52.908 | 49.158 | 52.593 | 52.500 | 53.781 | 51.368 |
| Batman | 9.454 | 14.930 | 64.414 | 54.485 | 62.552 | 61.126 | 51.843 | 55.727 |
| Diyarbakır | 28.265 | 55.385 | 174.605 | 153.203 | 169.704 | 160.958 | 132.408 | 136.178 |
| Gaziantep | 27.772 | 46.548 | 189.393 | 129.783 | 168.638 | 202.583 | 132.312 | 162.408 |
| Kilis | 2.051 | 4.948 | 11.457 | 17.588 | 10.622 | 16.414 | 10.577 | 12.470 |
| Mardin | 11.051 | 18.070 | 88.723 | 79.126 | 83.140 | 82.470 | 66.693 | 69.001 |
| Siirt | 7.464 | 8.596 | 38.392 | 30.350 | 36.047 | 34.096 | 26.139 | 28.782 |
| Şanlıurfa | 38.615 | 60.511 | 235.116 | 246.673 | 208.375 | 226.419 | 127.205 | 151.304 |
| Şırnak | 8.282 | 13.485 | 64.838 | 51.577 | 55.592 | 58.318 | 41.474 | 44.900 |
| GAP | 142.150 | 235.927 | 919.846 | 892.695 | 847.263 | 894.884 | 642.432 | 712.138 |
| Türkiye | 1.059.495 | 1.564.813 | 5.574.916 | 5.267.378 | 5.478.399 | 5.627.075 | 5.420.178 | 5.649.594 |

Kaynak: TÜİK

Bölgenin eğitim altyapısını göstermesi açısından önemli bir veri kaynağı olan derslik başına düşen öğrenci sayısı Grafik 26'da il, bölge ve ülke bazında verilmiştir. 2013 yılında tüm eğitim düzeylerinde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiş ve öğrenciler daha kalabalık sınıflarda eğitim almışlardır. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ise bölgede ilerleme kaydedildiği gözlemlenmiştir. GAP Eylem Planı (2014-2018) kapsamında önemli sayıda derslik inşa edilmiş ve bölgede 2013 yılında ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 39 iken 9 birim iyileşme kaydederek 30'a düşmüştür.

Grafik 26: İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi)

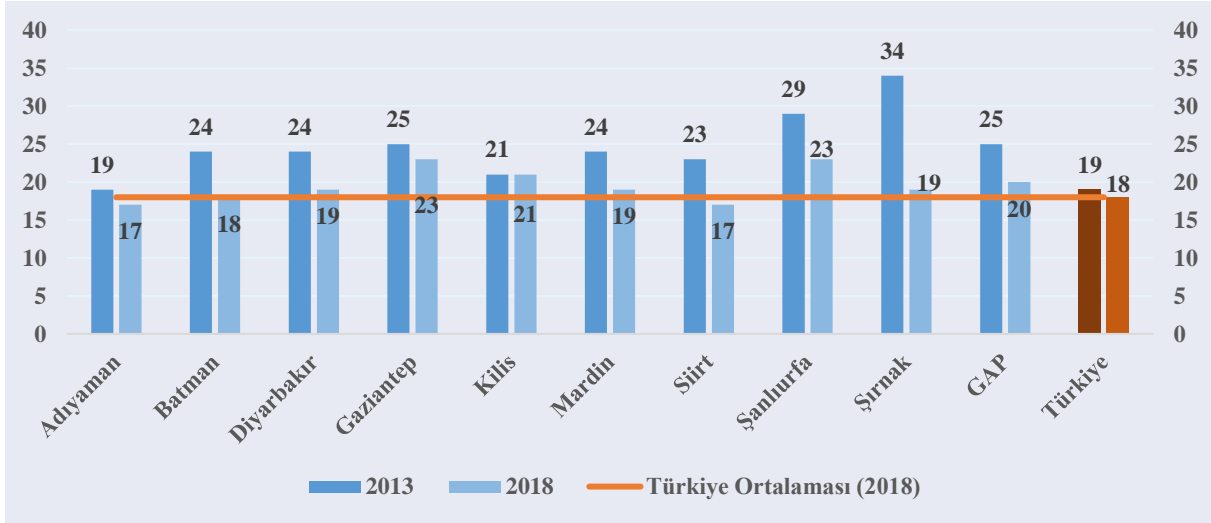


Kaynak: TÜİK

Grafik 27'de görüldüğü üzere GAP Bölgesi illerinde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalamasının üstündedir. GAP illerindeki ilköğretim seviyesindeki öğretmen başına düşen öğrenci sayısındaki değişim 2013 yılına göre daha iyi bir durumda olmasına rağmen henüz istenilen seviyede değildir.



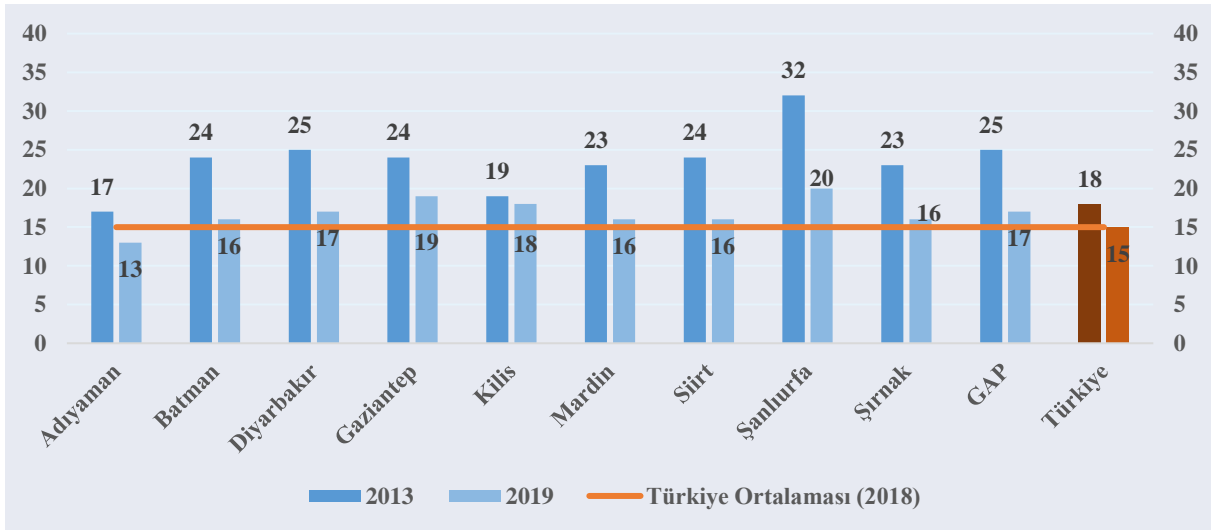
Grafik 27: İlkokul Düzeyinde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (kişi)



Kaynak: TÜİK

Ortaokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Grafik 28’de gösterilmiştir. Bölge illerinde ortaokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2013 yılına göre iyileşme göstermiş ve 2019 yılında Türkiye ortalamasına yakın bir seviyeye ulaşmıştır.

Grafik 28: Ortaokul Düzeyinde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (kişi)

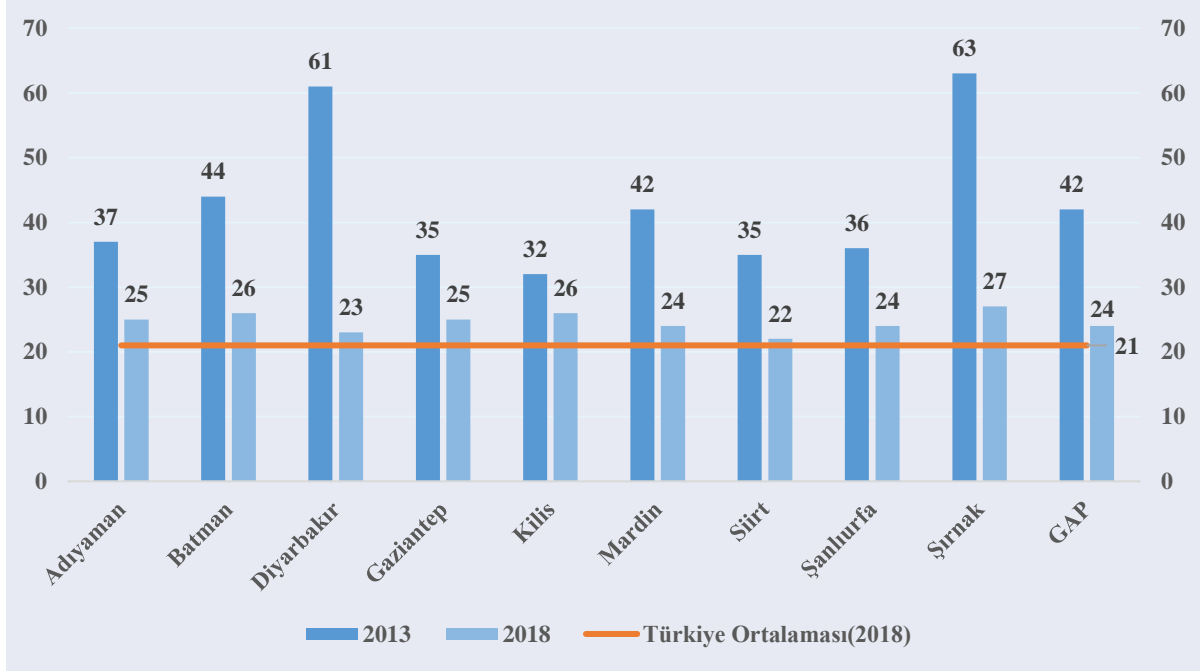


Kaynak: TÜİK

Grafik 29’da görüldüğü üzere bölge illerinde genel ortaöğretim düzeyinde derslik başına düşen öğrenci sayısı ortaokulda olduğu gibi 2013 yılına göre 18 birimlik önemli bir iyileşme göstermiş ve 2019 yılında Türkiye ortalamasına daha da yaklaşmıştır. Bu duruma göre derslik ihtiyacı devam etmektedir.



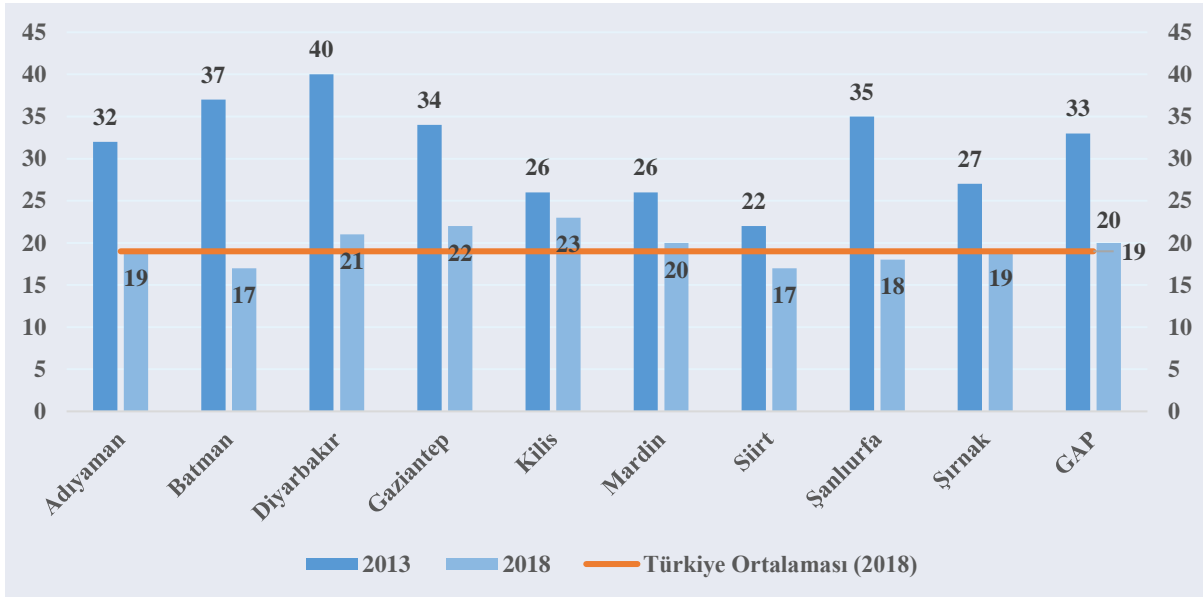
Grafik 29: Genel Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi)



Kaynak: TÜİK

Grafik 30'da mesleki ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre mesleki ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2013 yılı ile kıyaslandığında 13 birim iyileşme göstermiştir. Burada da 2014-2018 döneminde inşa edilen derslik sayılarının önemli bir etkisi olmuştur. Böylece 2018 yılı itibarıyla ülke genelinden bir birim geride kalmıştır.

Grafik 30: Mesleki Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi)



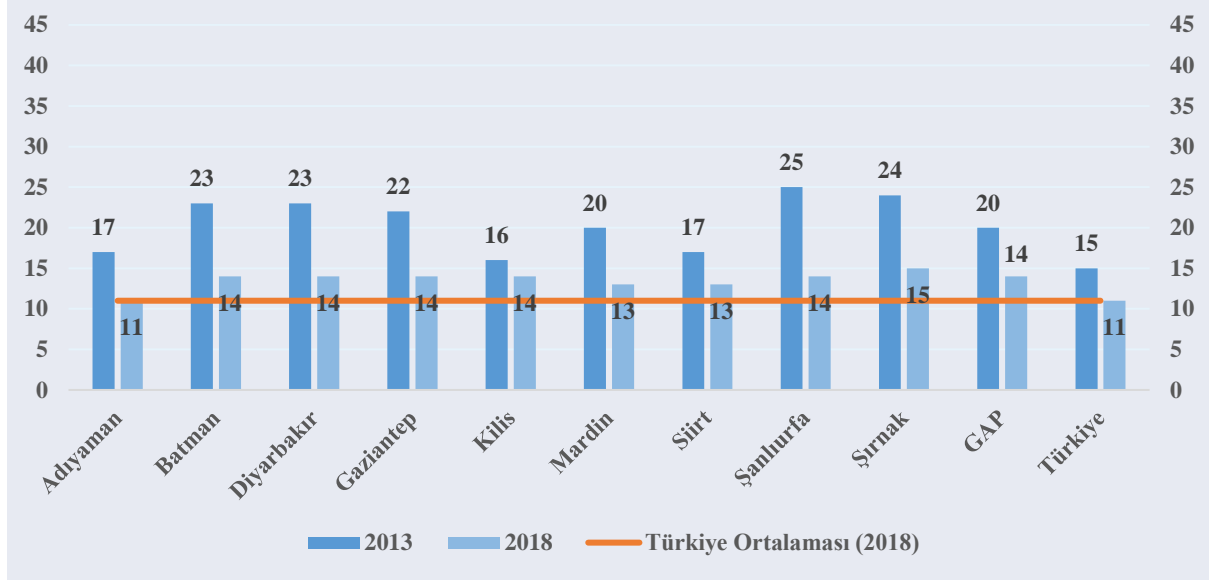
Kaynak: TÜİK

Grafik 31'de ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayıları verilmiştir. Buna göre ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2013 yılı ile kıyaslandığında 6 birim



iyileşme göstermiştir. Adıyaman ili Türkiye ortalaması ile aynı düzeydedir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en fazla olduğu il ise Şırnak'tır.

Grafik 31: Ortaöğretim Seviyesinde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları (kişi)



Kaynak: TÜİK

Tablo 25'e göre bölge üniversitelerinde 2018-2019 eğitim-öğretim döneminde toplam 177.883 öğrenci eğitim görmüştür. Türkiye genelinde ise aynı dönemde bu sayı açık öğretim hariç 3.859.571 olmuştur. Üniversite öğrenci sayılarında bölgenin Türkiye'ye oranı yaklaşık yüzde 4,6 olarak gerçekleşmiştir. Ülke içinde yüzde 10,8'lik nüfus payına sahip olan bölgede öğrenci sayısındaki yüzde 4,6'lık oranın düşük kaldığı görülmektedir.

Tablo 25: Yükseköğretim Öğrenci Sayıları (kişi)

| Üniversite Adı | Bölge | Tür | Ön Lisans | | Lisans | | Yüksek Lisans | | Doktora | | Genel Toplam | Genel Toplam |
|---------------------------------|------------|-----|-----------|-----------|-----------|-----------|---------------|-----------|-----------|-----------|--------------|--------------|
| | | | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 |
| Adıyaman Üniversitesi | Adıyaman | D | 8.524 | 9.860 | 7.121 | 9.983 | 436 | 508 | 45 | 66 | 16.126 | 20.417 |
| Batman Üniversitesi | Batman | D | 4.081 | 5.546 | 2.515 | 5.868 | 374 | 759 | 16 | 30 | 6.986 | 12.203 |
| Dicle Üniversitesi | Diyarbakır | D | 6.686 | 6.394 | 18.230 | 20.660 | 1.856 | 1.847 | 516 | 565 | 27.288 | 29.466 |
| Selahaddin Eyyubi Üniversitesi* | Diyarbakır | V | 78 | 0 | 54 | 0 | 193 | 0 | 0 | 0 | 325 | 0 |
| Gaziantep Üniversitesi | Gaziantep | D | 13.684 | 13.747 | 18.262 | 25.469 | 4.205 | 4.907 | 780 | 692 | 36.931 | 44.815 |
| Hasan Kalyoncu Üniversitesi | Gaziantep | V | 88 | 557 | 3.198 | 5.838 | 3.098 | 1.314 | 75 | 222 | 6.459 | 7.931 |
| Sanko Üniversitesi | Gaziantep | V | 0 | 0 | 230 | 1.064 | 0 | 50 | 0 | 1 | 230 | 1.115 |
| Zirve Üniversitesi* | Gaziantep | V | 308 | 0 | 5.332 | 0 | 1.315 | 0 | 78 | 0 | 7.033 | 0 |
| Kilis 7 Aralık Üniversitesi | Kilis | D | 1.927 | 2.696 | 4.656 | 5.771 | 150 | 365 | 4 | 1 | 6.737 | 8.833 |



T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| Üniversite | İl | D | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 |
|-----------------------------|-----------|---|------------------|----------------|------------------|------------------|----------------|----------------|---------------|---------------|------------------|------------------|
| Mardin Artuklu Üniversitesi | Mardin | D | 2.775 | 4.822 | 2.287 | 4.863 | 715 | 911 | 29 | 44 | 5.806 | 10.640 |
| Siirt Üniversitesi | Siirt | D | 4.295 | 5.142 | 3.387 | 8.417 | 143 | 800 | 5 | 13 | 7.830 | 14.372 |
| Harran Üniversitesi | Şanlıurfa | D | 7.191 | 9.236 | 11.559 | 13.575 | 1.585 | 2.449 | 143 | 305 | 20.478 | 25.565 |
| Şırnak Üniversitesi | Şırnak | D | 1.448 | 1.026 | 1.692 | 1.221 | 74 | 273 | 0 | 6 | 3.214 | 2.526 |
| GAP | | | 51.085 | 59.026 | 78.523 | 102.729 | 14.144 | 14.183 | 1.691 | 1.945 | 145.443 | 177.883 |
| Türkiye | | | 1.802.972 | 984.640 | 3.405.340 | 2.384.558 | 332.470 | 394.174 | 78.297 | 96.199 | 5.619.079 | 3.859.571 |

Kaynak: YÖK, D: Devlet V: Vakıf

Not: 2013-2014 dönemi öğrenci sayılarına açıköğretim dâhildir. Açıköğretim öğrenci sayıları 2014-2015 döneminde verilmeye başlanmıştır.

*22/07/2016 tarihli ve 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmıştır.

Tablo 26'da görüldüğü üzere bölge üniversitelerinde toplam 8.038 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Ülkedeki toplam öğretim elemanlarının yüzde 4,8'i bölge üniversitelerindedir. Bölgedeki öğretim elemanlarının yüzde 9,4'ü profesör, yüzde 7'si doçent, geri kalan yüzde 83,6'sı ise diğer öğretim elemanı unvanına sahiptir.

Tablo 26: GAP Bölgesi'ndeki Üniversitelere İlişkin Akademik Personel Sayıları

| Bölge | Toplam Öğretim Elemanı | | Profesör | | Doçent | | Diğer Öğretim Elemanı | |
|----------------|------------------------|----------------|---------------|---------------|---------------|---------------|-----------------------|----------------|
| | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 | 2013-2014 | 2018-2019 |
| Adıyaman | 737 | 903 | 27 | 42 | 31 | 58 | 437 | 803 |
| Batman | 358 | 400 | 13 | 21 | 14 | 19 | 256 | 360 |
| Diyarbakır | 1.912 | 1.771 | 204 | 229 | 203 | 143 | 1.024 | 1.399 |
| Gaziantep | 1.952 | 2.070 | 235 | 286 | 146 | 158 | 1.137 | 1.626 |
| Kilis | 293 | 374 | 9 | 16 | 13 | 21 | 208 | 337 |
| Mardin | 419 | 531 | 13 | 20 | 13 | 36 | 282 | 475 |
| Siirt | 347 | 565 | 6 | 21 | 14 | 33 | 243 | 511 |
| Şanlıurfa | 946 | 1.147 | 94 | 110 | 85 | 92 | 514 | 945 |
| Şırnak | 249 | 277 | 7 | 12 | 3 | 5 | 206 | 260 |
| GAP | 7.213 | 8.038 | 608 | 757 | 522 | 565 | 4.307 | 6.716 |
| Türkiye | 142.437 | 166.225 | 20.005 | 26.453 | 12.839 | 15.451 | 78.248 | 124.321 |

Kaynak: TÜİK

Not: Yardımcı doçentlik kadrosu 2018 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.

6.4. Kültür

Tarih öncesi çağlardan başlamak üzere; değişik devirlere ve uygarlıklara ait bilim, güzel sanatlar, din ve kültürü yansıtan; kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan taşınır ve taşınmaz varlıkların oluşturduğu somut kültürel miras ile tarihsel süreç içinde oluşan ve toplumların geleneksel yapısını, halk kültürünü oluşturan soyut kültürel miras, sürdürülebilir kültürel kalkınmayı etkileyen en önemli araçlardan biridir.

Kalkınmayı doğrudan etkileyen ve gelir artışını sağlayan ekonomik büyüme ile birlikte kültürel kalkınmanın göstergesi olan ekonomik kalkınmayı da sağlamak bölgesel kalkınmanın temel stratejileri arasında yer almaktadır. Kültürel kalkınmanın içinde, kültürel mirasın



korunmasının yanı sıra, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, sosyal projeler, kültürel etkinlikler, çevrenin korunması da yer almaktadır.

Ekonomik kalkınmanın önemli bir parçası olan kültürel miras; yeni istihdam alanları oluşturularak yoksulluğun azaltılmasında, bölgenin turizm odaklı gelir düzeyinin artırılmasında, uluslararası ilişkilerin, kültürel etkileşimin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Kültürel mirasın koruma-kullanma dengesi gözetilerek turizm odaklı değerlendirilmesi bölgesel kalkınma yaklaşımının temel hedeflerinden biridir. Bu bakımdan GAP Bölgesi UNESCO Dünya Miras ve Geçici Listesinde yer alan çok önemli kültür varlıklarına ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar; Adıyaman Nemrut Dağı, Diyarbakır Zerzevan Kalesi ve Mithraeum, Silvan Malabadi Köprüsü, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı, Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri Kasteller ve Livaslar, Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi, Zeugma Arkeolojik Siti, Mardin Kültürel Peyzaj Alanı, Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi, Siirt Fakirullah Türbesi, Şanlıurfa Yerleşimleri, Göbeklitepe ve Harran'dır.

Kültür turizmi son zamanlarda tüm dünyada hızla gelişen bir sektör haline gelmiştir. Kültür turizmi amaçlı gelen turistlerin, sadece bir ili değil, çevrede bulunan diğer kültür varlıklarını da ziyaret etmeleri hem kalkınmada hem de turizm odaklı gelir artışının iller arasında eşit olarak dağılımı açısından daha etkin ve verimli bir süreci oluşturmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda ayrı bir önem kazanan kültür odaklı turizme, alternatif turizm türlerinin de katılmasına yönelik girişimler başlatılmıştır. Bu kapsamda mevcut kültür varlıkları ayrı bir duyarlılık içinde koruma altına alınmış, koruma-kullanma dengesi gözetilerek turizme altlık oluşturmak üzere plan ve programlar oluşturulmuş, kültür varlıkları ve halk kültürünün tanıtılması yönünde kampanyalar başlatılmış, tarih öncesi çağlardan başlamak üzere süre gelen tarihsel sürecin paylaşımına yönelik çağdaş müzecilik anlayışı geliştirilmiştir. Kültür odaklı turizmi desteklemek amacıyla, doğa turizmi, eko-turizm, macera turizmi, inanç turizmi gibi alternatif turizm çeşitleri de sürdürülebilir kültürel kalkınma çerçevesinde, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.

GAP BKİ bir yandan kendisine verilen temel görevi yerine getirirken diğer yandan da bölgesel kalkınmada model oluşturacak, hedef kitlelerin planlamadan uygulamaya kadar tüm süreçlere katkı verdiği, sürdürülebilirlik esasının temel alındığı örnek proje uygulamaları başlatmış olup ve kültür varlıklarına yönelik çalışmalarına devam etmektedir.

Fırat ve Dicle nehirleri tarafından sulanan bereketli topraklara sahip, tarihin ilk uygarlıklarına tanıklık etmiş Yukarı Mezopotamya yani bugünkü Güneydoğu Anadolu Bölgesi, insanlığın ortak kültür mirası olarak kabul edilen birçok uygarlığa ait özgün kültür varlıklarıyla, tarihsel ve arkeolojik turizm potansiyeliyle tanınmaktadır. Uygarlıkların yükselişine tanıklık eden bu bölgenin mirası; önemli arkeolojik alanlar, ören yerleri, geleneksel ve özgün mimarisi, tarihi açıdan önemli dini mekânlar, sivil mimarlık örnekleri, efsaneler, el sanatları ve zengin yöre mutfağı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin modern zaman seyyahlarına sunacağı eserlerden yalnızca bazılarıdır.



Geçmişte yarattığı su kenarı kültürleriyle bölgede önemli bir rol üstlenen Fırat ve Dicle nehirleri bölgedeki kültürel zenginliğin yaratıcısı olmuştur. Bölge; Adıyaman Nemrut Dağı ve çevresi, Perre Antik Kenti, Diyarbakır Surları ve Sur İçi, Çayönü Sit Alanı, Malabadi Köprüsü, Gaziantep Yesemek Açık Hava Müzesi, Zeugma Antik Kenti, Şanlıurfa Soğmatar, Şuayip Şehri, Harran, Göbeklitepe, Haleplibahçe, Batman Hasankeyf Yerleşimi, Mardin Kent Merkezi, Midyat, Dara Ören Yeri gibi kültür turizmi açısından son derece önemli yerleşmeleri ile dikkat çekmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, aynı zamanda birçok inancın da merkezidir. İlk tek tanrı inancını benimseyen Sabiiler'in şehri Harran, kazılarla açığa çıkarılan ve bilinen ilk tapınak olarak adlandırılan Göbeklitepe, Musevi, Hıristiyan ve Müslüman inançlarının bulunduğu Şanlıurfa ve Hıristiyanlığın ilk dönemlerine tanıklık eden kiliseleriyle Mardin, inanç kültürünün en önemli durakları arasında yer almaktadır. GAP Bölgesi'ni eskiden anıldığı gibi "Verimli Hilal" olarak adlandıracak konuma getirmeyi hedefleyen ve yenilikçi bir yaklaşımla uygulanan GAP'ın canlandırdığı sosyal, kültürel ve ekonomik değişimle farklı bir çehreye kavuşan GAP Bölgesi, uygarlıkların çeşitlilik içeren kültürünü, yaşam biçimini, inançlarını ve sanatını yansıtan Mezopotamya'daki Ortadoğu kültürlerinin Anadolu uygarlıklarıyla bütünleştiği bir coğrafyadır.

Görüldüğü üzere bölge çok kıymetli kültür varlıklarına sahiptir. Bu zenginliğin korunması, daha sonraki nesillere aktarılması ve bölgeye sosyo-ekonomik olarak daha fazla katkı sunması için gerekli yatırım ve tanıtım faaliyetlerinin artırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bölgenin bu zenginlikten ne kadar yararlanabildiğini göstermesi açısından aşağıdaki tablolarda yer alan veriler önem arz etmektedir.

Tablo 27'de müze ve ören yeri sayıları ile bu yerlere yapılan ziyaretçi sayıları verilmektedir. GAP Bölgesi'nin sosyo-kültürel gelişimini gösteren önemli göstergelerden biri olan müze ve ören yeri sayısı ile bu yerlere yapılan ziyaretçi sayılarına bakıldığında 2014 yılında müze ve ören yeri sayısı oranı Türkiye'nin yüzde 7,3'üne karşılık gelmesine rağmen ziyaretçi sayısı bu oranın çok altında kalarak yüzde 1,9 olmuştur. Bu oran 2018 yılında yüzde 7,9'a karşılık yüzde 3,1 olmuştur. Yani müze ve ören yeri sayısı çok az oranda artmasına rağmen ziyaretçi sayısı çok daha fazla artmıştır. Ancak yine de ziyaretçi sayısı bakımından ülke genelinden aldığı pay çok düşük olmuştur. Bu sayı kültür ve turizm gelirlerinden yeteri kadar fayda sağlanamadığını göstermekle beraber diğer yandan bölgenin ziyaretçileri ağırlamak için yeterli altyapısının ve tanıtım faaliyetlerinin noksanlığını göstermektedir.

Bölgede Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri ön plana çıkmıştır. Bölgenin ziyaretçi sayılarının dağılımında 2018 yılında Gaziantep yüzde 31,9, Şanlıurfa yüzde 29,8, Diyarbakır ise yüzde 24,0 ile bölgenin yüzde 86'ya yakınına ağırlamıştır.



Tablo 27: Kültür ve Turizm Bakanlığına Bağlı Müze ve Ören Yeri Göstergeleri

| İller | Müze ve Ören Yeri Sayısı | Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı | Müze ve Ören Yeri Sayısı | Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi Sayısı |
|------------------------|--------------------------------|--|--------------------------------|--|
| | 2014 | | 2018 | |
| Adıyaman | 6 | 31.756 | 6 | 24.001 |
| Batman | 2 | - | 3 | 15.640 |
| Diyarbakır | 4 | 110.076 | 4 | 211.802 |
| Gaziantep | 5 | 210.035 | 7 | 282.027 |
| Kilis | 1 | 4.170 | 1 | - |
| Mardin | 1 | 6.750 | 1 | 86.261 |
| Siirt | - | - | - | - |
| Şanlıurfa | 5 | 193.265 | 5 | 263.464 |
| Şırnak | - | - | - | - |
| GAP | 24 | 556.052 | 27 | 883.195 |
| Türkiye | 330 | 29.799.790 | 342 | 28.169.615 |
| GAP/Türkiye (%) | 7,3 | 1,9 | 7,9 | 3,1 |

Kaynak: TÜİK

GAP Bölgesi'nin sosyo-kültürel gelişim göstergelerinden birisi de Tablo 28'de görüldüğü üzere kütüphane, kitap ve yararlanma sayıları verileridir. Tabloya göre kütüphane ve kitap sayılarında, bölgede ülke geneline oranla 2013 yılına göre az da olsa iyileşme olmuştur. Yararlanma sayıları incelendiğinde bölge ve ülkede bin kişi başına düşen yararlanma sayısı 344 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 28: GAP Bölgesi Kütüphane, Kitap ve Bin Kişi Başına Düşen Yararlanma Sayıları

| İller | Kütüphane Sayısı | | Kitap Sayısı | | Bin Kişi Başına Yararlanma Sayısı | |
|------------------------|---------------------|--------------|-------------------|-------------------|--------------------------------------|--------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 12 | 12 | 107.454 | 172.920 | 503 | 511 |
| Batman | 6 | 7 | 76.413 | 112.160 | 285 | 453 |
| Diyarbakır | 17 | 17 | 146.179 | 186.829 | 374 | 505 |
| Gaziantep | 13 | 13 | 172.935 | 223.672 | 234 | 203 |
| Kilis | 2 | 3 | 32.480 | 50.130 | 644 | 1.007 |
| Mardin | 8 | 8 | 102.967 | 132.588 | 258 | 368 |
| Siirt | 5 | 5 | 98.747 | 92.406 | 536 | 426 |
| Şanlıurfa | 10 | 11 | 164.418 | 206.137 | 283 | 215 |
| Şırnak | 4 | 7 | 59.147 | 73.647 | 226 | 269 |
| GAP | 77 | 83 | 960.740 | 1.250.489 | 316 | 344 |
| Türkiye | 1.118 | 1.162 | 16.099.993 | 19.966.573 | 264 | 344 |
| GAP/Türkiye (%) | 6,9 | 7,1 | 6,0 | 6,3 | 119,7 | 100,0 |

Kaynak: TÜİK



Diğer bir sosyo-kültürel gelişme göstergesi olan ve Tablo 29’da yer alan tiyatro istatistiklerine göre Türkiye’nin yaklaşık yüzde 10,8’lik nüfusunu oluşturan bölgenin tiyatro salonu sayılarında Türkiye’nin yüzde 4,1’ini oluşturduğu ve geride olduğu görülmektedir. Tiyatro izleme sayılarında Diyarbakır ilindeki seyirci sayısının bölgenin diğer illerine kıyasla bir hayli yüksek olduğu görülmektedir. Şanlıurfa ilinde ise iki milyonu aşkın nüfusa rağmen 2018 yılı tiyatro seyirci sayısı 9.915’te kalmıştır. Sosyal gelişim açısından tiyatro salon sayılarının artırılmasında ve bu tür etkinliklere destek sağlanmasında fayda görülmektedir.

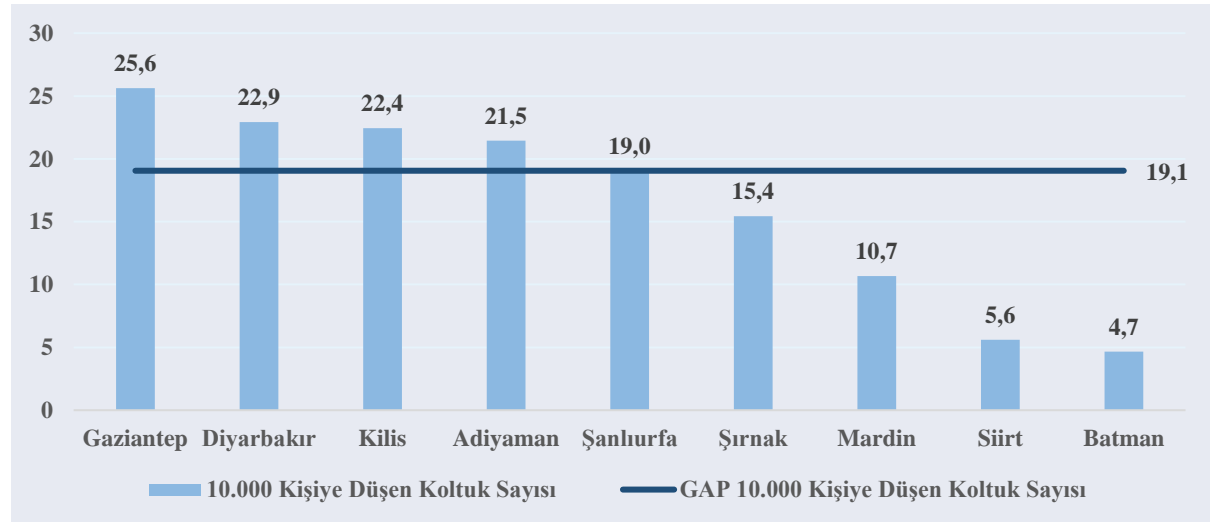
Tablo 29: GAP Bölgesi Tiyatro İzleme İstatistikleri (adet)

| İller | Tiyatro Salonu Sayısı | Koltuk Sayısı | Gösteri Sayısı | Seyirci Sayısı | 2013 | | | | 2018 | | | |
|------------------------|-----------------------|----------------|----------------|------------------|-----------------------|----------------|----------------|------------------|-----------------------|---------------|----------------|----------------|
| | | | | | Tiyatro Salonu Sayısı | Koltuk Sayısı | Gösteri Sayısı | Seyirci Sayısı | Tiyatro Salonu Sayısı | Koltuk Sayısı | Gösteri Sayısı | Seyirci Sayısı |
| Adıyaman | 2 | 638 | 13 | 3.090 | 3 | 1.340 | 22 | 6.580 | | | | |
| Batman | 3 | 816 | 137 | 36.505 | 1 | 280 | 1 | 250 | | | | |
| Diyarbakır | 4 | 1.429 | 496 | 68.197 | 5 | 3.971 | 472 | 140.920 | | | | |
| Gaziantep | 2 | 874 | 50 | 10.512 | 8 | 5.201 | 159 | 76.664 | | | | |
| Kilis | 1 | 330 | 10 | 3.300 | 1 | 320 | 24 | 4.900 | | | | |
| Mardin | 5 | 1.747 | 10 | 3.130 | 3 | 885 | 6 | 1.715 | | | | |
| Siirt | 3 | 688 | 3 | 1.050 | 1 | 186 | 9 | 1.674 | | | | |
| Şanlıurfa | 2 | 780 | 94 | 27.460 | 7 | 3.870 | 63 | 9.915 | | | | |
| Şırnak | 1 | 300 | 7 | 2.800 | 1 | 809 | 3 | 2.427 | | | | |
| GAP | 23 | 7.602 | 820 | 156.044 | 30 | 16.862 | 759 | 245.045 | | | | |
| Türkiye | 678 | 253.811 | 28.359 | 6.244.821 | 736 | 314.479 | 33.772 | 7.841.353 | | | | |
| GAP/Türkiye (%) | 3,4 | 3,0 | 2,9 | 2,5 | 4,1 | 5,4 | 2,2 | 3,1 | | | | |

Kaynak: TÜİK

Grafik 32’de görüldüğü üzere bölgede on bin kişiye düşen tiyatro koltuk sayısının en yüksek olduğu il sırasıyla Gaziantep, Diyarbakır, Kilis ve Adıyaman illeridir. Bu oranın en düşük olduğu iller sırasıyla Batman, Siirt ve Mardin’dir.

Grafik 32: On Bin Kişiye Düşen Tiyatro Koltuk Sayısı (2018)



Kaynak: TÜİK



Sinema salon sayıları ve buna bağlı verileri içeren Tablo 30 incelediğinde GAP Bölgesi'nin Türkiye ortalamalarına göre geride olduğu görülmektedir. 2018 yılında sinema salonlarındaki koltuk sayısı ülkenin ancak yüzde 5,5'ine karşılık gelmektedir. Bölge nüfusu ile karşılaştırıldığında bu oran çok düşük kalmaktadır. Dikkat çeken diğer bir önemli husus ise 524.190 nüfusu olan Şırnak ilinde herhangi bir sinema salonunun bulunmamasıdır.

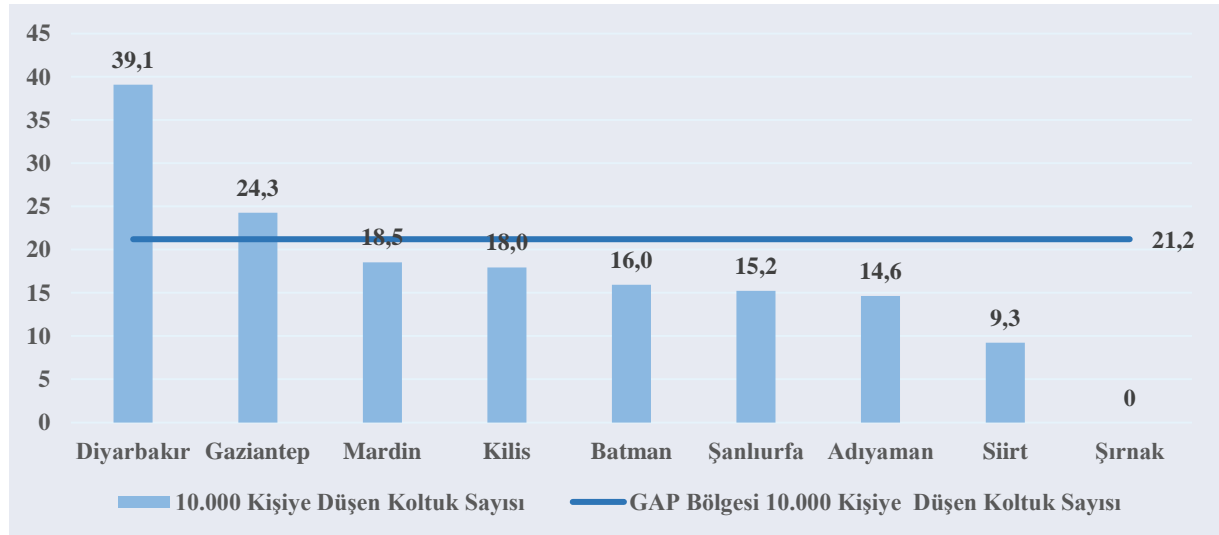
Tablo 30: GAP Bölgesi Sinema İzleme İstatistikleri

| İller | Sinema Salonu Sayısı | Koltuk Sayısı | Gösteri Sayısı | Seyirci Sayısı | Sinema Salonu Sayısı | Koltuk Sayısı | Gösteri Sayısı | Seyirci Sayısı |
|------------------------|----------------------|----------------|----------------|-------------------|----------------------|----------------|----------------|-------------------|
| | 2013 | | | | 2018 | | | |
| Adıyaman | 3 | 316 | 42 | 14.944 | 11 | 914 | 227 | 142.419 |
| Batman | 12 | 1.210 | 194 | 106.300 | 11 | 956 | 471 | 96.666 |
| Diyarbakır | 27 | 2.538 | 721 | 548.880 | 51 | 6.769 | 1.021 | 826.320 |
| Gaziantep | 33 | 4.818 | 673 | 746.993 | 38 | 4.924 | 924 | 1.333.777 |
| Kilis | - | - | - | - | 4 | 256 | 53 | 13.800 |
| Mardin | 10 | 2.559 | 252 | 75.856 | 18 | 1.538 | 260 | 198.121 |
| Siirt | 6 | 497 | 300 | 15.000 | 5 | 307 | 80 | 32.000 |
| Şanlıurfa | 19 | 2.360 | 192 | 220.208 | 26 | 3.103 | 753 | 418.754 |
| Şırnak | - | - | - | - | - | - | - | - |
| GAP | 110 | 14.298 | 2.374 | 1.728.181 | 164 | 18.767 | 3.789 | 3.061.857 |
| Türkiye | 2.102 | 293.025 | 40.406 | 45.077.509 | 2.858 | 342.813 | 65.501 | 64.772.380 |
| GAP/Türkiye (%) | 5,2 | 4,9 | 5,9 | 3,8 | 5,7 | 5,5 | 5,8 | 4,7 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 33'te görüldüğü üzere 2018 yılında 10 bin kişi başına düşen koltuk sayısı GAP Bölgesi'nde 21,2 iken, Türkiye genelinde bu sayı 41,8 ile yaklaşık iki kat daha fazla olmuştur.

Grafik 33: On Bin Kişiye Düşen Sinema Koltuk Sayısı (2018)



Kaynak: TÜİK

6.5. Sağlık

Bölgede son dönemlerde sağlık alanında önemli ölçüde gelişmeler olduğu gözlenmektedir. Ancak Tablo 31'den de anlaşılacağı üzere Türkiye ortalamasına göre bölgenin



geride olduğu görülmektedir. Yatak sayısının artmasıyla birlikte hastanelerde nitelikli oda sistemine geçilmiş; sağlık hizmetlerinin sunumu yaygınlaştırılmış ve kalitesi yükseltilmiştir. Bölgede 2013 yılında toplam hastane sayısı 122, yatak sayısı 16.364'tür. 2018 yılında ise hastane sayısı 130'a, yatak sayısı 20.541'e yükselmiştir. GAP Bölgesi genelinde hastane ve yatak sayısı artarken Şırnak ilinde hastane ve yatak sayısı azalmıştır.

Tablo 31: GAP Bölgesi Hastane ve Yatak Sayıları (adet)

| İller | Kurum Sayısı | | Yatak Sayısı | |
|------------------------|--------------|--------------|----------------|----------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 9 | 12 | 1.019 | 1.304 |
| Batman | 11 | 11 | 1.050 | 1.300 |
| Diyarbakır | 24 | 27 | 4.699 | 4.629 |
| Gaziantep | 25 | 30 | 4.450 | 6.015 |
| Kilis | 1 | 2 | 194 | 321 |
| Mardin | 12 | 12 | 968 | 1.446 |
| Siirt | 11 | 9 | 602 | 858 |
| Şanlıurfa | 20 | 20 | 2.698 | 4.037 |
| Şırnak | 9 | 7 | 684 | 631 |
| GAP | 122 | 130 | 16.364 | 20.541 |
| Türkiye | 1.517 | 1.534 | 202.031 | 231.913 |
| GAP/Türkiye (%) | 8 | 8,5 | 8,1 | 8,9 |

Kaynak: TÜİK

Bölgede yüz bin kişi başına düşen yatak sayısına bakıldığında Türkiye ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Tablo 32'de görüldüğü üzere bölgenin 2013 yılında yüz bin kişiye düşen yatak sayısı 202 iken yüzde 15 artarak 2018 yılında 232 olmuştur. Aynı dönem itibarıyla Türkiye'de yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı 264 iken yüzde 7 artarak 283'e ulaşmıştır. Nitelikli hasta yatağı (tuvaleti, banyosu, en fazla iki hasta yatağı, televizyonu, telefonu, yemek masası, etajeri ve yatılabilen refakatçi koltuğu bulunan odalardaki hasta yatakları) sayısı verilen sağlık hizmetinin kalitesini daha da artırmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, bölgede ve Türkiye'de nitelikli yatak sayısında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bölgede 2018 yılı nitelikli yatak sayısı oranı yüzde 68,2'de kalırken Türkiye'de bu oran yüzde 71,9 olmuştur.

Tablo 32: GAP Bölgesi Yüz Bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı ve Nitelikli Yatak Sayısı Oranı

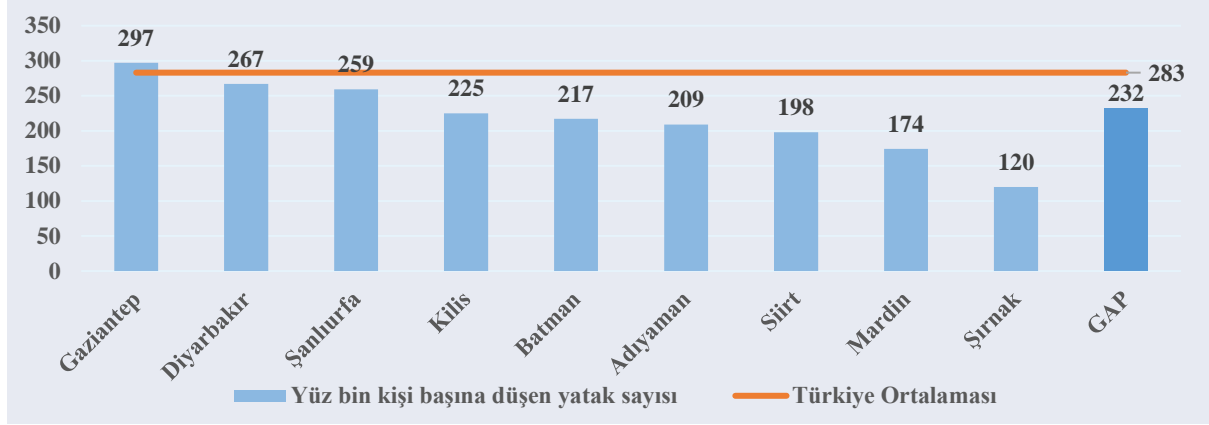
| İller | Yüz Bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı | | Nitelikli Yatak Sayısı Oranı (%) | |
|----------------|--|------------|----------------------------------|-------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 171 | 209 | 48,2 | 85,6 |
| Batman | 192 | 217 | 62,9 | 81,4 |
| Diyarbakır | 292 | 267 | 59,0 | 55 |
| Gaziantep | 241 | 297 | 60,7 | 61,7 |
| Kilis | 151 | 225 | 42,8 | 94,9 |
| Mardin | 124 | 174 | 55,3 | 82,8 |
| Siirt | 192 | 198 | 46,0 | 90,2 |
| Şanlıurfa | 150 | 259 | 44,0 | 68,3 |
| Şırnak | 144 | 120 | 82,7 | 81,3 |
| GAP | 202 | 232 | 56,7 | 68,2 |
| Türkiye | 264 | 283 | 52,6 | 71,9 |

Kaynak: TÜİK



Grafik 34'te görüldüğü üzere yüz bin kişi başına düşen yatak sayısında ülke ortalamasının üzerinde olan tek il bölgenin ve Türkiye'nin en gelişmiş sanayisine sahip illerinden biri olan Gaziantep'tir. Bölgenin yatak ihtiyacı en fazla olan il yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı en düşük il olan Şırnak'tır.

Grafik 34: GAP Bölgesi'nde Yüz Bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı (2018)



Kaynak: TÜİK

Tablo 33'te yer alan verilere göre bölgede 2013 yılında hekim sayısı 10.079 iken 2018 yılında bu sayı 11.458 olmuştur. Bölgede hekim sayıları nüfusa göre incelendiğinde hekim başına düşen nüfusun ülke ortalamasının çok üstünde olduğu görülmektedir. Türkiye'de hekim başına 535,5 kişi düşerken, bölgede 772,2 kişi düşmektedir. Diğer bir ifade ile hekimler ve sağlık personelinin iş yükü ülke ortalamasının çok üzerindedir. Bölgede sağlık personeli ve hekim sayılarının hem nitelik hem de nicelik olarak artırılması bölge açısından büyük önem arz etmektedir. Suriyeli nüfus da göz önüne alındığında ihtiyacın ne kadar önemli olduğu daha da net görülmektedir.

Tablo 33: GAP Bölgesi'nde Hekim Sayısı ve Hekim Başına Düşen Nüfus (kişi)

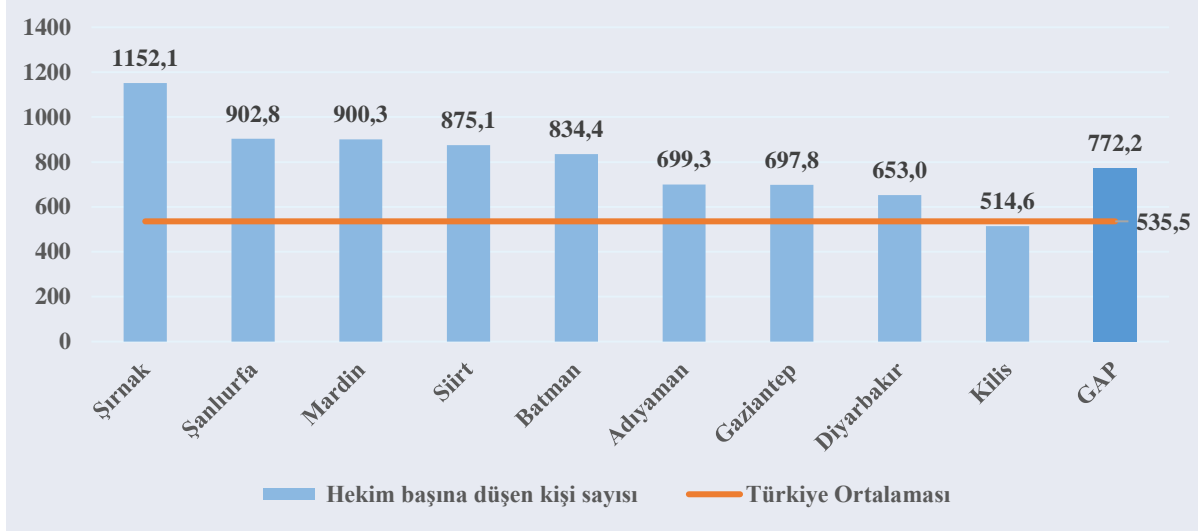
| İller | Toplam Hekim | | Hekim Başına Düşen Kişi Sayısı | |
|------------------------|----------------|----------------|--------------------------------|--------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 579 | 893 | 1031,4 | 699,3 |
| Batman | 589 | 718 | 929,7 | 834,4 |
| Diyarbakır | 2.408 | 2.653 | 667,5 | 653,0 |
| Gaziantep | 2.613 | 2.907 | 705,9 | 697,8 |
| Kilis | 197 | 277 | 652,7 | 514,6 |
| Mardin | 681 | 921 | 1145 | 900,3 |
| Siirt | 351 | 379 | 895 | 875,1 |
| Şanlıurfa | 2.175 | 2.255 | 828,5 | 902,8 |
| Şırnak | 486 | 455 | 977,9 | 1152,1 |
| GAP | 10.079 | 11.458 | 803,3 | 772,2 |
| Türkiye | 133.775 | 153.128 | 573,1 | 535,5 |
| GAP/Türkiye (%) | 7,5 | 7,5 | | |

Kaynak: TÜİK



Grafik 35'ten de anlaşılacağı üzere bölgede hekim başına düşen nüfus sayısının en fazla olduğu iller sırasıyla Şırnak, Şanlıurfa ve Mardin'dir. Şırnak ilinde hekim başına düşen nüfus 1.152,1 kişidir. Türkiye'de bu oran 535,5 kişidir. Türkiye ortalamasına en yakın il ise Kilis'tir.

Grafik 35: GAP Bölgesi'nde Hekim Başına Düşen Kişi Sayısı (2018)



Kaynak: TÜİK

6.6. Turizm

Turizm; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda ülkeler ve bölgeler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Dünya ekonomisi içinde de hızla gelişen sektörlerden biri olmuştur. Emegün yoğun olduğu faaliyetlerin turizmde büyük bir paya sahip olması özellikle gelişmekte olan ülke ve bölgelerde turizmin ulusal ve bölgesel kalkınmada önemli araç haline gelmesini sağlamıştır.

Turizmin, gelirleri artıran ve verimliliği yüksek olan bir sektör olarak aktif olduğu bölgelerde sosyal yapıya da etkisi büyüktür. Ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmekte olan ülke ve bölgelerin kalkınmasında önemli katkıları olan turizm sektörünün geliştirilmesi, bulunduğu bölgenin refah seviyesinin de yükselmesini sağlayacak bir potansiyele sahiptir. Turizm faaliyetleri zaman içinde çeşitlenerek yeni iş alanları ve gelir yaratmaktadır. Bunlar topluma yansırken turizmin temel unsurlarından olan gelir ve zaman kazancı açısından dünya toplumlarının ulaştığı aşama, turizm adına bundan sonrası için daha fazla ümit vermektedir.

Dünya turizm pazarlarında ise gün geçtikçe alternatif turizm çeşitlerinin daha çok ilgi gördüğü bir süreç yaşanmaktadır. Çok çeşitli turistik ilgi ve eğilimleri dikkate alan farklı turistik ürünlerin pazarlara girebildiği, etkili pazarlama/satış yöntemleriyle sektörde etkisini artırmaya başladığı görülmektedir. Buna karşın ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerin turizm potansiyelleri bulunsa bile, bunların turistik bir ürün biçiminde sunulabilir bir aşamaya getirilemediği de bilinmektedir.

Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan ve 9 ili kapsayan GAP, Türkiye Cumhuriyeti'nin bugüne kadar yürüttüğü en büyük yatırım projelerinden biridir. Fırat ve Dicle nehirleri ile bu



nehirlerin diğer kolları üzerinde sulama ve enerji amaçlı başlatılmış proje, zaman içinde sosyal ve ekonomik boyutları da olan bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi tarih öncesi çağlardan günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Mezopotamya topraklarına yerleşen uygarlıklardan kalan tarihi eserler ve arkeolojik kalıntılar 2000’li yıllarla birlikte Türkiye’de ve dünyada dikkat çekmiş ve turizmin de yükselen değerlerinden biri olmuştur. Bölgedeki turizm ve rekreasyon yatırımlarının kuşkusuz Güneydoğu Anadolu Projesi içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. 90’lı yıllarla birlikte Türkiye’ye önemli bir döviz girdisi oluşturan sektörlerin başında turizm sektörü gelmektedir. Türkiye’de “deniz – kum – güneş” üçlemesine dayanan klasik turizm uygulaması, 2000’li yıllarda tüm dünyada turizm olgusundaki değişimler sayesinde kültür turizmini de öne çıkaran örnekler vermeye başlamıştır. Kültür turizmi açısından potansiyele sahip bölgeler ön plana çıkmaya başlamıştır.

Bu kapsamda yukarıda belirtilen turizm sektörünün avantajlarını kullanmak ve sektöre yönelik olumsuz etkileri de ortadan kaldırmak için GAP BKİ tarafından, 2014 yılında GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Ofisi kurulmuştur. “GAP Bölgesi Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Eylem Planı”nın hazırlanması, yeni turizm destinasyonlarının oluşturulması, turizm paydaşlarıyla iletişimin sürekli tutulması, kent ve tematik bölge rotalarının oluşturulması ve pazarlanması, Mezopotamya markasının yerel, ulusal ve uluslararası alanlarda tanıtım çalışmalarının yapılması, basılı ve dijital bütün tanıtım materyallerinin hazırlanması ve gerek görülen yerlerde turizm altyapısını geliştirici yatırım kararları alınması çalışmaları yürütülmüş ve yürütülmeye devam edilmektedir. Bölgede turizm sektörü ile bir çerçeve çizilebilmesi amacı ile aşağıdaki tablolarda yer alan veriler hazırlanmış ve analiz edilmiştir.

GAP Bölgesi doğal güzelliklerinin yanı sıra çok sayıda kültürel varlığa da sahip olmasına rağmen turizm altyapısındaki yetersizlikler nedeniyle turizm potansiyelini yeterince kullanamamaktadır. Son yıllarda bölgenin gelişmesine paralel olarak turizm sektöründe de alınan tedbirler, sağlanan teşvikler ve uygulanan politikalar ile yeni turistik tesisler inşa edilmiş, değişen tüketici taleplerine cevap verecek turizmin altyapısı oluşturulmaya başlanmıştır. Bu da bölgede daha iyi hizmet veren turizm işletme belgeli konaklama tesislerine gelen yerli ve yabancı turist sayısına yansımıştır. Ancak ülke geneli içindeki değişim oranı çok düşük düzeyde kalmıştır.

Tablo 34’te görüldüğü üzere GAP Bölgesi’nde toplam yatak sayısı Aralık 2019 itibarıyla 39.473’tür. Aynı dönemde ülke genelindeki tesislerde 1.985.363 yatak mevcut olup, bunun 1.331.557’si Antalya, İstanbul, Muğla ve İzmir’de yer almaktadır. Bu verilere göre bu iller dışında kalan illerin turizminin geliştirilmesi ve turizm gelirlerinin ülke sathına yayılması ve tüm illerin ekonomik olarak faydalanması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca yapılacak çalışmalarla ortaya çıkacak potansiyelin iyi bir şekilde değerlendirilmesi için bölgenin yatak kapasitesini artıracak girişimlerde bulunulmasında fayda görülmektedir.



Tablo 34: Turizm Yatak Sayısı Göstergeleri (2019)

| İller | Bakanlık Belgeli Konaklama Tesisi İstatistikleri | | | | | | Belediye Belgeli Konaklama Tesisi İstatistikleri | | |
|------------|--|----------------------------|------------------------------|------------------------------|----------------------------|------------------------------|--|-----------------------------|-------------------------------|
| | İşletme Belgeli Tesis Sayısı | İşletme Belgeli Oda Sayısı | İşletme Belgeli Yatak Sayısı | Yatırım Belgeli Tesis Sayısı | Yatırım Belgeli Oda Sayısı | Yatırım Belgeli Yatak Sayısı | Belediye Belgeli Tesis Sayısı | Belediye Belgeli Oda Sayısı | Belediye Belgeli Yatak Sayısı |
| Adıyaman | 14 | 816 | 1.624 | 2 | 133 | 258 | 23 | 748 | 1.375 |
| Batman | 9 | 614 | 1.221 | 2 | 86 | 192 | 10 | 342 | 695 |
| Diyarbakır | 30 | 2.267 | 4.492 | 5 | 374 | 768 | 21 | 615 | 1173 |
| Gaziantep | 48 | 3.728 | 7.430 | 13 | 1.181 | 2.466 | 16 | 539 | 1063 |
| Kilis | 1 | 46 | 86 | | | | 6 | 213 | 446 |
| Mardin | 23 | 1.110 | 2.226 | 9 | 828 | 1780 | 42 | 1330 | 2.895 |
| Siirt | 2 | 187 | 374 | | | | 5 | 126 | 265 |
| Şanlıurfa | 17 | 955 | 1.928 | 4 | 50 | 95 | 64 | 2037 | 4.463 |
| Şırnak | 5 | 603 | 1.208 | 3 | 188 | 356 | 6 | 180 | 594 |
| GAP | 149 | 10.326 | 20.589 | 38 | 2.840 | 5.915 | 193 | 6.130 | 12.969 |

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü

Tablo 35 ve Grafik 36’da belediye belgeli konaklama istatistikleri yer almaktadır. Belediye belgeli tesislere gelen yerli-yabancı turist sayısı 2013 yılında yaklaşık 899 bin iken 2018 yılında 866 bine düşmüştür. 2013 yılında geceleme sayısı yaklaşık 1,2 milyon iken 2018 yılında yaklaşık 1,4 milyona çıkmıştır. Bu göstergeler Türkiye geneline oranlandığında 2013 yılında tesise geliş sayısı oranı yüzde 4,2 iken 2018 yılında yüzde 4’e düşmüştür. Geceleme sayısı ise yüzde 2,5’ten 3,1’e çıkmıştır. Bölgenin turizm potansiyeli göz önüne alındığında çatışmaların olduğu sınır komşularına yakınlığı, altyapı ve ulaşım sorunları, hizmetler sektörünün yeterli seviyede olmaması, tanıtım vb. sorunlar nedeniyle bölgenin turizm kaynaklı oluşacak ekonomiden ve faydadan yeterli düzeyde yararlanamadığı düşünülmektedir. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Mezopotamya’da yer almakta olan GAP Bölgesi sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal varlıklarıyla çok önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi için öncelikli olarak bahsedilen problemlerin minimize edilmesi, sektöre pozitif etki yapacak çalışmaların yürütülmesi ve gerekli tanıtımın yapılması durumunda, bu çalışmaların özellikle hizmetler sektörüne yapacağı katkı ile bölge ekonomisine önemli ivme kazandıracığı düşünülmektedir.

Tablo 35: Belediye Belgeli Konaklama Göstergeleri

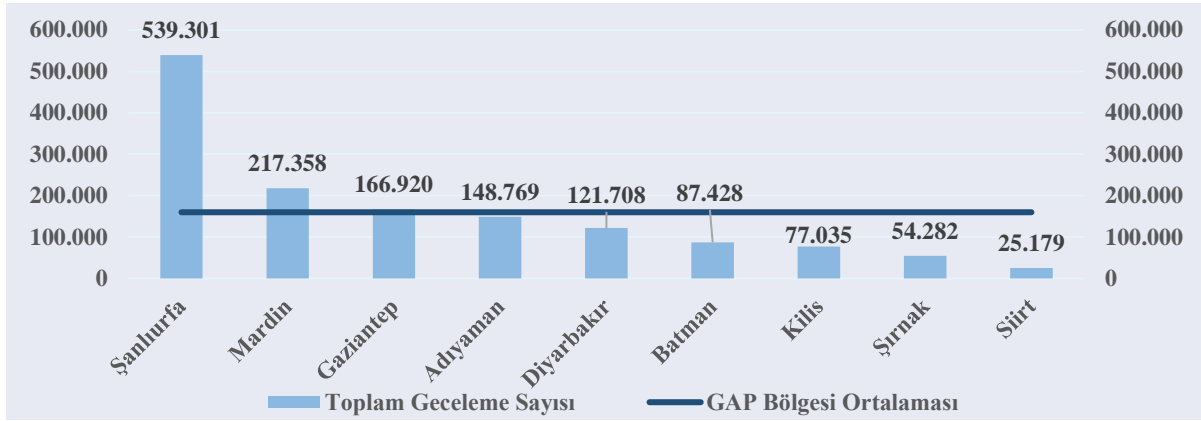
| İller | 2013 | | 2018 | |
|------------------------|---------------------|-------------------|---------------------|-------------------|
| | Tesise Geliş Sayısı | Geceleme Sayısı | Tesise Geliş Sayısı | Geceleme Sayısı |
| Adıyaman | 41.621 | 44.307 | 92.804 | 148.769 |
| Batman | 25.046 | 25.046 | 49.296 | 87.428 |
| Diyarbakır | 299.450 | 363.406 | 69.788 | 121.708 |
| Gaziantep | 135.952 | 212.851 | 132.824 | 166.920 |
| Kilis | 28.156 | 52.514 | 28.421 | 77.035 |
| Mardin | 155.097 | 198.582 | 142.658 | 217.358 |
| Siirt | 16.455 | 34.372 | 19.051 | 25.179 |
| Şanlıurfa | 149.948 | 212.009 | 296.837 | 539.301 |
| Şırnak | 47.094 | 55.835 | 34.600 | 54.282 |
| GAP | 898.819 | 1.198.922 | 866.279 | 1.437.980 |
| Türkiye | 21.219.062 | 47.027.016 | 21.612.838 | 46.271.455 |
| GAP/Türkiye (%) | 4,2 | 2,5 | 4,0 | 3,1 |

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü



Belediye belgeli konaklama istatistiklerinde bölgedeki istatistikler Türkiye ve diğer bölgeler ile kıyaslandığında geceleme sayısında GAP Bölgesi 8. sırada yer alırken, yabancı geceleme sayısında bölgedeki iller diğer iller arasında son sıralarda yer almaktadır. Tesise geliş sayısı yabancı istatistiklerinde ise bölge diğer bölgeler arasında en son sırada yer almaktadır. Yerli turist istatistiklerinde de bu durum değişmemektedir. Sonuç olarak belediye belgeli konaklama istatistiklerine bakıldığında bölge hem yerli hem de yabancı turist bakımından Türkiye geneline oranla ancak yüzde 3-4 oranında yararlanabilmektedir.

Grafik 36: Belediye Belgeli Konaklama Göstergeleri (2018)



Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü

Tablo 36 ve Grafik 37’de ise turizm belgeli konaklama istatistikleri yer almaktadır. Buna göre turizm belgeli konaklama tesislerinde yerli ve yabancı turistin geceleme sayısı 2013 yılında yaklaşık 1,9 milyondur. 2018 yılında yerli ve yabancı turistin geceleme sayısı yaklaşık 2,8 milyon olmuştur. Türkiye geneli ile oranlandığında tesise geliş sayısı bakımından yüzde 3,7’lik bir paya sahip olan bölge, geceleme sayısında ise yüzde 1,9’luk paya sahiptir. Bölgede geceleme sayılarına bakıldığında tesise geliş sayılarına oranla daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 36: Turizm Belgeli Konaklama Göstergeleri

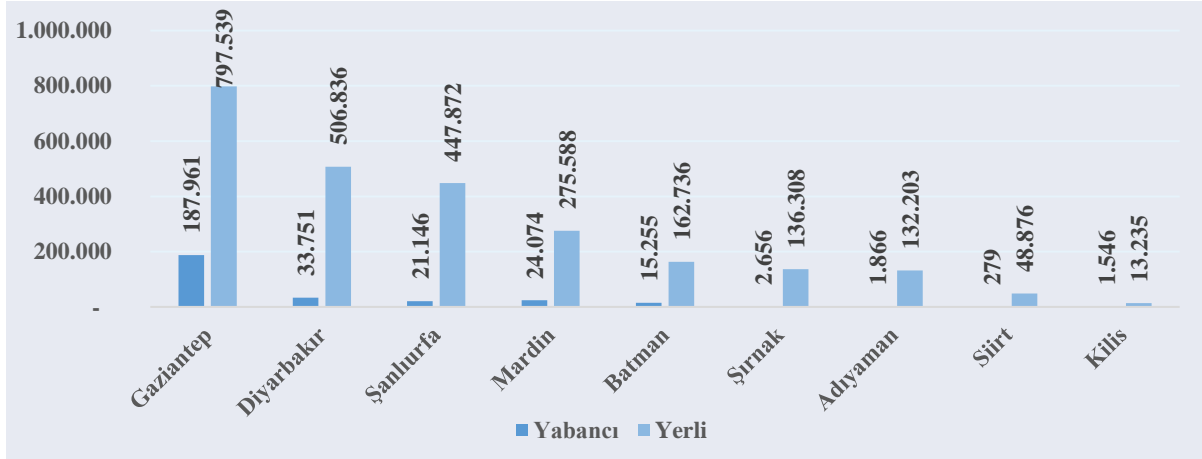
| İller | 2013 | | 2018 | |
|-------------------------|---------------------|--------------------|---------------------|--------------------|
| | Tesise Geliş Sayısı | Geceleme Sayısı | Tesise Geliş Sayısı | Geceleme Sayısı |
| Adıyaman | 67.262 | 79.686 | 98.158 | 134.069 |
| Batman | 133.309 | 178.047 | 111.617 | 177.991 |
| Diyarbakır | 225.882 | 333.082 | 351.917 | 540.587 |
| Gaziantep | 458.577 | 680.904 | 670.971 | 985.500 |
| Kilis | - | - | 7.133 | 14.781 |
| Mardin | 149.333 | 229.940 | 189.663 | 299.662 |
| Siirt | - | - | 26.436 | 49.155 |
| Şanlıurfa | 180.863 | 268.126 | 307.824 | 469.018 |
| Şırnak | 67.542 | 98.511 | 93.444 | 138.964 |
| GAP | 1.282.768 | 1.868.296 | 1.857.163 | 2.809.727 |
| Türkiye | 38.282.433 | 122.685.184 | 50.344.818 | 144.415.267 |
| GAP/ Türkiye (%) | 3,4 | 1,5 | 3,7 | 1,9 |

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü



Yerli ve yabancı turist tesise geliş sayısı 2018 yılında ise 1.857.163 kişiye ulaşmıştır. Gecelemede de yerli ve yabancı turist sayısı 2.809.727 kişi olmuştur. Turizm belgeli konaklama tesislerinde 2013 ve 2018 yılları değerlendirildiğinde bölgede turizm sektöründe iyileşmeler gözlenmektedir. 2013 yılına göre tesise geliş sayısı yaklaşık 1,5 katına çıkmış ve 1,9 milyona yaklaşmıştır. Toplam geceleme sayısı da 1,5 katına çıkmış ve 2,8 milyon olmuştur. Türkiye geneli ile kıyaslama yapıldığında bölgede tesise geliş sayısının Türkiye geneline oranı yüzde 3,4'ten 3,7'ye, geceleme sayısı oranı da 1,5'ten 1,9'a çıkmıştır.

Grafik 37: Turizm Belgeli Konaklama Göstergeleri (2018)



Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü

6.7. Tarım ve Ormancılık

6.7.1. Toprak, Su Kaynakları ve Sulama

GAP Bölgesi, yüzölçümü bakımından 76.014 km² alanıyla Türkiye'nin yüzde 9,7'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir alanların yüzde 20'si GAP Bölgesi'nde yer almaktadır. Aynı zamanda Fırat-Dicle su havzalarını içinde barındıran bölge Türkiye su potansiyelinin yüzde 28'ine sahiptir. Bölge, sahip olduğu su ve toprak potansiyeli nedeniyle Bereketli Hilal olarak adlandırılmaktadır.

Tablo 37'de görüldüğü üzere GAP Bölgesi'nde işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin alanı toplamda 2,9 milyon hektardır. Bu alanın yüzde 79,4'ü işlenen tarım alanıdır. GAP Bölgesi'nde işlenen tarım alanının ülke geneline oranı yüzde 11,8 iken uzun ömürlü bitkilerin alanının ülke geneline oranı ise yüzde 17,0'dır.

Tablo 37: Tarım Alanları Büyüklüğü (2019)

| İl Adı | İl Yüzölçümü (km ²) | İşlenen Toplam Tarım Alanı (Hektar) | | | | | Uzun Ömürlü Bitkilerin Toplam Alanı (Hektar) | | | | | Toplam İşlenen Tarım Alanı ve Uzun Ömürlü Bitkiler (Hektar) |
|----------|---------------------------------|-------------------------------------|-------|-------|---------------|---------|--|-----------|-----------------------------------|--------|---------|---|
| | | Ekilen | Nadas | Sebze | Süs Bitkileri | TOPLAM | Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri | Bağ Alanı | Zeytin Ağaçlarının Kapladığı Alan | TOPLAM | | |
| Adıyaman | 7.337 | 170.648 | 646 | 5.580 | 0 | 176.874 | 39.117 | 11.952 | 2.701 | 53.769 | 230.643 | |
| Batman | 4.477 | 74.195 | 254 | 2.856 | 0 | 77.304 | 8.690 | 6.038 | - | 14.728 | 92.032 | |



T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

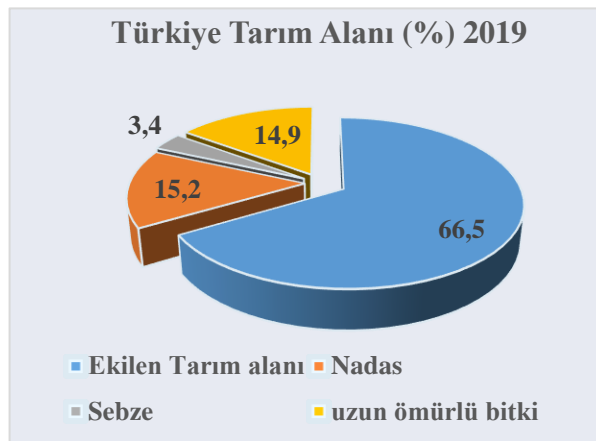
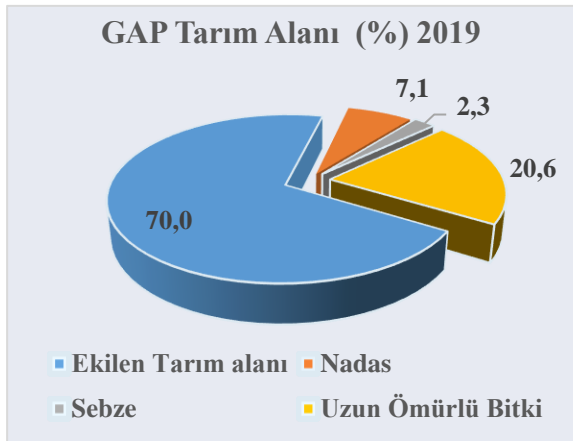


| | | | | | | | | | | | |
|-----------------------|----------------|-------------------|------------------|----------------|--------------|-------------------|------------------|----------------|----------------|------------------|-------------------|
| Diyarbakır | 15.168 | 507.022 | 12.141 | 12.478 | 0 | 531.641 | 3.828 | 17.539 | 6 | 21.373 | 553.014 |
| Gaziantep | 6.803 | 121.142 | 781 | 10.127 | 0 | 132.049 | 152.427 | 16.293 | 44.646 | 213.366 | 345.415 |
| Kilis | 1.412 | 36.759 | 4.141 | 5.112 | 0 | 46.012 | 9.982 | 15.188 | 29.739 | 54.909 | 100.921 |
| Mardin | 8.780 | 252.022 | 5.370 | 9.400 | 0 | 266.792 | 4.926 | 35.480 | 1.941 | 42.347 | 309.139 |
| Siirt | 5.717 | 50.386 | 5.364 | 1.865 | 0 | 57.615 | 29.798 | 2.498 | - | 32.296 | 89.910 |
| Şanlıurfa | 19.242 | 724.640 | 168.374 | 19.423 | 3 | 912.439 | 152.385 | 1.216 | 6.885 | 160.486 | 1.072.925 |
| Şırnak | 7.078 | 94.009 | 7.730 | 1.192 | 0 | 102.931 | 1.230 | 3.104 | 310 | 4.644 | 107.574 |
| GAP | 76.014 | 2.030.821 | 204.799 | 68.033 | 3 | 2.303.656 | 402.384 | 109.306 | 86.226 | 597.917 | 2.901.573 |
| Türkiye | 783.562 | 15.387.323 | 3.387.382 | 789.906 | 5.243 | 19.569.854 | 2.240.455 | 405.439 | 879.177 | 3.525.070 | 23.094.924 |
| GAP/Türkiye(%) | 9,7 | 13,2 | 6,0 | 8,6 | 0,0 | 11,8 | 18,0 | 27,0 | 9,8 | 17,0 | 12,6 |

Kaynak: TÜİK, harita.gov.tr

Grafik 38'de görüldüğü üzere bölgede nadas alanının toplam tarım alanına oranı yüzde 7 ile ülke genelinde yüzde 15 olan nadas alanı oranının yarısından daha azdır. Genel olarak bölge çok önemli ve ekonomik değeri olan tarım arazilerine sahip olmasına karşın, ortaya çıkan katma değerler yeterli düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Bu anlamda bölgede tarım sektörünün daha rekabetçi bir düzeye ulaşması ve bunun için gerekli olan beşeri ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Grafik 38: Tarım Alanı Kullanımı



Kaynak: TÜİK

GAP Master Planı'na göre bölgede 1,8 milyon, GAP Eylem Planlarına göre ise 1 milyon 60 bin hektar alanın sulanması öngörülmüştür. 2019 yılı sonu itibarıyla bölgede 571 bin 591 hektar alan işletmeye hazır hale getirilmiştir. Sulamaya açılan alan oranı Master Plan'a göre yüzde 31,7, Eylem Planına göre ise yüzde 53,9'dur.

Ülkemizde 25 akarsu havzasında 2019 yılı itibarıyla tamamlanan master plan çalışmaları sonucunda ülkemizdeki toplam yıllık su akış miktarının 185 milyar m³ olduğu tespit edilmiştir. Yıllık kullanılabilir su potansiyeli ise 112 milyar m³ (yerüstü suyu potansiyeli 94 milyar m³, yeraltı su potansiyeli 18 milyar m³) olarak belirlenmiştir. Toplam su potansiyelinin 57 milyar m³ 'ünün çeşitli maksatlara yönelik olarak 44 milyar m³'ü (yüzde 77) sulama suyu, 13 milyar m³'ü (yüzde 23) ise içme-kullanma ve sanayi suyu olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. AKS sonuçlarına göre 2019 yılı itibarıyla 83.154.997 kişi olan ülke nüfusu içerisinde kişi başına düşen kullanılabilir yıllık su miktarı 2000 yılında 1.652 m³ iken, 2009 yılında 1.544

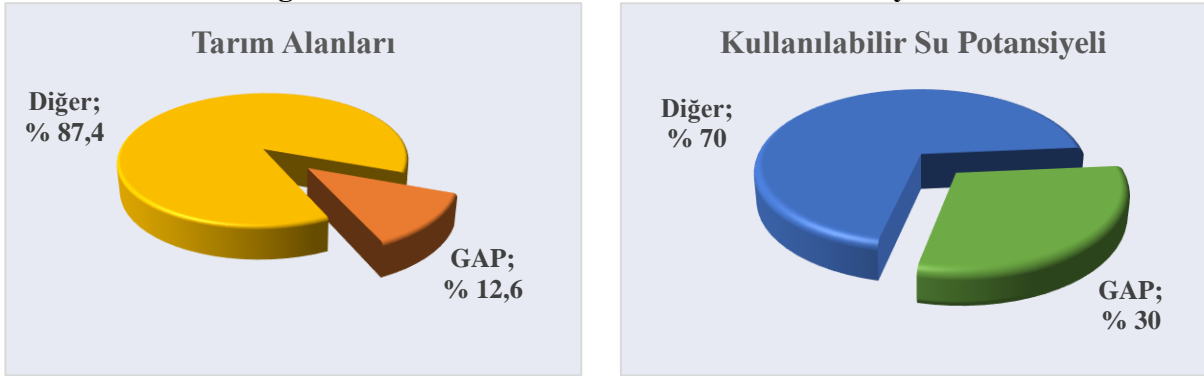


m³ olmuş, 2020 yılında ise 1.346 m³'e düşmüştür. GAP Bölgesi'nde bu miktar kişi başına 1.882 m³ olmuştur.

Toprak ve su kaynaklarının tarımsal sulama anlamında dağılımına bakıldığında ülkede 23.094.924 hektar tarım arazisi mevcuttur. Bunun 2.901.573 hektarı GAP Bölgesi'nde yer almaktadır. Diğer bir ifade ile ülkedeki toplam tarım alanının yüzde 12,6'sı GAP'tadır. Türkiye'de ekonomik olarak sulanabilir arazinin yaklaşık yüzde 20'si bölgededir.

Ülke geneli kullanılabilir su potansiyel 112.000 hm³ olup, bunun 34.085 hm³'ünü GAP Bölgesi'nde su potansiyeli oluşturmaktadır. Bu da oransal olarak ülke genelinin yaklaşık yüzde 30'una karşılık gelmektedir.

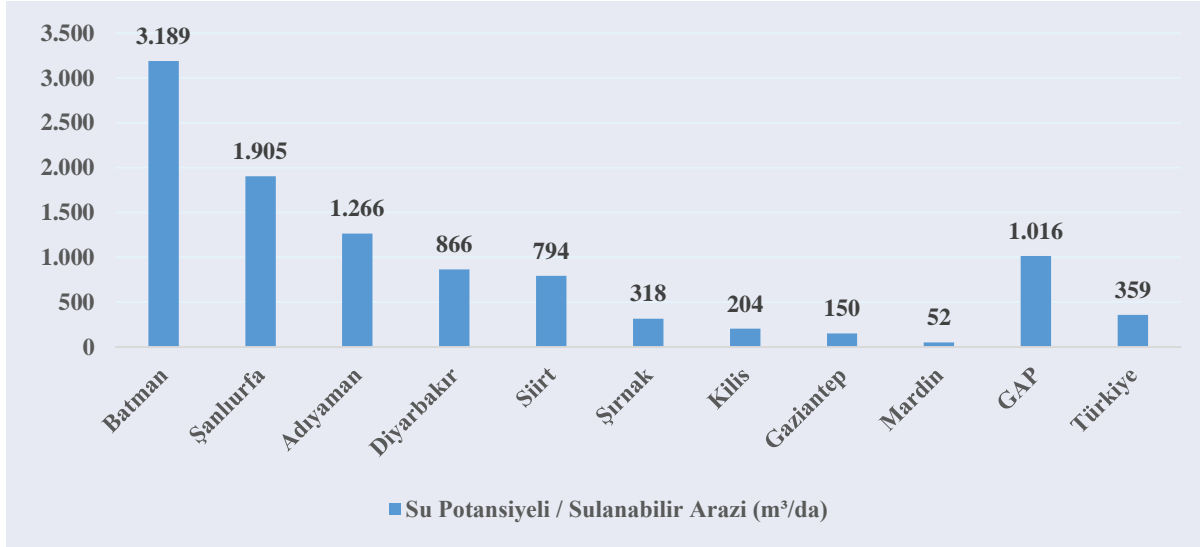
Grafik 39: GAP Bölgesi Tarım Alanı ve Kullanılabilir Su Potansiyeli



Kaynak: DSİ, TÜİK

Grafik 40'a göre bir dekar tarım alanına düşen kullanılabilir su potansiyelinin Türkiye ortalaması 359 m³/yıl iken, bölgede bu oran 1.016 m³/yıl'dır. Buna göre GAP Bölgesi, Türkiye geneline göre alan bazında 2,8 kat daha fazla kullanılabilir su potansiyeline sahiptir. Aşağıdaki grafikten de görüldüğü üzere il bazında en fazla potansiyele sahip il Batman, Şanlıurfa ve Adıyaman illeridir. Yaşanılan dönem itibarıyla köy, toprak, su, tarım ve gıda gibi terimlerin önemi daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Çok kıymetli ve verimli topraklara sahip olan bölgenin bu kaynaklardan azami ölçüde yararlanması, ülke gıda güvenliğine ve ekonomisine uzun yıllar katkı sunabilmesi için su ve toprak kaynaklarının muhafaza edilmesi ve israfın önüne geçilmesi son derece önemlidir. Bu nedenle kullanılan alet ekipmanların modernize edilmesi, teknoloji ve otomasyondan yararlanarak verimliliğin artırılması ve israfın önlenmesi, ayrıca bölge üreticilerinin bilinçlendirilmesi için gereken kapasitenin oluşturulması ve gerekli yatırımların ivedi bir şekilde hayata geçirilmesi elzemdir.

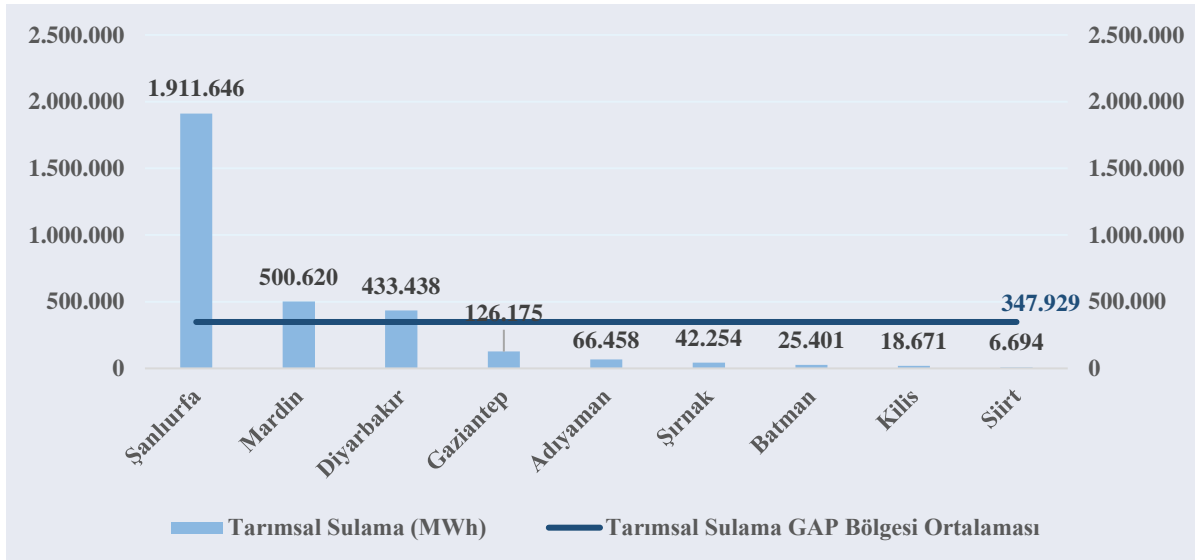
Grafik 40: Sulanabilir Arazi Başına Düşen Kullanılabilir Su Potansiyeli (m³)



Kaynak: DSİ

Grafik 41’de yer alan verilere göre tarımsal sulamada enerji tüketimi en yüksek olan il Şanlıurfa’dır. Daha sonra yine tarım potansiyeli yüksek olan Mardin ve Diyarbakır illeri gelmektedir. Tarımsal sulamada zaman zaman yaşanan enerji kesintileri çiftçiler için çok önemli sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunun giderilmesi için yeni ve yenilenebilir enerji politikalarının hayata geçirilmesinde fayda görülmektedir.

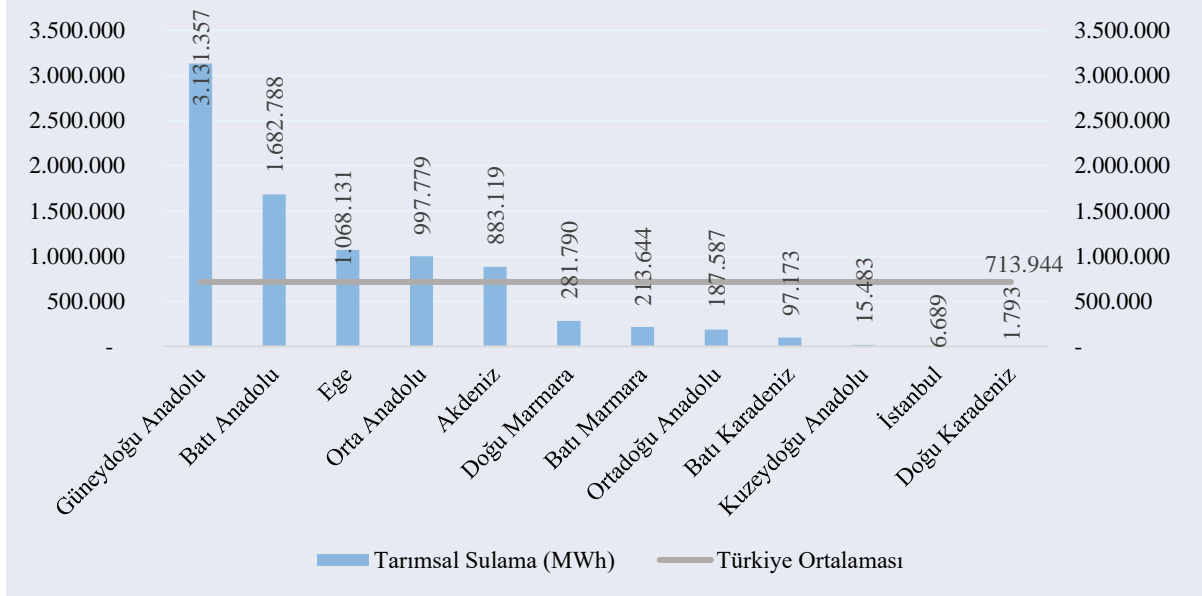
Grafik 41: GAP Bölgesi’nde Tarımsal Sulamada Enerji Tüketimi (2018)



Kaynak: TÜİK

Grafik 42’de yer alan bölgelere göre sulamada enerji tüketimine bakıldığında en yüksek oran GAP Bölgesi’nde olup, Türkiye ortalamasının çok üstünde yer almıştır.

Grafik 42: Bölgelere Göre Sulamada Enerji Tüketimi (2018)

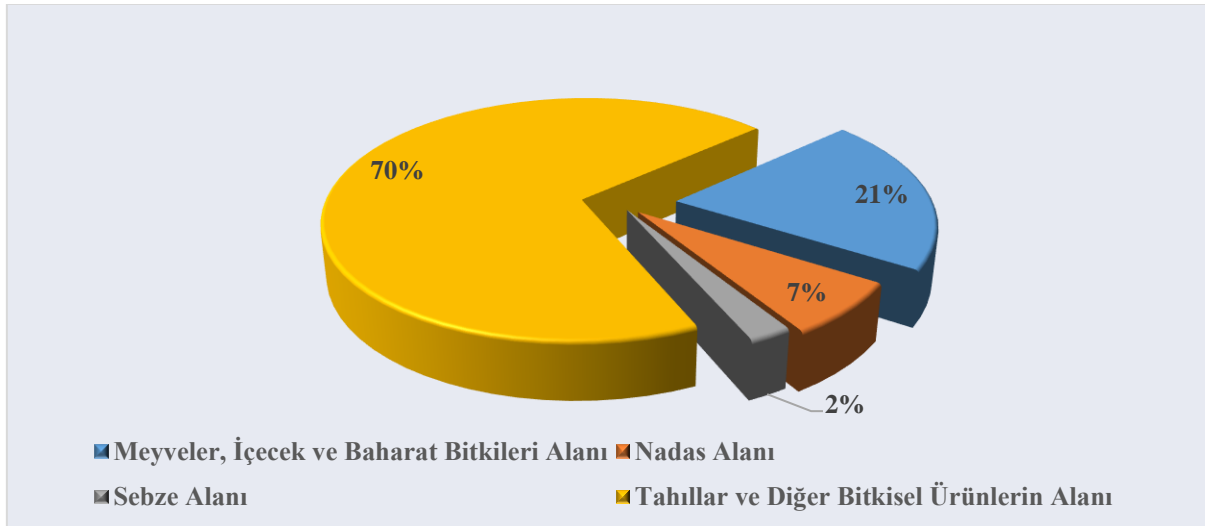


Kaynak: TÜİK

6.7.2. Bitkisel Üretim

Grafik 43'te yer alan GAP Bölgesi'nde ekilen ürünlere bakıldığında çoğunluğunu tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin aldığı görülmektedir. Bu ürünler bölgedeki tarım alanlarının yüzde 70'ini oluştururken bunu yüzde 21 ile meyve, içecek ve baharat bitkileri grubu takip etmektedir. Nadas alanları ise toplam tarım alanı içinde yüzde 7'lik bir kısma denk gelmektedir.

Grafik 43: Bölgede Üretilen Bitkisel Ürünlerin Toplam Tarım Alanı İçindeki Payı (2019)



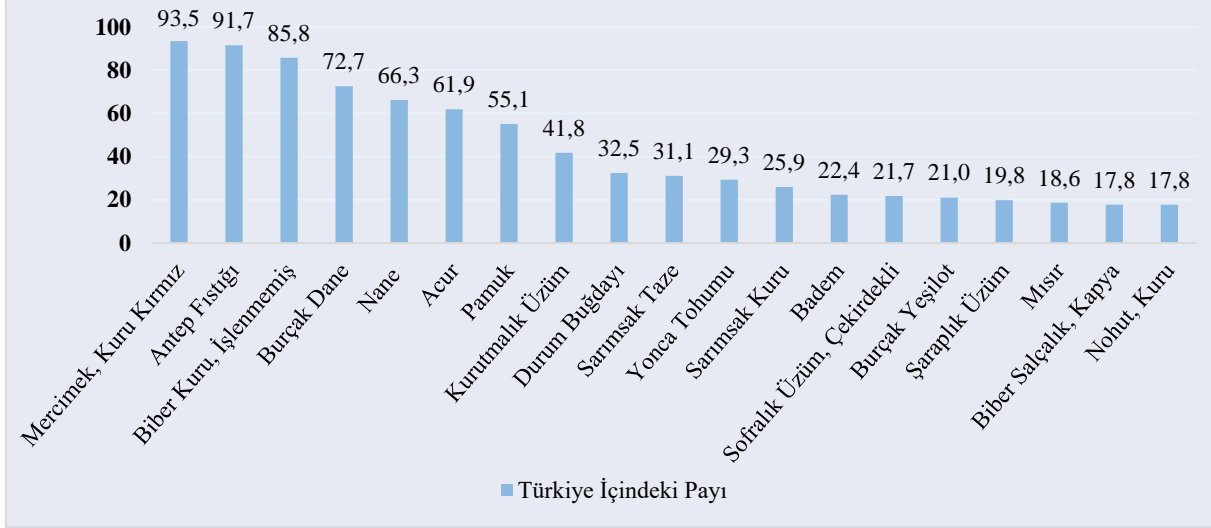
Kaynak: TÜİK

Grafik 44'te bölgede üretilen bitkisel ürünlerin Türkiye geneline oranları verilmiştir. Bölgenin tarım ürünleri konusunda tekstil sektörüne sağladığı hammadde belirleyici olmaktadır. Türkiye genelinde üretilen tekstil hammaddesinin yüzde 55'i grafikte görüldüğü üzere bölgeden sağlanmaktadır. Bölgede üretilen sebze ürünlerine bakıldığında nane, acur ve



sarımsağın önemli bir paya sahip oldukları görülmektedir. Bölgede üretilen meyve, içecek ve baharat bitkilerinde ise Antep fıstığı, kuru biber ve kurutmalık üzüm önemli bir paya sahiptir. Türkiye toplam üretiminde bölge, Antep fıstığının yüzde 91,7'sini, kuru biberin yüzde 85,8'ini ve kurutmalık üzümün ise yüzde 41,8'ini üretmektedir.

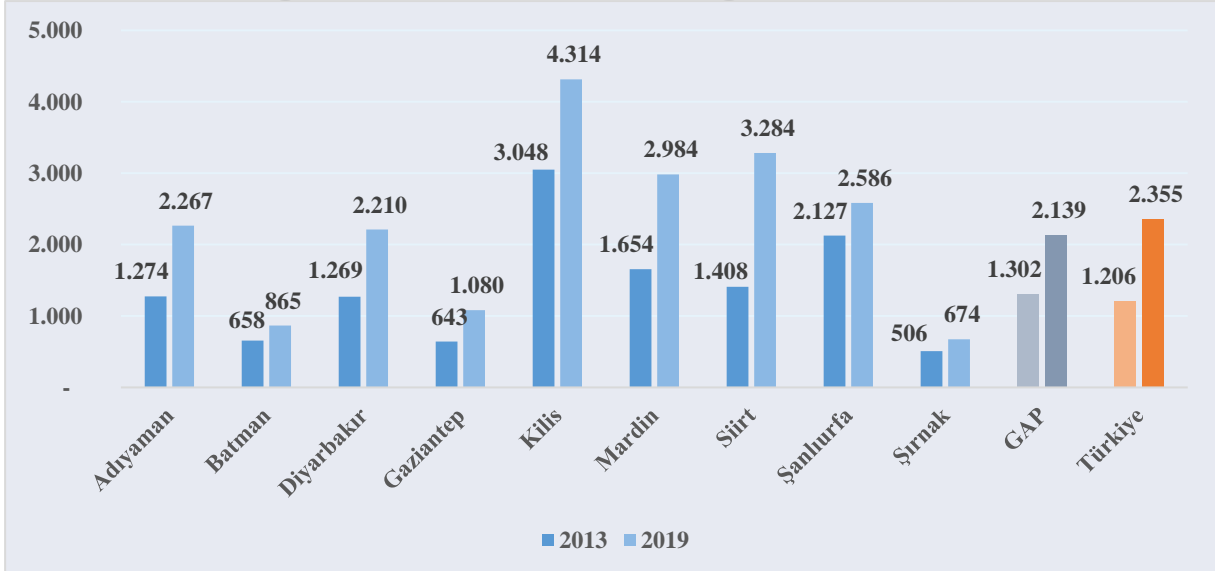
Grafik 44: Bölgede Üretilen Bitkisel Ürünlerin Türkiye Geneline Oranları (2019, %)



Kaynak: TÜİK

Grafik 45'teki kişi başı bitkisel üretim değerlerine göre en yüksek olan il 4.314 TL ile Kilis, en düşük il ise 674 TL ile Şırnak'tır. 2013-2019 dönemi kıyaslandığında bölgenin üretim değeri 1.302 TL'den 2.139 TL'ye çıkmıştır.

Grafik 45: GAP Bölgesi Kişi Başı Bitkisel Üretim Değeri (2013, 2019) (TL)



Kaynak: TÜİK



6.7.3. Hayvancılık

Tablo 38’de yer alan bölgenin hayvancılık verilerine bakıldığında 2019 yılında küçükbaş hayvan sayısında bölge, Türkiye’nin yüzde 19,4’lük kısmını oluşturmuştur. Bölge, büyükbaş hayvan sayısında ülkede yüzde 9,8’lik bir paya sahiptir.

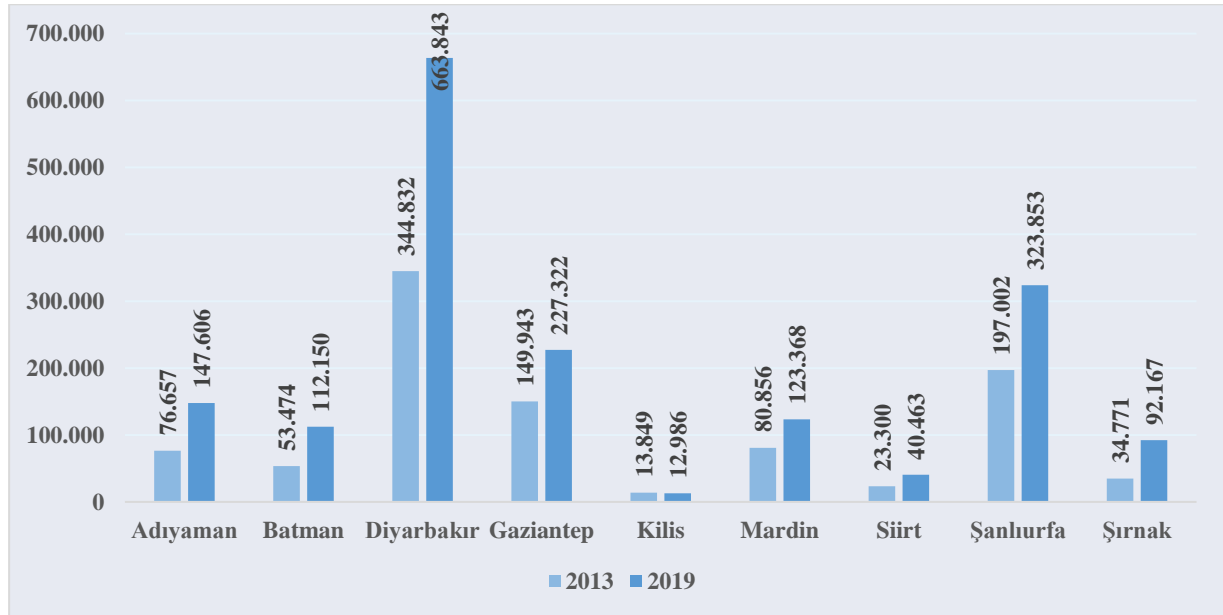
Tablo 38: GAP Bölgesi Hayvan Sayıları (2019)

| İller | Büyükbaş | Küçükbaş | Kümes Hayvanları |
|------------------------|-------------------|-------------------|--------------------|
| Adıyaman | 147.606 | 369.938 | 256.430 |
| Batman | 112.150 | 798.608 | 126.245 |
| Diyarbakır | 663.843 | 1.923.606 | 1.210.248 |
| Gaziantep | 227.322 | 652.832 | 4.998.566 |
| Kilis | 12.986 | 219.616 | 196.765 |
| Mardin | 123.368 | 982.800 | 1.547.568 |
| Siirt | 40.463 | 1.048.057 | 109.995 |
| Şanlıurfa | 323.853 | 2.215.725 | 683.988 |
| Şırnak | 92.167 | 1.196.936 | 123.510 |
| GAP | 1.743.758 | 9.408.118 | 9.253.315 |
| Türkiye | 17.872.331 | 48.481.479 | 348.784.885 |
| GAP/Türkiye (%) | 9,8 | 19,4 | 2,7 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 46’ya göre büyükbaş hayvan sayısında bölgede Diyarbakır yüzde 38,1 ile birinci sıradadır. Şanlıurfa’nın ise büyükbaş hayvan oranı yüzde 18,6’dır.

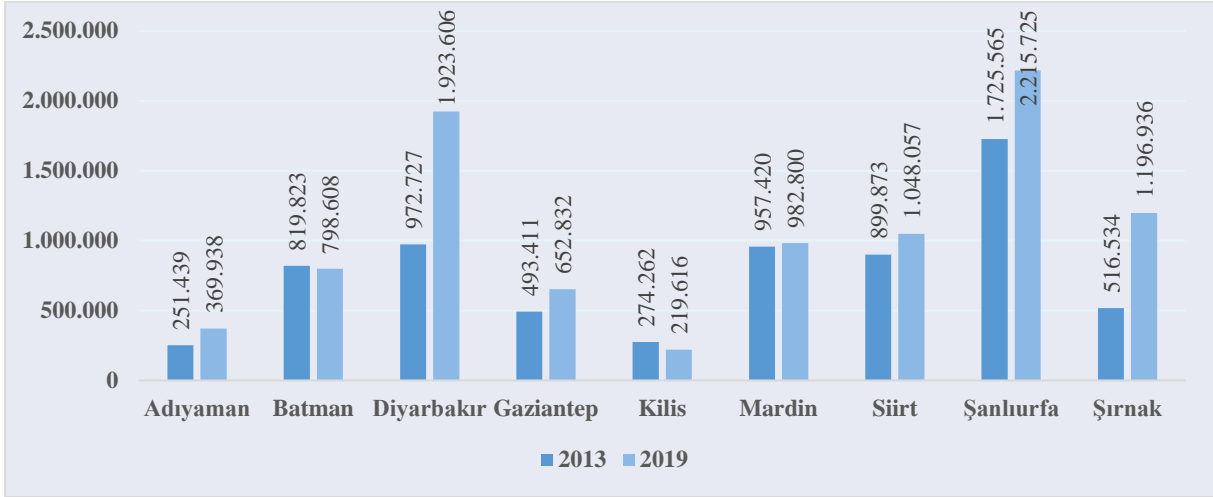
Grafik 46: GAP Bölgesi Büyükbaş Hayvan Sayıları (adet)



Kaynak: TÜİK

Küçükbaş hayvan sayısında ise Grafik 47'ye göre en yüksek orana sahip il yüzde 23,6 ile Şanlıurfa olup ardından yüzde 20'lik pay ile Diyarbakır gelmektedir. Bölge ağırlıklı olarak küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine uygun meralara sahip olduğundan hayvancılık desteklerinin ve yatırımlarının küçükbaş ağırlıklı olmasında yarar görülmekte ve tedbirlerin bu yönde alınması gerekmektedir.

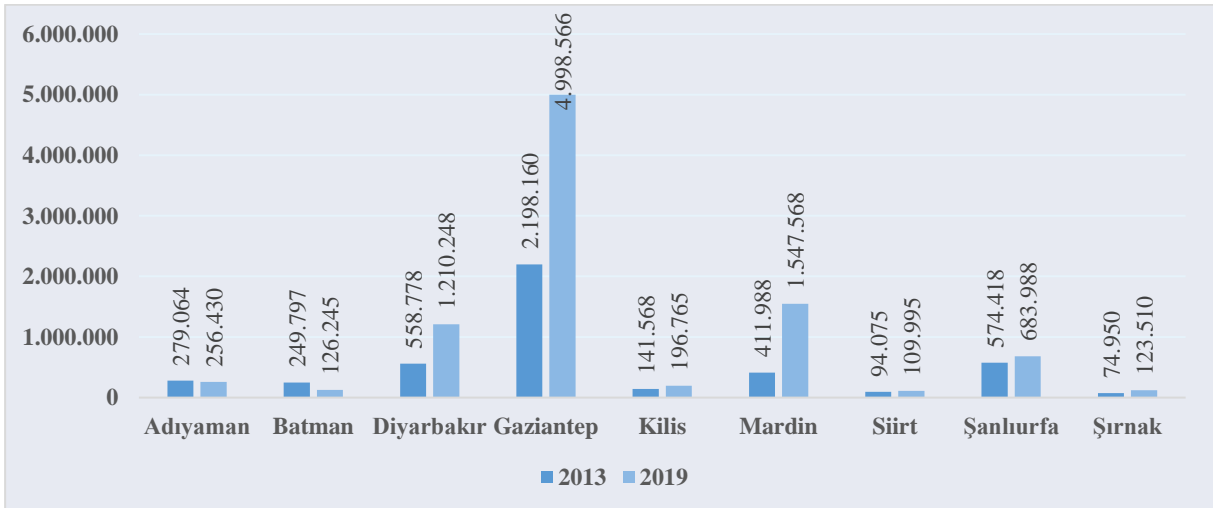
Grafik 47: GAP Bölgesi Küçükbaş Hayvan Sayıları (adet)



Kaynak: TÜİK

Grafik 48'e bakıldığında 2019 yılında kümes hayvancılığında Gaziantep, bölgenin diğer illerinin tamamından daha fazla sayıda bir üretime sahiptir. Bu ilin ardından bölgenin diğer büyük illeri olan Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa gelmektedir. Buradan kümes hayvancılığı sektörünün sanayisi güçlü olan illerde daha fazla olduğu çıkarımı yapılabilir.

Grafik 48: GAP Bölgesi Kümes Hayvan Sayıları (adet)



Kaynak: TÜİK

Tablo 39'da görüldüğü üzere 2019 yılında kovan sayısı olarak Türkiye'de yüzde 8,4'lük bir paya sahip olan bölge, bal üretiminde ancak yüzde 5,6'lık bir paya sahip olmuştur. Buna göre verimin kovan sayısı ile orantılı olarak ilerlemediği görülmektedir. Bunun temelinde



eğitim, ırk, ekotip sorunu, genetik kirlilik, kalıntı ve hijyen gibi sorunlar yer almaktadır. Bölgede en fazla kovan sayısına sahip il Siirt olmasına karşın, en fazla bal üretiminin yapıldığı il Şanlıurfa olmuştur.

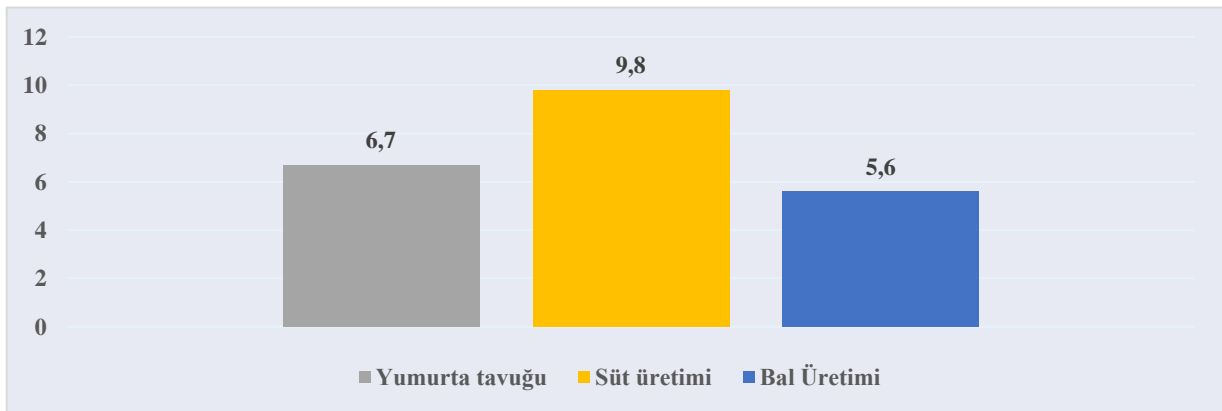
Tablo 39: Arıcılık Göstergeleri

| İller | Kovan Sayısı (adet) | | Bal (ton) | | Bal Üretiminde Türkiye'deki Payı | | Kovan Başına Verim (kg) | Balmumu Üretimi (ton) | Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı | |
|------------------------|---------------------|------------------|---------------|----------------|----------------------------------|------------|-------------------------|-----------------------|---|---------------|
| | 2013 | 2019 | 2013 | 2019 | 2013 | 2019 | 2019 | 2019 | 2013 | 2019 |
| Adıyaman | 55.447 | 71.150 | 468 | 688 | 0,5 | 0,6 | 9,67 | 29 | 782 | 936 |
| Batman | 34.947 | 52.521 | 260 | 606 | 0,3 | 0,6 | 11,54 | 10 | 255 | 393 |
| Diyarbakır | 90.953 | 109.624 | 1.439 | 1.365 | 1,5 | 1,2 | 12,45 | 31 | 416 | 600 |
| Gaziantep | 22.082 | 27.459 | 169 | 137 | 0,2 | 0,1 | 4,99 | 3 | 240 | 343 |
| Kilis | 1.250 | 6.036 | 9 | 36 | 0,0 | 0,0 | 5,96 | 2 | 11 | 95 |
| Mardin | 30.748 | 63.818 | 442 | 263 | 0,5 | 0,2 | 4,12 | 22 | 224 | 362 |
| Siirt | 118.624 | 158.770 | 1.779 | 663 | 1,9 | 0,6 | 4,18 | 33 | 682 | 915 |
| Şanlıurfa | 67.560 | 118.091 | 1.342 | 1.931 | 1,4 | 1,8 | 16,35 | 20 | 208 | 506 |
| Şırnak | 31.136 | 72.852 | 159 | 455 | 0,2 | 0,4 | 6,25 | 49 | 440 | 766 |
| GAP | 452.747 | 680.321 | 6.066 | 6.144 | 6,4 | 5,6 | 9,03 | 199 | 3.258 | 4.916 |
| Türkiye | 6.641.348 | 8.128.360 | 94.694 | 109.330 | | | 13,45 | 3.971 | 79.934 | 80.675 |
| GAP/Türkiye (%) | 6,8 | 8,4 | 6,4 | 5,6 | | | | 5,01 | 4,1 | 6,1 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 49'da görüldüğü üzere bölgenin süt üretiminde Türkiye içindeki payı yüzde 9,8'dir. Küçükbaş süt üretiminin ise yüzde 23,3'ü bölgede üretilmektedir. Yumurta tavuğu üretiminin yüzde 6,7'si, bal üretiminin ise yüzde 5,6'sı bölgede gerçekleşmiştir. Böylece, hayvansal ürün üretiminin hayvan sayıları ile paralellik arz etmediği görülmekte ve hayvan başına üretilen ürün miktarının yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum hayvancılık yapan işletmelerdeki, özellikle köylerdeki ve aile işletmelerindeki bakım ve besleme bilgi noksanlığından veya yüksek verimli ırklara sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Grafik 49: GAP Bölgesi'nde Öne Çıkan Hayvansal Ürünler Bazında Bölge Üretiminin Türkiye Üretimi İçindeki Payı (%)



Kaynak: TÜİK

Tablo 40'taki verilere göre bölgenin çayır-mera alanı ülke genelinin yüzde 6,9'u kadardır. Bölgedeki en yüksek pay yüzde 31,1 ile Şırnak ilidir. Bölge genelinde çayır-mera



alanlarının az olması bölge hayvancılığı için maliyetleri artıran bir unsurdur. Bu nedenle mevcut çayır-mera alanlarının ıslahı ile burada yetişen kaba yemler enerji, protein, vitamin ve mineral yönünden zenginleştirilerek hayvanlara yedirilmek suretiyle maliyetler daha aşağı çekilebilir.

Tablo 40: GAP Bölgesi Çayır-Mera Alanı (Ha) (2019)

| İller | Çayır-Mera Alanı | Türkiye İçindeki Payı (%) |
|----------------|-------------------|---------------------------|
| Adıyaman | 87.990 | 0,6 |
| Batman | 41.896 | 0,3 |
| Diyarbakır | 181.803 | 1,2 |
| Gaziantep | 86.683 | 0,6 |
| Kilis | 16.346 | 0,1 |
| Mardin | 75.682 | 0,5 |
| Siirt | 119.228 | 0,8 |
| Şanlıurfa | 88.292 | 0,6 |
| Şırnak | 314.656 | 2,2 |
| GAP | 1.012.576 | 6,9 |
| Türkiye | 14.616.687 | - |

Kaynak: TÜİK

Hayvansal atıklar ve hayvan gübresi, konutların yakınlarında üstü açık bir şekilde depolandığında çevreye kötü kokular yayarak çevre kirliliğine neden olmakta ve başta sinek olmak üzere çeşitli haşerelerin çoğalmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece bulaşıcı hastalıkların yayılmasına da zemin hazırlamaktadır. Tablo 41’de görüldüğü üzere atık miktarı, sahip olunan hayvan sayısına oranla daha düşüktür. Türkiye’nin büyükbaş hayvan atığının yüzde 7,48’i, küçükbaş hayvan atığının ise yüzde 17,48’i bölgede bulunmaktadır. Hayvan atığının tarım alanlarında gübre olarak değerlendirilmesi veya enerji üretilmesi yoluyla ekonomiye kazandırılması hem bölge hem de ülke için büyük kazanç sağlayacaktır.

Tablo 41: Bölge ve Türkiye Hayvansal Atık Miktarı (Ton/Yıl)

| İller | Büyükbaş Hayvan Atığı | | Küçükbaş Hayvan Atığı | | Kanathı Hayvan Atığı | |
|----------------|-----------------------|-------------|-----------------------|--------------|----------------------|-------------|
| | (ton/yıl) | (%) | (ton/yıl) | (%) | (ton/yıl) | (%) |
| Adıyaman | 718.318 | 0,65 | 266.401 | 0,64 | 13.438 | 0,11 |
| Batman | 452.753 | 0,41 | 705.003 | 1,70 | 11.012 | 0,09 |
| Diyarbakır | 2.736.004 | 2,49 | 1.282.701 | 3,09 | 34.715 | 0,29 |
| Gaziantep | 1.395.841 | 1,27 | 457.491 | 1,10 | 168.924 | 1,41 |
| Kilis | 84.072 | 0,08 | 280.138 | 0,68 | 11.733 | 0,10 |
| Mardin | 784.673 | 0,71 | 917.895 | 2,21 | 57.781 | 0,48 |
| Siirt | 157.358 | 0,14 | 963.289 | 2,32 | 4.739 | 0,04 |
| Şanlıurfa | 1.655.303 | 1,50 | 1.873.348 | 4,51 | 36.615 | 0,31 |
| Şırnak | 243.932 | 0,22 | 506.423 | 1,22 | 7.045 | 0,06 |
| GAP | 8.228.253 | 7,48 | 7.252.688 | 17,48 | 346.002 | 2,88 |
| Türkiye | 110.000.000 | - | 41.500.000 | - | 12.000.000 | - |

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı



6.7.4. Su Ürünleri

Bölgenin su ürünleri istatistikleri ülkeye oranla çok düşük kalmıştır. Bunun başlıca nedeni bölgenin denize kıyısının bulunmamasıdır. Sadece göller ve dereler vasıtasıyla ürün elde edilebilmektedir. Tablo 42’de yer alan verilere göre toplam avlanan içsu ürünlerinde bölge, Türkiye’nin yüzde 2,6’sını oluşturmaktadır. Su ürünleri yetiştiricilik üretim miktarında ise ülke geneli üretim miktarının yüzde 2,7’sini oluşturmaktadır. Bölge sahip olduğu su kaynakları ve baraj gölleri açısından değerlendirildiğinde daha fazla su ürünleri üretebilecek potansiyele sahiptir. Ilısu ve Silvan barajları ile birlikte bu potansiyel daha da artacaktır.

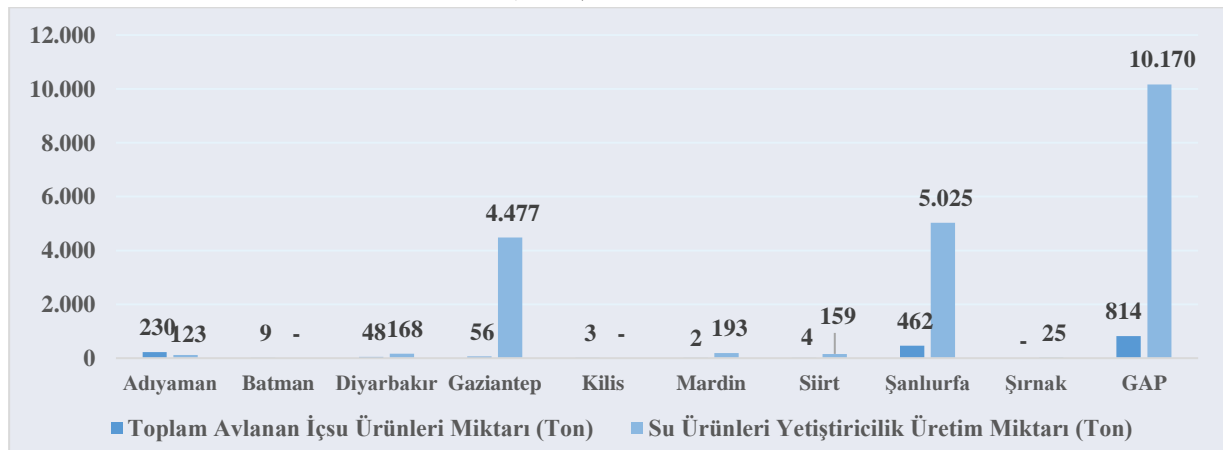
Tablo 42: GAP Bölgesi Su ürünleri İstatistikleri (2019)

| İller | Toplam Avlanan İç Su Ürünleri Miktarı (Ton) | Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretim Miktarı (Ton) |
|------------------------|---|---|
| Adıyaman | 230 | 123 |
| Batman | 9 | - |
| Diyarbakır | 48 | 168 |
| Gaziantep | 56 | 4.477 |
| Kilis | 3 | - |
| Mardin | 2 | 193 |
| Siirt | 4 | 159 |
| Şanlıurfa | 462 | 5.025 |
| Şırnak | - | 25 |
| GAP | 814 | 10.170 |
| Türkiye | 31.596 | 373.356 |
| GAP/Türkiye (%) | 2,6 | 2,7 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 50’de görüldüğü üzere bölge içinde toplam avlanan içsu ürünleri miktarı ve su ürünleri yetiştiricilik üretim miktarının en fazla olduğu il Şanlıurfa’dır. Bu ildeki üretim diğer illerin tamamından daha fazladır. Şanlıurfa’da bulunan Atatürk ve Birecik baraj göllerinin büyük etkisi vardır.

Grafik 50: Su Ürünleri İstatistikleri (2019)



Kaynak: TÜİK



6.7.5. Ormanlık

Tablo 43'teki orman varlığına göre bölgenin ve illerinin Türkiye ortalamasının çok altında kaldığı görülmektedir. Bölgede en düşük ormanlık alana sahip il binde 8 ile Şanlıurfa'dır. Bu oran yüzölçümü bakımından bölgenin en fazla alanına sahip olan Şanlıurfa için çok düşük bir orandır. Bölgede en az ormanlık alan oranı olan ikinci il ise yüzde 16,4 ile Gaziantep'tir. En çok ormanlık alan oranına sahip il ise yüzde 39,7 ile Şırnak'tır. Bölgenin özellikle Şanlıurfa'nın orman varlığı açısından zenginleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tablo 43: İl Bazında Ormanlık Alanların Dağılımları

| İller | İl Genel Alanı (hektar) | 2018 Ormanlık Alan (%) |
|----------------|-------------------------|------------------------|
| Adıyaman | 731.084 | 21,7 |
| Batman | 425.240 | 20,9 |
| Diyarbakır | 1.516.918 | 21,4 |
| Gaziantep | 688.660 | 16,4 |
| Kilis | 131.457 | 20,6 |
| Mardin | 874.277 | 17,7 |
| Siirt | 610.208 | 38,1 |
| Şanlıurfa | 1.919.798 | 0,8 |
| Şırnak | 672.427 | 39,7 |
| GAP | 7.570.069 | 18,0 |
| Türkiye | 78.004.644 | 29,0 |

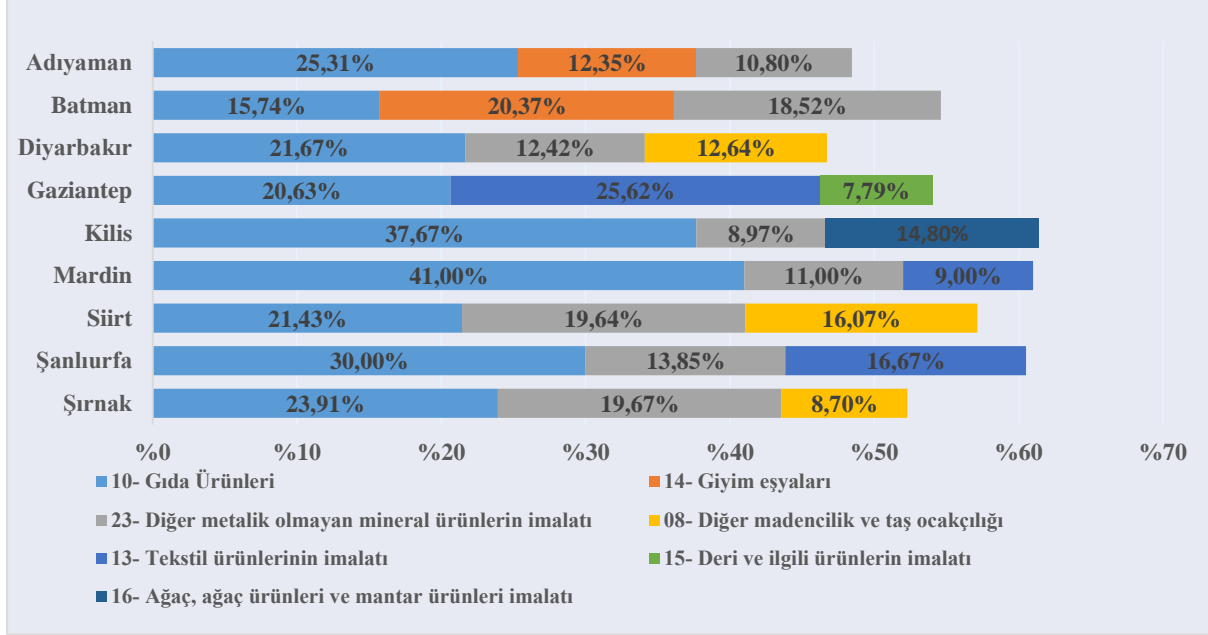
Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü

6.8. Sanayi

Grafik 51'de görüldüğü üzere sanayi sektöründe işletme sayısı bakımından gıda ürünleri üretimi bölgenin tüm illerinde ilk üç sırada yer almaktadır. Batman ili hariç diğer sekiz ilin tamamında "Gıda Ürünleri" üretimi yapan işletme sayıları oransal olarak birinci sırada yer almaktadır. Bu alanda Mardin, Kilis ve Şanlıurfa illeri yüzde 30'un üzerinde bir paya sahiptir. Gaziantep ili tekstil sektöründe yüzde 25'lik bir pay ile ilde ve bölgede bu alanda en fazla paya sahip olan ildir. Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı ise bölgede yüzde 18,5 ile Batman'da, yüzde 19,6 ile Siirt'te ve yüzde 19,7 ile Şırnak'ta oransal olarak önemli bir yer tutmaktadır.



Grafik 51: GAP İllerinde Sanayi Sektöründe İşletme Sayısı Bakımından İlk 3 Sektör



Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (81 İl Durum Raporları), 2018

Tablo 44'te yer alan sanayi sektöründe işyeri sayılarına bakıldığında bölgede ve Türkiye'de 2013'ten 2018 yılına kadar olan dönemde bir düşüş olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde Adıyaman, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde bölge genelinin aksine bir artış gözlenmiştir. Sanayi sektöründe sigortalı işçi sayılarında ise girişim sayılarının aksine bir artış görülmektedir. Bu gösterge mevcut işyerlerinin büyüdüğünü ve dolayısıyla istihdam kapasitelerinin arttığını göstermektedir. Bölgedeki sigortalı çalışan sayısının Türkiye geneline oranı incelendiğinde bu oran 2013 yılında yüzde 5,5 iken 2018 yılında yüzde 6,0'a yükselmiştir.

Tablo 44: GAP Bölgesi İllerinde Sanayi Sektöründe İşyeri ve Sigortalı Sayısı

| İller | İşyeri Sayısı | | Sigortalı Sayısı | |
|------------------------|----------------|----------------|------------------|------------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 1.864 | 2.149 | 21.613 | 23.259 |
| Batman | 1.225 | 1.205 | 16.778 | 28.221 |
| Diyarbakır | 4.275 | 3.770 | 44.840 | 47.444 |
| Gaziantep | 10.754 | 10.251 | 147.364 | 146.500 |
| Kilis | 450 | 415 | 4.991 | 4.667 |
| Mardin | 1.624 | 1.545 | 19.462 | 27.806 |
| Siirt | 566 | 649 | 8.922 | 9.376 |
| Şanlıurfa | 3.483 | 3.767 | 40.668 | 37.763 |
| Şırnak | 355 | 629 | 6.810 | 11.270 |
| GAP Bölgesi | 24.596 | 24.380 | 311.448 | 336.306 |
| Türkiye | 500.895 | 480.947 | 5.651.362 | 5.589.004 |
| GAP/Türkiye (%) | 4,9 | 5,1 | 5,5 | 6,0 |

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (81 İl Durum Raporları), 2018

Tablo 45'teki verilere göre bölgede 20 adet OSB bulunmaktadır. Bölgedeki OSB'lerin doluluk oranlarının ortalaması Türkiye OSB doluluk oranından daha yüksektir. Bu verilere



rağmen Siirt'te OSB doluluk oranının düşüklüğü göze çarpmaktadır. Kilis ve Mardin'de OSB doluluk oranı yüzde 100 olarak görülmektedir.

Tablo 45: GAP Bölgesi İlleri OSB ve KSS Verileri

| İller | OSB Sayısı* | OSB Doluluk Oranı* (Parsel, %) | KSS Sayısı** |
|----------------|-------------|--------------------------------|--------------|
| Adıyaman | 4 | 81,3 | 5 |
| Batman | 1 | 96,0 | 3 |
| Diyarbakır | 2 | 70,0 | 7 |
| Gaziantep | 5 | 83,5 | 10 |
| Kilis | 1 | 98,9 | 1 |
| Mardin | 1 | 100,0 | 3 |
| Siirt | 1 | 66,7 | 1 |
| Şanlıurfa | 3 | 41,8 | 4 |
| Şırnak | 2 | 58,7 | 3 |
| GAP | 20 | 72,6 | 37 |
| Türkiye | 244 | 85,2 | - |

Kaynak:*OSBÜK Envanteri(2020 Ağustos),** Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (81 İl Durum raporları),2018

Not: Üretimdeki parsel sayısı sıfır olan OSB'ler dâhil edilmemiştir. Türkiye ve GAP Bölgesi doluluk oranları hesaplanırken tahsis edilen parseli olmayan OSB'ler dâhil edilmemiştir.

Yatırımların desteklenmesi suretiyle, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi, istihdam yaratılması ve uluslararası rekabet gücünün artırılması, tasarrufların katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Tablo 46'ya göre 2014-2019 döneminde GAP Bölgesi'nde bütün sektörlerde toplam 4.173 adet teşvik belgesi ile 45 milyar TL'lik yatırım ve 212.216 kişilik istihdam öngörülmüştür. Bu dönemde bölgede en çok teşvik belgesi imalat sektörüne verilirken bunu sırasıyla hizmetler, enerji, tarım ve madencilik sektörleri takip etmiştir. Enerji ve tarım sektöründe en çok teşvik belgesi Şanlıurfa iline, hizmet ve madencilik sektörlerinde Diyarbakır iline imalat sektöründe Gaziantep iline verilmiştir. GAP Bölgesi'nin toplam belge adedinin ülke geneline oranı yüzde 13,1 iken yatırım tutarının oranı yüzde 5,5 ve istihdamın oranı yüzde 18,4 olmuştur.

Tablo 46: GAP Bölgesi İller Bazında Yatırım Teşvik İstatistikleri (2014-2019)

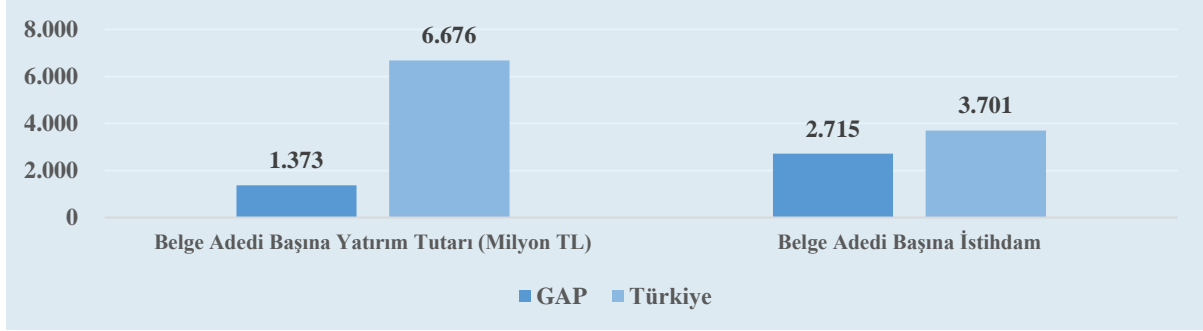
| İller | Yatırım Teşvik Belge Sayısı | Sabit Yatırım Tutarı (milyon TL) | İstihdam (kişi) |
|------------------------|-----------------------------|----------------------------------|------------------|
| Adıyaman | 341 | 2.858 | 18.267 |
| Batman | 530 | 2.148 | 46.992 |
| Diyarbakır | 728 | 4.791 | 39.273 |
| Gaziantep | 982 | 21.348 | 24.394 |
| Kilis | 67 | 1.565 | 1.847 |
| Mardin | 444 | 2.300 | 32.605 |
| Siirt | 81 | 2.370 | 3.194 |
| Şanlıurfa | 852 | 5.160 | 38.473 |
| Şırnak | 148 | 2.473 | 7.171 |
| GAP | 4.173 | 45.014 | 212.216 |
| Türkiye | 31.902 | 822.198 | 1.154.007 |
| GAP/Türkiye (%) | 13,1 | 5,5 | 18,4 |

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Gen. Müd.



Teşvik belge adedi başına düşen yatırım tutarı 2019 yılında GAP Bölgesi'nde 1,37 milyar TL iken Türkiye'de 6,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde teşvik belgesi başına düşen istihdam, bölgede 2.715 kişi iken Türkiye'de 3.701 kişidir. Bu sonuç bölgeye verilen teşviklerin istihdama yönelik ve düşük bütçeli yatırımların ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Grafik 52: GAP-Türkiye Yatırım Teşvik Karşılaştırması (2019)



Kaynak: Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

GAP Bölgesi sanayi GSKD tablosu ve bunun sanayi sektörü kişi başı katma değerine bakıldığında bölge, 2018 yılında Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Kişi başı üretilen katma değer bölgenin sanayide lokomotif ili olan Gaziantep'te Türkiye ortalamasının çok az üzerindedir. Diğer illerin tamamı Türkiye ortalamasının altında olup, kişi başı üretilen katma değer açısından bölgenin en düşük ili Kilis'tir. (Tablo 47)

Tablo 47: GAP Bölgesi İllerinde Sanayi Sektöründe Kişi Başına Üretilen Katma Değer

| İller | Sanayi Sektörü Gayrisafi Katma Değeri (bin TL) | | Sanayi Sektörü Sigortalı Sayısı (kişi) | | Sanayi Sektörü Kişi Başı Üretilen Katma Değer (bin TL) * | |
|----------------|--|----------------------|--|------------------|--|--------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 1.935.846 | 3.813.550 | 21.613 | 23.259 | 89,6 | 164,0 |
| Batman | 1.789.096 | 3.713.368 | 16.778 | 28.221 | 106,6 | 131,6 |
| Diyarbakır | 4.355.704 | 7.126.064 | 44.840 | 47.444 | 97,1 | 150,2 |
| Gaziantep | 11.783.086 | 28.856.632 | 147.364 | 146.500 | 80,0 | 197,0 |
| Kilis | 216.083 | 456.482 | 4.991 | 4.667 | 43,3 | 97,8 |
| Mardin | 1.313.030 | 2.955.476 | 19.462 | 27.806 | 67,5 | 106,3 |
| Siirt | 704.969 | 1.052.007 | 8.922 | 9.376 | 79,0 | 112,2 |
| Şanlıurfa | 2.903.499 | 6.032.799 | 40.668 | 37.763 | 71,4 | 159,8 |
| Şırnak | 706.551 | 1.216.411 | 6.810 | 11.270 | 103,8 | 107,9 |
| GAP | 25.707.863 | 55.222.789 | 311.448 | 336.306 | 82,5 | 164,2 |
| Türkiye | 501.220.607 | 1.097.683.431 | 5.651.362 | 5.589.004 | 88,7 | 196,4 |

Kaynak: TÜİK, SGK, verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 48 ve Grafik 53'te sanayide kullanılan enerji tüketimi verilmektedir. Bölgede sanayide kullanılan enerji Gaziantep ilinde bölgenin diğer 8 ilinin tamamından daha fazladır. Bu durum Gaziantep dışındaki bölge illerinin sanayi sektöründe geride olduklarının bariz işaretidir. Özellikle Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illeri bu yönde gelişme gösterebilecek başlıca illerdir. Tarıma dayalı sanayi altyapısına uygun olan GAP Bölgesi, yerinde uygulanacak politika ve tedbirlerle ülke ekonomisine önemli katkılar sunacaktır.

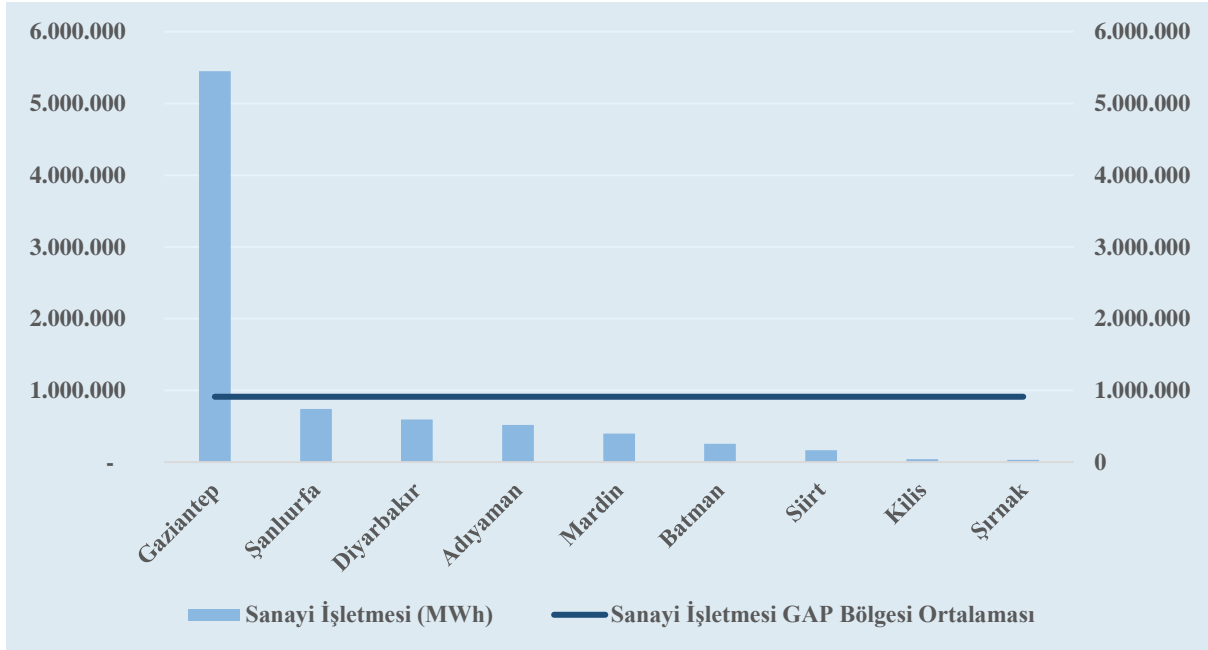


Tablo 48: GAP Bölgesi İllerinin Sanayide Elektrik Tüketimi

| İller | Sanayi İşletmesi (MWh) | | Kişi Başına Sanayi Elektrik Tüketimi (kWh) | |
|------------------------|------------------------|--------------------|--|--------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 617.445 | 519.569 | 1.034 | 832 |
| Batman | 79.598 | 256.497 | 145 | 428 |
| Diyarbakır | 201.366 | 593.110 | 125 | 342 |
| Gaziantep | 3.267.220 | 5.448.955 | 1.771 | 2.686 |
| Kilis | 37.286 | 42.566 | 290 | 299 |
| Mardin | 239.472 | 398.960 | 307 | 481 |
| Siirt | 147.661 | 166.067 | 470 | 501 |
| Şanlıurfa | 497.045 | 742.794 | 276 | 365 |
| Şırnak | 13.462 | 30.815 | 28 | 59 |
| GAP | 5.100.556 | 8.199.334 | 630 | 927 |
| Türkiye | 93.251.788 | 117.711.676 | 1.216 | 1.435 |
| GAP/Türkiye (%) | 5,5 | 7,0 | | |

Kaynak: TÜİK

Grafik 53: GAP Bölgesi'nde Sanayi İşletmesi Enerji Tüketimi (2018)

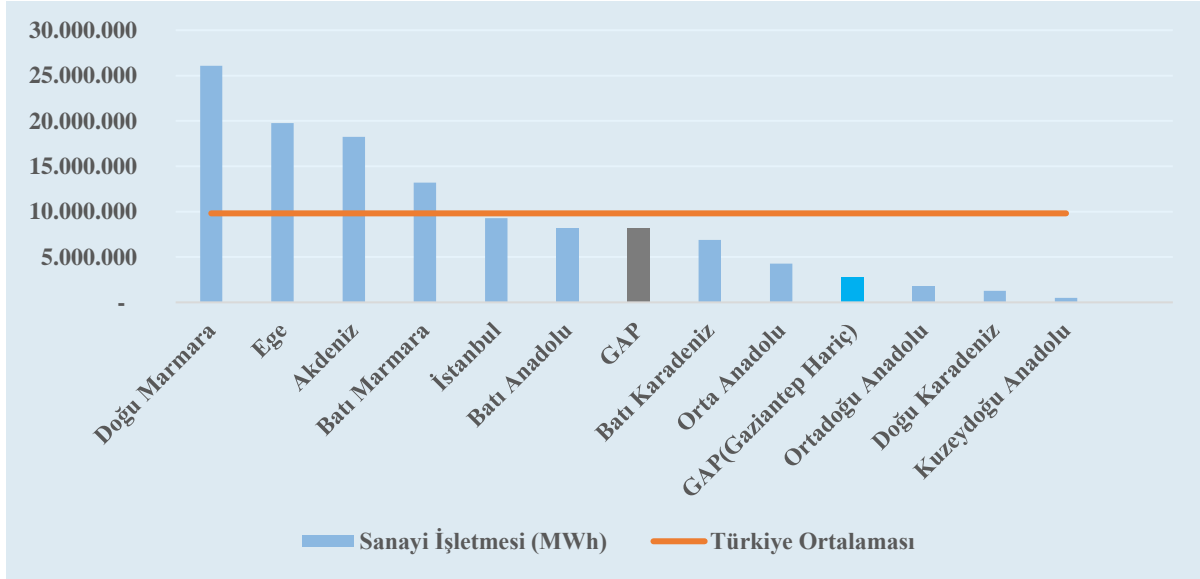


Kaynak: TÜİK

Düzyey-1 bazında bölgelerin sanayideki enerji tüketim değerlerine bakıldığında GAP Bölgesi 12 bölge arasında yedinci sırada yer almaktadır. Aşağıdaki grafik Gaziantep dâhil ve hariç olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla Gaziantep ili hariç tutulduğunda bölgede ortaya çıkan tablo daha da aşağılara gitmekte ve dokuzuncu sıraya kadar gerilemektedir. (Grafik 54)



Grafik 54: Bölgelere Göre Sanayi İşletmesi Enerji Tüketimi (2018)



Kaynak: TÜİK

Tablo 49’da girişim sayılarındaki değişimlere bakıldığında bölgedeki ve Türkiye’deki değişim paralellik arz etmektedir. Böylece bölgede ilerleme olmasına rağmen Türkiye içindeki payında önem arz eden bir değişiklik yaşanmamıştır. Bu duruma istisna tek il ise Şırnak’tır. Şırnak’ta girişim sayısında 2013 yılından 2017 yılına kadar yüzde 25’lik bir artış yaşanmıştır.

Tablo 49: GAP Bölgesi İllerinde İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları

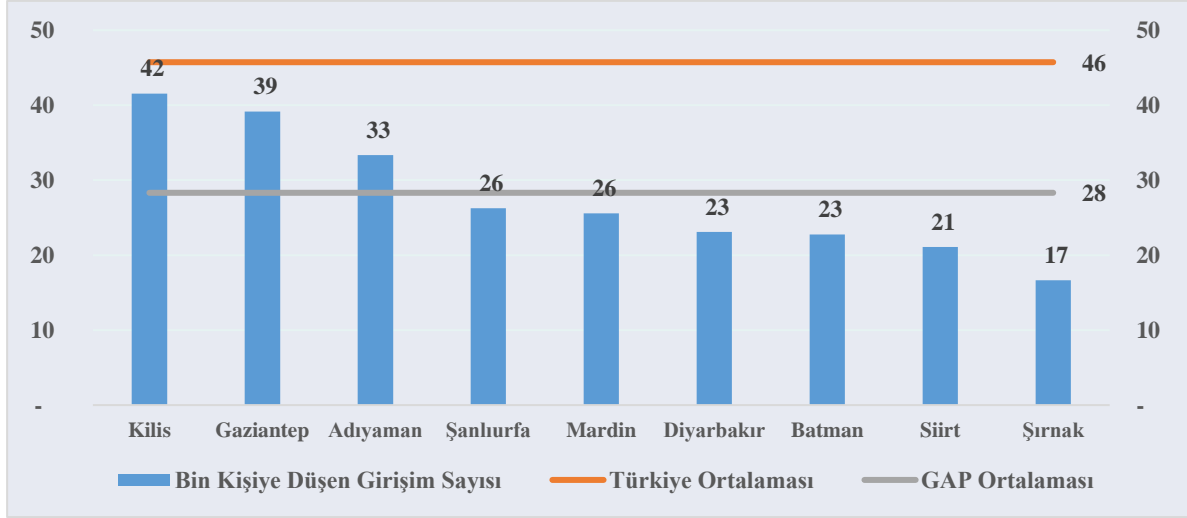
| İller | 2013 | 2017 |
|------------------------|------------------|------------------|
| Adıyaman | 18.592 | 20.499 |
| Batman | 12.014 | 13.316 |
| Diyarbakır | 37.946 | 39.253 |
| Gaziantep | 70.884 | 78.549 |
| Kilis | 5.203 | 5.665 |
| Mardin | 19.250 | 20.692 |
| Siirt | 6.240 | 6.848 |
| Şanlıurfa | 49.585 | 52.172 |
| Şırnak | 6.670 | 8.382 |
| GAP | 226.384 | 245.376 |
| Türkiye | 3.397.724 | 3.696.004 |
| GAP/Türkiye (%) | 6,7 | 6,6 |

Kaynak: TÜİK

Bu girişim sayılarının illerdeki nüfusa bölünmesi ile oluşan Grafik 55’te Kilis, Adıyaman ve Gaziantep illerinin nüfusa oranla girişim sayılarının yüksek olduğu görülmektedir.



Grafik 55: GAP Bölgesi İllerinde İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları (adet) (2017)



Kaynak: TÜİK

6.9. Enerji

GAP Bölgesi, enerji bakımından özellikle de yenilenebilir enerji kaynakları bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bölgemiz; hidroelektrik, güneş, biyokütle kaynakları açısından zengin kaynaklara sahip olmakla birlikte göz ardı edilemeyecek düzeyde rüzgâr ve jeotermal kaynaklarına da sahiptir.

Atatürk, Karakaya ve Ilısu gibi önemli barajlar Türkiye'nin önemli oranda su havzasını barındıran Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yer almaktadır. Bu barajlar sayesinde bölgede bulunan enerji üretim kurulu gücünün yüzde 85,9'u Tablo 50'den anlaşılacağı üzere yenilenebilir enerjiden oluşmaktadır. Bu yenilenebilir enerji kurulu gücünün yüzde 89'u ise HES'lerden oluşmaktadır.

Ilısu Barajı ve HES Projesi'nin tamamlanması ile birlikte GAP Projesi ile hedeflenen enerji projeleri gerçekleşmesi yüzde 90'ın üzerine çıkmıştır. Proje kapsamında 14 HES projesi tamamlanmış olup, bugüne kadar 473,3 milyar kilovat-saat elektrik enerjisi üretilmiştir. Bu enerjinin parasal değeri 28,4 milyar ABD doları olmuştur. (1kWh=6 cent)

Tablo 50: GAP Bölgesi Enerji Üretim Kurulu Güç Kapasitesi

| İller | Birim | Yenilenebilir Enerji | Doğalgaz | Kömür | Diğer | Toplam |
|------------|-------|----------------------|----------|-------|-------|--------|
| Adıyaman | MW | 357,5 | - | - | - | 357,5 |
| | % | 100 | - | - | - | 100 |
| Batman | MW | 71,0 | - | - | 5,0 | 76 |
| | % | 93,4 | - | - | 6,6 | 100,0 |
| Diyarbakır | MW | 2.314,1 | - | - | - | 2.314 |
| | % | 100 | - | - | - | 100,0 |
| Gaziantep | MW | 417,3 | 246,5 | - | 25,3 | 689,1 |
| | % | 60,6 | 35,8 | - | 3,7 | 100,0 |
| Kilis | MW | 22,3 | - | - | - | 22,3 |
| | % | 100,0 | - | - | - | 100,0 |



T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | | | | | | |
|-----------------|----|-----------------|-----------------|-----------------|--------------|-----------------|
| Mardin | MW | 649,8 | 136,0 | - | - | 785,8 |
| | % | 82,7 | 17,3 | - | - | 100,0 |
| Siirt | MW | 769,6 | - | - | - | 769,6 |
| | % | 100 | - | - | - | 100,0 |
| Şanlıurfa | MW | 3.494,9 | 288,6 | - | - | 3.783,5 |
| | % | 92,4 | 7,6 | - | - | 100,0 |
| Şırnak | MW | 18,6 | - | 405,0 | - | 423,6 |
| | % | 4,4 | - | 95,6 | - | 100,0 |
| GAP | MW | 8.115,1 | 671,1 | 405 | 30,3 | 9.221,5 |
| | % | 88,0 | 7,3 | 4,4 | 0,3 | 100 |
| Türkiye | MW | 46.981,0 | 25.634,0 | 20.280,0 | 312,0 | 93.207,0 |
| | % | 50,4 | 27,5 | 21,8 | 0,3 | 100,00 |
| GAP / TR | % | 17,3 | 2,6 | 2,0 | 9,7 | 9,9 |

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 30.09.2020

Tablo 51’de görüldüğü üzere GAP Bölgesi yenilenebilir enerji kaynaklarında kurulu güç kapasitesi bakımından Türkiye’nin yüzde 17,3’ünü oluşturmaktadır. Bölgede bu potansiyelin güneş, rüzgâr, biyogaz ve HES arasındaki dağılımına bakıldığında en yüksek pay HES’lerindir. Bölgede HES’lerin kurulu güç kapasitesinin yüzde 41’i Şanlıurfa ilinde yüzde 25’i ise Diyarbakır ilindedir.

Yenilenebilir enerji üretim kaynaklarından güneş enerjisi potansiyeli bölgede hayli fazladır. Kurulu güneş enerjisi santrali (GES) projelerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. 2.993 saat/yıl ile güneşlenme süresi en fazla olan bölge olmasıyla güneş enerjisi potansiyeli bakımından oldukça avantajlı konumdadır. Ancak GES sayısı ve GES kaynaklı enerji üretimi henüz istenilen düzeyde değildir. Türkiye geneli içindeki payı sadece yüzde 12,1’dir. Son yıllarda yatırımcıların bölgeye olan ilgisi oldukça artmış, lisanssız enerji üretimi yapan birçok güneş enerjisi santrali (GES) yapılmıştır. Bu ilgiye bağlı olarak bölgede fotovoltaiik panel üretimi yapan fabrikalar kurulmuştur. Alternatif teknolojilerin geliştirilmesi ile birlikte tarımsal üretimde de güneş enerjisi kullanımı yaygınlaşmaktadır.

Bölgede, rüzgâr enerjisi ile ekonomik bir şekilde üretim yapmak için gerekli olan ortalama rüzgâr hızı sınırının üzerinde olan birçok alan bulunmaktadır. Ülkenin potansiyeli yüksek olan bölgelerinde yatırımların doyuma yaklaşılmaya başlamasının da etkisiyle son yıllarda bölgede rüzgâr enerjisi yatırımları artmaktadır. Önümüzdeki yıllarda rüzgâr enerjisi yatırımlarının artan bir ivmeyle devam edeceği öngörülmektedir.

Biyokütle enerjisi genel olarak biyolojik atıklardan enerji üretilmesi olarak tanımlanabilir. Çöp gazı, atık su arıtma çamuru, hayvansal/bitkisel atıklardan biyogaz eldesi, bitkisel atıklardan pelet üretimi vb. gibi çeşitli enerji üretim yöntemleri bulunmaktadır. Operasyonel bir faaliyet olan biyokütle enerjisinin ekonomik şekilde üretimi için atık sürekliliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Bölge atık sürekliliğini sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Bölgede çöp gazı, atık su arıtma çamuru, hayvansal/bitkisel biyogaz, pelet üretimi ile biyokütle enerjisi üreten tesisler bulunmakta; bu yönde yatırımların devam edeceği öngörülmektedir.



Bölge, jeotermal enerji bakımından çok yüksek potansiyele sahip olmasa da Çermik (Diyarbakır), Karaali (Şanlıurfa), Hısta (Şırnak/Güçlükönak), Germay (Mardin), Billoris (Siirt), Holi (Batman), Kartalköy (Gaziantep) vb. jeotermal kaynaklar mevcuttur.

Tablo 51: GAP Bölgesi Yenilenebilir Enerji Üretim Kurulu Güç Kapasitesi (MW)

| İller | Birim | Güneş | Rüzgâr | Biyokütle + Atık Isı | HES | Toplam |
|---------------------|-------|--------------|--------------|-------------------------|----------------|----------------|
| Adıyaman | MW | 110,4 | 25,0 | 0,0 | 222,1 | 357,5 |
| | % | 30,9 | 7,0 | 0,0 | 62,1 | 100,0 |
| Batman | MW | 18,5 | 0,0 | 0,5 | 52,0 | 71,0 |
| | % | 26,1 | 0,0 | 0,7 | 73,2 | 100 |
| Diyarbakır | MW | 59,8 | 0,0 | 3,5 | 2.250,7 | 2.314,1 |
| | % | 2,6 | 0,0 | 0,2 | 97,3 | 100 |
| Gaziantep | MW | 152,7 | 63,0 | 10,3 | 191,3 | 417,3 |
| | % | 36,6 | 15,1 | 2,5 | 45,8 | 100 |
| Kilis | MW | 21,1 | 0,0 | 1,2 | 0,0 | 22,3 |
| | % | 94,6 | 0,0 | 5,4 | 0,0 | 100 |
| Mardin | MW | 26,5 | 0,0 | 12,0 | 611,3 | 649,8 |
| | % | 4,1 | 0,0 | 1,8 | 94,1 | 100 |
| Siirt | MW | 6,6 | 0,0 | 0,0 | 763,0 | 769,6 |
| | % | 0,9 | 0,0 | 0,0 | 99,1 | 100 |
| Şanlıurfa | MW | 354,2 | 0,0 | 12,7 | 3.128,0 | 3.494,9 |
| | % | 10,1 | 0,0 | 0,4 | 89,5 | 100 |
| Şırnak | MW | 18,0 | 0,0 | 0,0 | 0,6 | 18,6 |
| | % | 96,8 | 0,0 | 0,0 | 3,2 | 100 |
| GAP | MW | 767,8 | 88,0 | 40,2 | 7.219,0 | 8115,1 |
| | % | 9,5 | 1,1 | 0,5 | 89,0 | 100,0 |
| Türkiye | MW | 6.361 | 8.077 | 1.238 | 29.790 | 46.981 |
| | % | 13,5 | 17,2 | 2,6 | 63,4 | 100,00 |
| GAP /Türkiye | % | 12,1 | 1,1 | 3,2 | 24,2 | 17,3 |

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 30.09.2020

Bölgede 2013-2018 yılları arasında toplam enerji tüketiminde büyük bir artış gözlenmiş olup 11,6 MWh olan elektrik enerjisi tüketimi 2018 yılında 20,4 milyon MWh'a yükselmiştir. Bölgede bu süre zarfında toplamda yüzde 76'lık bir tüketim artışı görülürken, en fazla artış Şırnak, Mardin ve Diyarbakır illerinde gerçekleşmiştir. (Tablo 52) Bu artış, nüfus artışına bağlı olarak sanayi ve kentsel alanlardaki ekonomik faaliyetler neticesinde tüketimin artmasından kaynaklanmaktadır. GAP Projesi ile sulamaya açılan alanlarda ise enerji tüketimi ciddi oranlarda azalmıştır.



Tablo 52: GAP Bölgesi'nde Elektrik Tüketimi

| İller | Toplam Tüketim (MWh) | | Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi (kWh) | |
|----------------------|----------------------|--------------------|--|--------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 1.020.800 | 1.139.116 | 1.709 | 1.824 |
| Batman | 503.646 | 896.574 | 920 | 1.497 |
| Diyarbakır | 1.285.746 | 2.698.247 | 800 | 1.558 |
| Gaziantep | 5.034.368 | 8.089.708 | 2.729 | 3.988 |
| Kilis | 187.613 | 275.820 | 1.459 | 1.935 |
| Mardin | 729.039 | 1.653.359 | 935 | 1.994 |
| Siirt | 334.306 | 457.707 | 1.064 | 1.380 |
| Şanlıurfa | 2.212.208 | 4.514.163 | 1.228 | 2.217 |
| Şırnak | 267.990 | 655.864 | 564 | 1.251 |
| GAP | 11.575.716 | 20.380.558 | 1.430 | 2.303 |
| Türkiye | 198.045.181 | 258.232.177 | 2.583 | 3.149 |
| GAP / Türkiye | 5,8 | 7,9 | 55,4 | 73,1 |

Kaynak: TÜİK

6.10. Madencilik

Madencilik sektörü, temel sanayi girdilerine hammadde sağlaması bakımından ülkenin temel taşı olan sektörlerden biri olup, diğer sektörler için her zaman lokomotif görevi görmüştür. Maden çeşitliliği ve rezerv açısından oldukça zengin olan ülkemizde önemli miktarda maden ve hammadde kaynağı bulunmaktadır. GAP Bölgesi bu anlamda avantajlı ve zengin bir bölgedir. Buna rağmen, eldeki mevcut kaynaklardan yeterince yararlanılamamaktadır.

Bölge illerinde bulunan madenler:

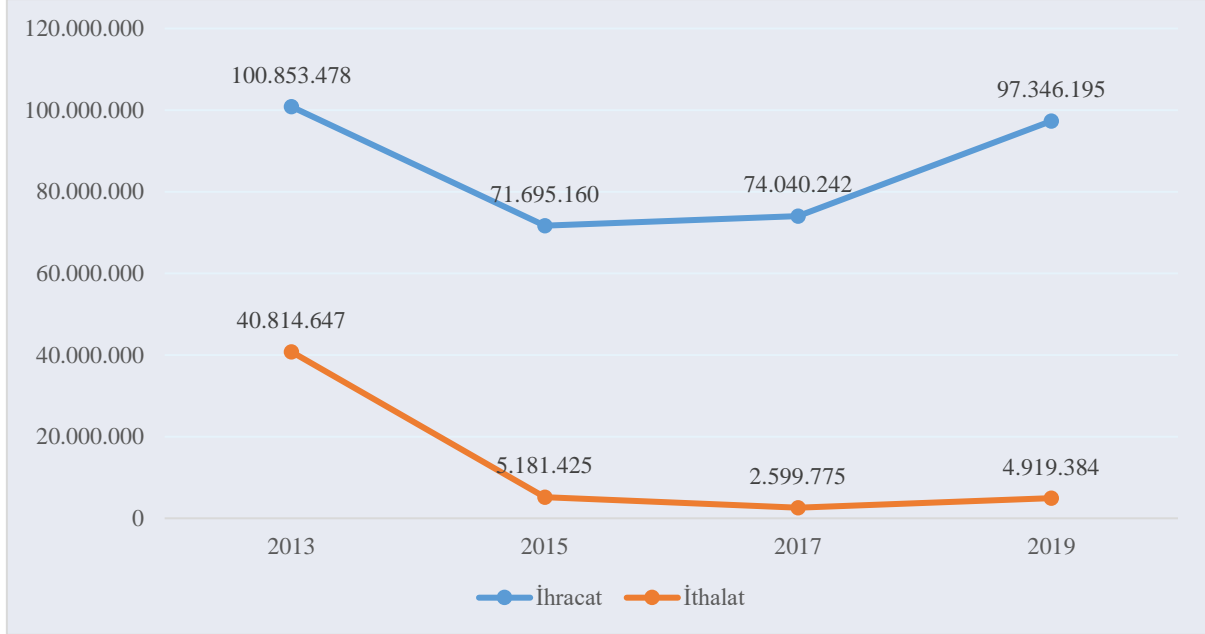
- Adıyaman'da bakır, kurşun, çinko, barit, çimento hammaddeleri, demir, fosfat, manganez, tuğla, kiremit ve linyit kaynakları,
- Batman'da barit, demir, tuğla, kiremit ve jeotermal kaynaklar,
- Diyarbakır'da bakır, kurşun, çinko, barit, çimento hammaddeleri, demir, fosfat, manganez, mika, tuğla, kiremit, linyit ve jeotermal kaynaklar,
- Gaziantep'te alüminyum, asbest, demir, krom, manganez, tuğla, kiremit ve jeotermal kaynaklar,
- Kilis'te fosfat, demir ve manganez kaynakları,
- Mardin'de fosfat, uranyum, çimento hammaddeleri, mermer, kuvars kumu ve jeotermal kaynaklar,
- Şanlıurfa'da fosfat, tuğla, kiremit ve jeotermal kaynaklar,
- Siirt'te bakır, kurşun, çinko, çimento hammaddeleri, jips, krom, mermer kaynakları,
- Şırnak'ta fosfat, çimento hammaddeleri, asfaltit ve jeotermal kaynaklar bulunmaktadır.



Grafik 56’da bölgede madencilik ve taş ocakçılığı ihracat ve ithalat rakamları yer almaktadır. 2013 yılında ihracat rakamı ithalat rakamının yaklaşık 2,5 katı iken 2015’te 14, 2017’de 28 ve son olarak 2019 yılında ithalatın yaklaşık 20 katı ihracat gerçekleşmiştir.

Grafik 56: Bölgede Madencilik ve Taş Ocakçılığı İhracat ve İthalat Rakamları

(ABD Doları)



Kaynak: TÜİK

6.11. Kentsel ve Kırsal Altyapı

6.11.1. Kentleşme

Kentler, yerleşmelerin demografik büyümelerinin ifadesi olarak tanımlanmakta ve sadece nüfus olarak büyümeyi değil ekonomik, kültürel, politik ve psikolojik faktörlerle birlikte yaşanan sosyal bir gelişim sürecini de içermektedir. Buna karşın oldukça zor ve karmaşık bir olgudur. Ancak kent ve kentleşme kavramlarının tanımlanması ve anlaşılması, toplumsal durumun anlaşılması açısından önemlidir. Kent sözcüğü devamlı olarak medeniyet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Bir yerleşim biriminin kent olarak tanımlanması için o yerin nüfusunun belirli büyüklüğe ve yoğunluğa sahip olması gerekmektedir. Yerleşim yeri, sanayi üretimine geçmiş olmalı ve buna bağlı olarak yerleşim yerinde hizmet sektörü gelişmiş olmalıdır. Yerleşim yerinin fiziksel altyapısının belli bir düzeyde olması, geleneksel aile yapısının yerini çekirdek aile yapısına bırakmış olması, nüfusun büyük oranda örgütlenmiş, karmaşık iş bölümüne ve yüksek uzmanlaşma düzeyine erişmiş olması da yine kent tanımı için gerekli kriterlerden bazılarıdır. Bir yerleşim yerinin kent olarak tanımlanması için orada yerel değerlerin yerini, ulusal değerlerin veya evrensel değerlerin almış olması, geleneksel ilişkilerin yerini bireysel ilişkilerin alması, eğitim düzeyinin kırsal kesimdeki eğitim düzeyinden yüksek olması beklenir. Çocukların bakım ve eğitiminde aile dışı kurumların gelişmiş olması, sosyal normların yerini resmi denetleme kurumlarının almış olması, statülerin aileden gelmeyip, bireylerin kendi



çabaları ile kazanılmış olmaları da yine aranan diğer kriterlerdendir. Nüfus büyüklüğü tek başına bir kriter olmasa da kent tanımı için oldukça önemlidir. Çünkü kentler kasaba ve köylerdeki nüfustan daha fazla kişinin yaşadığı yerleşim birimleridir.

Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 10,8'ini oluşturan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanan Güneydoğu Anadolu Projesi, bölge halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bölge ile diğer bölgeler arasında gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alanda verimliliği ve istihdam imkânlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi millî kalkınma hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ancak bütün bu gelişmelerin sonucunda kentler, iş ve yaşam koşulları konusunda sundukları fırsatlar ve refah açısından cazibeli mekânlar olarak hızla göç almaktadır. Ekonomik göçler ve nüfus hareketleri kentlerde nüfus artışına neden olurken; altyapı, sanayileşme ve kentsel olanaklar bakımından hazırlıksız olan kentlerde de ani kentleşmeye bağlı sorunlara neden olmaktadır. Bu süreç, sadece Güneydoğu'daki kentleri değil, aynı zamanda batıdaki kentleri ve kentleşmeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'nin kalkınmasına, ilerlemesine büyük katkı sağlayan GAP; bölge kaynaklarının sanayileşmeye yönlendirilmesiyle, sosyal-kentsel altyapı düzeyinin yükseltilmesiyle, istihdam kaynaklarını artırıcı projelerle ve yerel yönetimlerinin güçlendirilmesiyle kentleşmeye yönelik sorunun çözümünde önemli rol oynamaktadır. GAP yeni cazibe merkezlerinin mimarıdır. Bölgedeki iller her geçen gün birer cazibe merkezine dönüşmektedir. GAP artık sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi değil, yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel gelişme programıdır. Modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak bölgenin rekabet gündemi desteklenmektedir. Büyük yatırımları devam eden GAP, sadece Güneydoğu Anadolu için değil tüm Türkiye için başarı, kalkınma ve zenginlik sağlamaktadır. Bu açıdan GAP'ın gelecek kuşaklar için modern kentlerde yaşamın anahtarı olması hedeflenmektedir.

Bu açıdan günümüzde bölgenin kentleşme bakımından son durumunun analiz edilmesinde fayda görülmektedir. Aşağıdaki tablolarda yer alan bölgeye ait kentleşme verileri ve karşılaştırmalar yapılacak çalışmalar için ışık tutacak ve yatırımların yönünün belirlenmesinde faydalı olacaktır.

GAP Bölgesi'nde 2019 yılı itibarıyla Tablo 53'te görüldüğü üzere şehirleşme oranı yüzde 92,8 olup ülke ortalamasıyla aynı seviyededir. Bölgenin 2012 yılında şehirleşme oranı yüzde 69,6 iken bu seviyelere çıkmasının temel nedeni bölge nüfusunun çoğunluğunun dört büyükşehir olan Diyarbakır, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa'da olması ve 12/11/2012 tarihinde kabul edilen 6360 sayılı "On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile Şanlıurfa ve Mardin illerinin büyükşehir olması ve köylerin mahalle statüsüne alınmasıdır. Ayrıca, geçmiş yıllara oranla GAP Bölgesi'nde köyden kente göç hızında bir artış olduğu da açıktır.



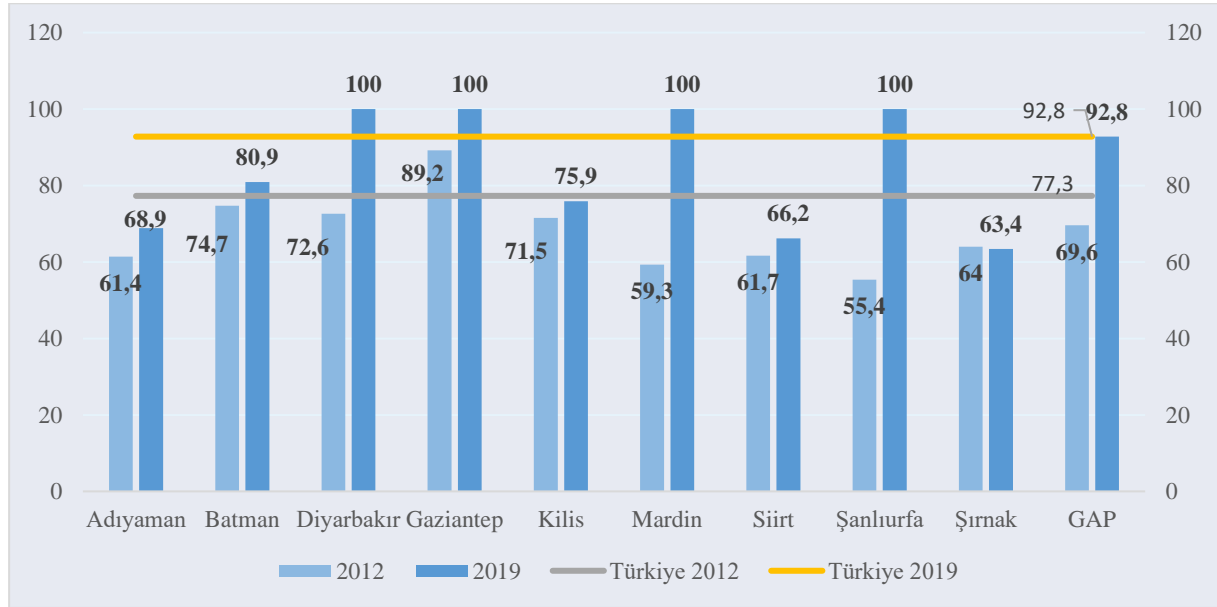
Tablo 53: Şehirleşme ve Nüfus

| İller | İl ve İlçe Merkezi Nüfusları (kişi) | | Belde ve Köyler Nüfusu (kişi) | | Toplam (kişi) | | Şehirleşme Oranı (%) | |
|----------------|-------------------------------------|-------------------|-------------------------------|------------------|-------------------|-------------------|----------------------|-------------|
| | 2012 | 2019 | 2012 | 2019 | 2012 | 2019 | 2012 | 2019 |
| Adıyaman | 365.381 | 431.758 | 229.880 | 194.707 | 595.261 | 626.465 | 61,4 | 68,9 |
| Batman | 399.042 | 492.312 | 135.163 | 116.347 | 534.205 | 608.659 | 74,7 | 80,9 |
| Diyarbakır | 1.155.258 | 1.756.353 | 436.909 | - | 1.592.167 | 1.756.353 | 72,6 | 100,0 |
| Gaziantep | 1.604.933 | 2.069.364 | 194.625 | - | 1.799.558 | 2.069.364 | 89,2 | 100,0 |
| Kilis | 88.934 | 108.172 | 35.386 | 34.318 | 124.320 | 142.490 | 71,5 | 75,9 |
| Mardin | 458.112 | 838.778 | 314.914 | - | 773.026 | 838.778 | 59,3 | 100,0 |
| Siirt | 191.703 | 218.553 | 119.176 | 111.727 | 310.879 | 330.280 | 61,7 | 66,2 |
| Şanlıurfa | 975.455 | 2.073.614 | 786.620 | - | 1.762.075 | 2.073.614 | 55,4 | 100,0 |
| Şırnak | 298.929 | 335.652 | 168.053 | 193.963 | 466.982 | 529.615 | 64,0 | 63,4 |
| GAP | 5.537.747 | 8.324.556 | 2.420.726 | 651.062 | 7.958.473 | 8.975.618 | 69,6 | 92,8 |
| Türkiye | 58.448.431 | 77.151.280 | 17.178.953 | 6.003.717 | 75.627.384 | 83.154.997 | 77,3 | 92,8 |

Kaynak: TÜİK

Grafik 57'deki illerin şehirleşme oranlarına bakıldığında şehirleşme oranı en düşük iller yüzde 63,4 ile Şırnak, yüzde 66,2 ile Siirt illeridir. Grafikte görüldüğü üzere dört büyükşehrin şehirleşme oranları yüzde 100 olarak görünmektedir.

Grafik 57: GAP Bölgesi Şehirleşme Oranı (%)



Kaynak: TÜİK

6.11.2. Ulaşım Altyapısı

Bölge ulaştırma ağına bakıldığında 2013 yılında 291 km olan otoyol uzunluğu 2019 yılında 294 km'ye yükselmiştir. Bölgede il ve devlet yolu ağı 6.086 km'den 6.264 km'ye çıkmıştır. Diğer bir önemli gelişme de bölünmüş yol uzunluğu 303 km artarak 2.437 km'ye



ulaşmıştır. Bu gelişmelerle birlikte karayollarında yaşanan trafik kaza oranlarında düşüş gözlenmiştir.

GAP Bölgesi'nde yer alan yer alan köy yolu ağı 2019 yılı itibarıyla toplam 12.551 km olup ülke genelinin yüzde 6,9'unu oluşturmaktadır.

Tablo 54: GAP Bölgesi Karayolu Uzunlukları (km)

| | 2013 | | | | 2019 | | | |
|------------------------|-------------------|--------------|---------------|----------------|-------------------|--------------|---------------|----------------|
| | İl ve Devlet Yolu | Otoyol | Bölünmüş Yol | Köy Yolu | İl ve Devlet Yolu | Otoyol | Bölünmüş Yol | Köy Yolu* |
| Adıyaman | 763 | - | 168 | 4.217 | 789 | - | 239 | 4.487 |
| Batman | 373 | - | 126 | 2.350 | 404 | - | 156 | 3.005 |
| Diyarbakır | 1.091 | - | 388 | 5.225 | 1.115 | - | 442 | - |
| Gaziantep | 514 | 145 | 347 | 2.791 | 514 | 148 | 403 | - |
| Kilis | 148 | - | 34 | 972 | 152 | - | 36,2 | 973 |
| Mardin | 771 | - | 248 | 4.615 | 800 | - | 263,4 | - |
| Siirt | 541 | - | 118 | 1.788 | 564 | - | 126 | 1.833 |
| Şanlıurfa | 1.197 | 146 | 535 | 7.398 | 1.204 | 146 | 579 | - |
| Şırnak | 688 | - | 170 | 2.032 | 722 | - | 192,4 | 2.253 |
| GAP | 6.086 | 291 | 2.134 | 31.386 | 6.264 | 294 | 2.437 | 12.551 |
| Türkiye | 63.496 | 2.127 | 23.051 | 323.043 | 65.171 | 3.060 | 25.705 | 182.500 |
| GAP/Türkiye (%) | 9,6 | 13,7 | 9,3 | 9,7 | 9,6 | 9,6 | 9,5 | 6,9 |

Kaynak: TÜİK, * KÖYDES verileri

Not: Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Mardin illerinin büyükşehir statüsünden dolayı 2013 yılından itibaren köy yolu verileri verilmemektedir.

Tablo 55'teki demiryolu hat uzunlukları ve taşıma bilgilerine göre 2013–2018 döneminde yeni hat çalışması yapılmamış ve mevcut hat uzunluğu aynı kalmıştır. Bölge demir yolu hat uzunluğu olarak Türkiye'nin yüzde 8,7'sine karşılık gelmektedir. Ancak yolcu taşımacılığında yüzde 1,3'üne, yük taşımacılığında ise yüzde 3,3'üne karşılık gelmektedir. Bu oranlar bölgedeki demir yolu hattının uzunluğuna kıyasla hem yolcu hem de yük taşımacılığında çok düşük oranda kullanıldığını göstermektedir.

Tablo 55: Demiryolları Hat Uzunlukları ve Taşıma Bilgileri

| İller | Demir Yolu (km) | | Yolcu Taşıma (kişi) | | Yük Taşıma (ton) | |
|----------------|-----------------|---------------|---------------------|-------------------|-------------------|-------------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 45 | 45 | 19.981 | 40.277 | 96.160 | 59.597 |
| Batman | 47 | 47 | 46.159 | 179.925 | 495.559 | 346.604 |
| Diyarbakır | 150 | 150 | 177.916 | 345.007 | 341.829 | 510.354 |
| Gaziantep | 254 | 254 | 49.175 | 58.979 | 419.992 | 892.503 |
| Kilis | 16 | 16 | - | - | - | - |
| Mardin | 128 | 128 | - | - | 472.437 | - |
| Siirt | 35 | 35 | - | 15.336 | 131.145 | 27.692 |
| Şanlıurfa | 220 | 220 | - | - | 38.807 | - |
| Şırnak | - | - | - | - | - | - |
| GAP | 895 | 895 | 293.231 | 639.524 | 1.995.929 | 1.836.750 |
| Türkiye | 9.718 | 10.315 | 41.781.676 | 48.177.462 | 51.481.566 | 55.401.162 |



| | | | | | | |
|------------------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|
| GAP/Türkiye (%) | 9,2 | 8,7 | 0,7 | 1,3 | 3,9 | 3,3 |
|------------------------|------------|------------|------------|------------|------------|------------|

Kaynak: TÜİK

Bölge illerinin tamamına Kilis ili hariç havayolu ile ulaşım sağlanabilmektedir. Kilis iline havayolu ulaşımı yakın olması nedeniyle Gaziantep Havalimanı aracılığı ile yapılmaktadır. Bölgenin 2013 yılı havayolu toplam yolcu sayısı ülkenin yüzde 3,4'ü iken 2018 yılında bu oran yüzde 3,63'e yükselmiştir. Tablo 56'da görüldüğü üzere GAP Bölgesi'nde 2013 yılında 5.127.152 olan yolcu sayısı 2018 yılında 2,5 milyonun üzerinde artarak 7.647.560'a yükselmiştir. Uçak trafiği ve kargo taşımacılığında da 2013 yılına göre önemli oranda artışlar meydana gelmiştir.

Tablo 56: Havayolu Uçuş Trafiği ve Taşıma Bilgileri

| İller | Yolcu Sayısı (kişi) | | Bagaj+Kargo+Posta (Yük miktarı-ton) | | Uçak Trafiği | |
|------------------------|---------------------|--------------------|--|------------------|------------------|------------------|
| | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 | 2013 | 2018 |
| Adıyaman | 118.124 | 281.036 | 1.048 | 2.269 | 1.337 | 2.044 |
| Batman | 420.170 | 665.306 | 4.080 | 5.844 | 3.813 | 4.671 |
| Diyarbakır | 1.798.653 | 2.069.306 | 15.860 | 15.393 | 13.978 | 13.275 |
| Gaziantep | 1.828.799 | 2.637.027 | 20.010 | 24.149 | 15.326 | 19.727 |
| Kilis | - | - | - | - | - | - |
| Mardin | 359.809 | 712.775 | 3.550 | 6.440 | 2.945 | 4.722 |
| Siirt | 16.896 | - | 123 | - | 572 | 46 |
| Şanlıurfa | 545.627 | 856.765 | 4.565 | 6.181 | 4.627 | 6.028 |
| Şırnak | 39.074 | 425.345 | 435 | 4.047 | 453 | 3.018 |
| GAP | 5.127.152 | 7.647.560 | 49.671 | 64.323 | 43.051 | 53.531 |
| Türkiye | 149.430.421 | 210.498.164 | 2.595.317 | 3.855.231 | 1.223.795 | 1.544.169 |
| GAP/Türkiye (%) | 3,4 | 3,6 | 1,9 | 1,7 | 3,5 | 3,5 |

Kaynak: TÜİK

6.11.3. Bilişim Altyapısı

Tablo 57'de görüldüğü üzere bölgedeki sabit genişbant internet abone yoğunluğu 2013 yılında yüzde 3,7 iken 2019 yılında yüzde 7,6'ya, mobil genişbant internet abone yoğunluğu ise aynı dönemde yüzde 20,6'dan yüzde 61'e yükselmiştir. Bu oranlara göre bölgenin sabit ve mobil internet abone yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Ancak Türkiye geneline kıyasla bu oran düşük kalmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri bölgenin bazı kesimlerinde yeterli altyapının sağlanamaması ve sosyo-ekonomik gelişmişlik olarak görülebilir. Özellikle kırsal kesimlerde gerekli altyapının sağlanarak eksikliklerin giderilmesi önem arz etmektedir.

Tablo 57: GAP Bölgesi'nin Bilişim Altyapısı

| | Sabit Genişbant İnternet Abone Yoğunluğu (%) | | Mobil Genişbant İnternet Abone Yoğunluğu (%) | | Fiber Optik Kablo Uzunluğu (km) | |
|------------|--|------|---|------|------------------------------------|-------|
| | 2013 | 2019 | 2013 | 2019 | 2013 | 2019 |
| Adıyaman | 3,5 | 7,5 | 25,5 | 74,6 | 1.710 | 2.420 |
| Batman | 3,5 | 6,6 | 21,5 | 58,8 | 1.247 | 1.942 |
| Diyarbakır | 3,6 | 6,9 | 22,1 | 52,7 | 3.890 | 5.591 |



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | | | | | | |
|------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|----------------|----------------|
| Gaziantep | 6,6 | 12,9 | 24,2 | 67,8 | 3.291 | 6.305 |
| Kilis | 5,3 | 10,8 | 28,9 | 85,8 | 325 | 768 |
| Mardin | 2,9 | 6,7 | 23,3 | 59,9 | 1.744 | 3.159 |
| Siirt | 3,1 | 6,3 | 23,0 | 59,0 | 1.339 | 1.706 |
| Şanlıurfa | 2,6 | 4,3 | 19,3 | 58,9 | 2.755 | 4.908 |
| Şırnak | 3,6 | 5,0 | 19,1 | 53,2 | 1.124 | 2.071 |
| GAP | 3,7 | 7,6 | 20,6 | 61,0 | 19.438 | 28.870 |
| Türkiye | 10,9 | 17,1 | 31,5 | 75,0 | 227.413 | 390.817 |
| GAP/Türkiye (%) | | | | | 7,7 | 7,4 |

Kaynak: BTK

6.11.4. İçme suyu, Atık Su ve Katı Atık

Tablo 58’de görüldüğü üzere Adıyaman, Batman, Mardin ve Şırnak illerinde içme/kullanma suyunun çoğunluğunun yeraltı su kaynaklarından temin edildiği görülmektedir. Diyarbakır’da bu oran yüzde 7,7, Şanlıurfa ve Gaziantep’te yüzde 29 düzeyindedir. Bölgede içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı en yüksek olan iller sırasıyla Diyarbakır, Kilis, Şanlıurfa ve Gaziantep illeridir. En düşük olan iller ise Mardin, Batman, Adıyaman ve Şırnak’tır. Bölgede içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı yüzde 96 olup neredeyse tüm nüfusun bu hizmetlerden yararlandığı görülmektedir.

Tablo 58: İçme/Kullanma Suyu Şebekesi ve Arıtma Tesisleri İstatistikleri (2018)

| İller | İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%) | İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%) | Belediyelerde Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün) | Belediyelerde İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Yeraltı Suyunun Toplam Çekilen Su Miktarı İçindeki Oranı (%) |
|----------------|--|---|--|--|
| Adıyaman | 99 | 17 | 175 | 98,5 |
| Batman | 96 | 1 | 324 | 93,3 |
| Diyarbakır | 95 | 89 | 147 | 7,7 |
| Gaziantep | 100 | 65 | 224 | 29,2 |
| Kilis | 100 | 87 | 215 | 49,7 |
| Mardin | 86 | - | 284 | 100,0 |
| Siirt | 99 | 51 | 230 | 42,8 |
| Şanlıurfa | 95 | 67 | 171 | 29,0 |
| Şırnak | 96 | 24 | 234 | 79,1 |
| GAP | 96 | 55 | 204 | 47,6 |
| Türkiye | 99 | 60 | 224 | 46,5 |

Kaynak: TÜİK

Yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla bölgede yetersiz olan atık su arıtma tesislerinin Batman, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde hayata geçirilmesi önemlidir. Tablo 59’da görüldüğü üzere atık su arıtma tesisi



ile hizmet verilen belediye nüfusunun belediye nüfusu içindeki payının en yüksek olduğu iller sırasıyla Gaziantep, Kilis ve Diyarbakır'dır. Bu oran Şanlıurfa'da yüzde 6, Şırnak'ta ise sıfırdır.

Tablo 59: Belediye Atık Su İstatistikleri (2018)

| İller | Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%) | Belediyelerde Kişi Başı Günlük Atık Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün) | Belediyelerde Kanalizasyon Şebekesinden Deşarj Edilen Atık Su Miktarı (1000 Metreküp/Yıl) | Belediyeler Tarafından Arıtılan Atık Su Miktarı (1000 Metreküp/Yıl) | Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun İçindeki Payı (%) | Belediyelerdeki Toplam Atık Su Arıtma Tesisi Sayısı |
|----------------|--|---|---|---|---|---|
| Adıyaman | 97 | 105 | 16.956 | 11.312 | 60 | 5 |
| Batman | 93 | 144 | 24.333 | 20.751 | 79 | 1 |
| Diyarbakır | 90 | 62 | 35.490 | 35.490 | 90 | 2 |
| Gaziantep | 98 | 182 | 132.130 | 129.487 | 96 | 6 |
| Kilis | 100 | 113 | 4.365 | 4.227 | 95 | 2 |
| Mardin | 75 | 122 | 27.740 | 21.535 | 58 | 4 |
| Siirt | 97 | 97 | 8.165 | 4.640 | 65 | 1 |
| Şanlıurfa | 50 | 225 | 83.604 | 10.368 | 6 | 3 |
| Şırnak | 92 | 128 | 16.771 | - | - | 1 |
| GAP | 82 | 141 | 349.554 | 237.809 | 61 | 25 |
| Türkiye | 91 | 188 | 4.795.130 | 4.236.419 | 79 | 991 |

Kaynak: TÜİK

Bölgede katı atıklar düzenli depolama alanlarında depolanmak suretiyle bertaraf edilmekte olup geri dönüşüm tesisleri yetersizdir. Bu nedenle yoğun nüfusa sahip illerde sıfır katı atık felsefesi ile bir an önce kaynağında ayrıştırma ve geri dönüşüm projelerine başlanmalıdır. Tablo 60'taki verilere bakıldığında katı atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ve katı atık hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı Türkiye ortalamasına çok yakındır.

Tablo 60: Belediye Katı Atık İstatistikleri

| İller | Kişi Başı Ortalama Belediye Katı Atık Miktarı (kg/kişi-gün) | Katı Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Toplam Nüfus İçinde Oranı (%) | Katı Atık Hizmeti Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçinde Oranı (%) | Toplanan Katı Atık Miktarı (bin ton) | Çöp Depolama Sahalarında Bertaraf Edilen Belediye Katı Atık Miktarı (bin ton) | Diğer Bertaraf (Çöp Depolama Sahası ve Yakma Tesisi Hariç) (bin ton) |
|------------|---|---|--|--------------------------------------|---|--|
| Adıyaman | 1,02 | 72 | 99 | 167 | 167 | 0 |
| Batman | 0,85 | 81 | 98 | 152 | 152 | - |
| Diyarbakır | 1,08 | 98 | 98 | 672 | 663 | 9 |
| Gaziantep | 0,88 | 100 | 100 | 651 | 651 | - |
| Kilis | 1,38 | 74 | 100 | 53 | 53 | - |
| Mardin | 0,82 | 89 | 89 | 221 | 221 | - |
| Şanlıurfa | 0,75 | 97 | 97 | 544 | 544 | - |



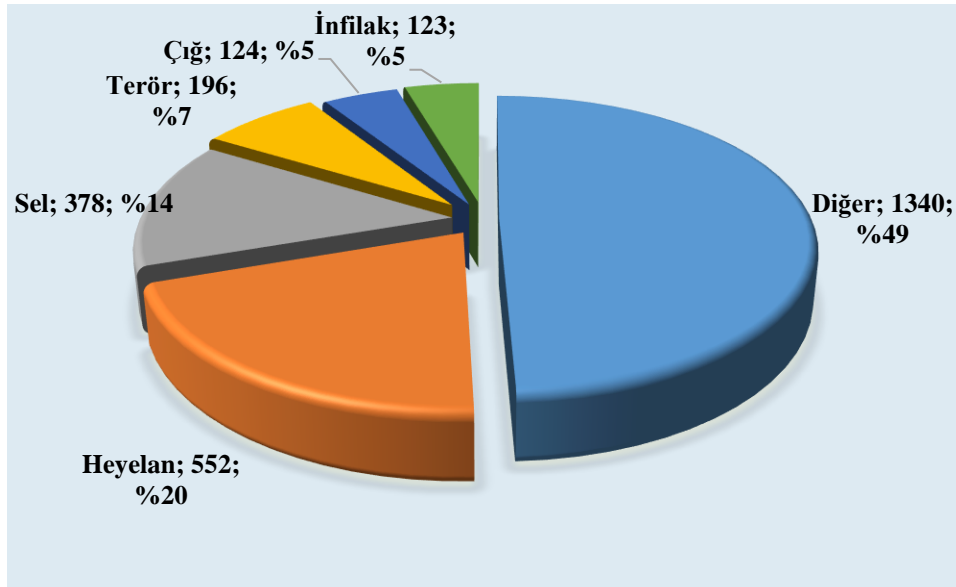
| | | | | | | |
|----------------|-------------|-----------|-----------|---------------|---------------|------------|
| Siirt | 1,31 | 70 | 98 | 111 | 111 | - |
| Şırnak | 1,52 | 71 | 97 | 207 | 197 | 10 |
| GAP | 0,94 | 91 | 97 | 2.778 | 2.759 | 19 |
| Türkiye | 1,16 | 93 | 99 | 32.209 | 32.014 | 195 |

Kaynak: TÜİK

6.11.5. Afet Durumu

Bölgede gerçekleşen afetlerin oranlarına bakıldığında yüzde 20'lik pay ile heyelan ilk sırada olup, bunu sırasıyla sel, terör ve çığ olayları takip etmektedir. Diğer bölgeler ile kıyaslandığında afet olayları daha az yaşanmaktadır. Su baskını olayları ağırlıklı olarak Mardin ve Diyarbakır illerinde yaşanmaktadır. Buna yönelik durum tespitinin yapılarak önleyici tedbirler kapsamında uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Grafik 58: GAP Bölgesi'nde Gerçekleşen Afetlerin Sayısı ve Oranı



Kaynak: AFAD Afet Bilgi Bankası

GAP Bölgesi illeri içinde yer alan Adıyaman, Siirt, Şırnak, Gaziantep ve Kilis illeri birinci derece deprem kuşağında yer almaktadır. Bölgede yapılacak kentsel dönüşüm projelerinin desteklenerek depreme dayanıklı yapıların yapılması, kültür varlıklarının korunması amacıyla yapıların koruma altına alınması ve afet yönetmenliğine uygun projelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.



7. İL BAZINDA ÖNE ÇIKAN SEKTÖRLER

GAP Bölgesi'nde il bazında öne çıkan sektörler belirlenirken Sosyal Güvenlik Kurumu verileri, TÜİK verileri, illerin ihracat performansı ve ihraç edilen ürünler listesi, bölge planlarında iller için belirlenen stratejik sektörler, Düzey-2 bazında hazırlanan Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgelerinde illerde öne çıkan sektörler ve son olarak da sonuç odaklı programlarda öne çıkan sektör verilerinden faydalanılmıştır. TRC1, TRC2 ve TRC3 bölgelerinde yer alan kalkınma ajansları tarafından hazırlanan veriler iller bazında aşağıda verilmiştir.

7.1. TRC1 Bölgesi İl Bazında Öne Çıkan Sektörler

Gaziantep ilinde sektörel istihdam verilerine bakıldığında en fazla istihdam kapasitesine sahip sektörlerin tekstil ürünleri imalatı, bina inşaatı ve perakende ticaret sektörleri olduğu görülmektedirken Adıyaman'da en fazla istihdam kapasitesine sahip sektörlerin başında bina inşaatı, giyim eşyaları ve perakende ticaret imalatı sektörleri gelmektedir. Kilis'te ise eğitim, bina inşaatı, bina ve çevre düzenleme faaliyeti ile güvenlik ve soruşturma faaliyeti sektörleri istihdam kapasitesi açısından öncü sektörlerdendir.

Bölgenin lokomotif ili olan Gaziantep, 2019 yılında 7 milyar 471 milyon 526 bin ABD Doları ihracat ile Türkiye'nin en çok ihracat yapan altıncı ili konumundaki yerini korumaktadır. Gaziantep'te 2018 ve 2019 yıllarında tekstil ürünleri, gıda ürünleri ve içecek, plastik ve kauçuk ürünleri ve kimyasal madde ve ürünleri ihraç edilen ürünlerin başında gelmektedir. Aynı dönemde Adıyaman'ın 2018 ve 2019 yıllarına ait ihracat performansı incelendiğinde tarım ve hayvancılık, giyim eşyası, tekstil ürünleri ve kimyasal madde ürünleri ihraç edilen ürünlerin başında gelmektedir. Kilis'te ise aynı dönemde metalik olmayan diğer mineral ürünler, mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler ve gıda ürünleri en çok ihraç edilen ürünler arasındadır.

TRC1 Bölgesi Bölge Planı'nda "Rekabetçilik ve Yenilikçilik Kapasitesinin Artırılması" gelişme ekseninde aşağıda yer alan stratejik amaçlar belirlenmiştir.

1. Sanayi sektöründe üretimin ve katma değer artırılması
2. İhracat kapasitesinin artırılması
3. Bölgenin turizm destinasyon merkezi olması
4. Bölgesel lojistik odağının geliştirilmesi
5. Girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması
6. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması

Bölge Planı'nda tekstil sanayi, tarıma dayalı sanayi ve gıda sanayi sektörleri rekabet gücü yüksek sektörler olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak sağlık, ulaştırma, lojistik, turizm, eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri stratejik hizmet sektörleri olarak belirlenmiştir.

Yatırım Destek Ofisleri tarafından iller bazında Bölge Planlarına uygun olarak 2017 yılında Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgeleri hazırlanmıştır. Bu kapsamda, TRC1 bölgesi illeri için seçilen sektörler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.



Tablo 61: Gaziantep İli İçin Seçilen Sektörler

| No | Sektör |
|----|------------------------|
| 1 | Tekstil ve Hazır Giyim |
| 2 | Gıda |
| 3 | Kimya ve Plastik |
| 4 | Makine Metal Sanayi |

Tablo 62: Adıyaman İli İçin Seçilen Sektörler

| No | Lokomotif Sektörler | Gelişen Sektörler | Potansiyel Sektörler |
|----|----------------------|----------------------|----------------------|
| 1 | Tekstil, Konfeksiyon | Maden/Mermer/Seramik | Tarım/Gıda |
| 2 | Gıda/Tarım | Tarım/Gıda | Mermer/Maden |
| 3 | Maden/Mermer | Mobilya/İnşaat | Tekstil |
| 4 | İnşaat/Mobilya | Tekstil | Enerji |
| 5 | Enerji | Enerji | Turizm |

Tablo 63: Kilis İli İçin Seçilen Sektörler

| No | Potansiyel Kümeler | Potansiyel Yatırım Alanları | Muhtemel Yatırım Alanları |
|----|-----------------------|-------------------------------|-------------------------------|
| 1 | Zeytinyağı Kümesi | Ambalajlanmış Üzüm Suyu | Lojistik |
| 2 | İçecek İmalatı Kümesi | Pekmez İmalatı | Çimento ve inşaat malzemeleri |
| 3 | Organik Tarım Kümesi | Sirke İmalatı | Gıda Paketleme |
| 4 | | Kuru Üzüm ve Üretim Tesisleri | Yenilenebilir Enerji |
| 5 | | Üzüm Sucuğu ve Pestil İmalatı | Hazır Giyim, Konfeksiyon |
| 6 | | | Hayvancılık |
| 7 | | | Plastik |

7.2. TRC2 Bölgesi İl Bazında Öne Çıkan Sektörler

Diyarbakır’da en fazla istihdam kapasitesine sahip sektörlerin başında hizmet sektörleri yer almakta, ardından imalat sektörlerinde toplam istihdama göre yüksek bir istihdam gözlenmektedir. İmalat sektörlerinde ilk üç sırada gıda ürünleri, metalik olmayan ürünler ve giyim eşyaları imalatı alt sektörleri yer almaktadır.

Şanlıurfa’da ise sektörel istihdam verileri ele alındığında en fazla istihdam kapasitesine sahip sektörlerin başında yine hizmet sektörleri yer almakta, ardından tarım sektöründe de toplam istihdama göre yüksek bir istihdam gözlenmektedir. İmalat sektörlerinde ilk üç sırada giyim eşyaları, gıda ve tekstil imalatı alt sektörleri yer almaktadır.

Şanlıurfa ilinin 2018 ve 2019 yıllarının ihracat performansı incelendiğinde tarım ve hayvancılık, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makina ve cihazlar (özellikle transformatör, plastik ve kauçuk ürünleri ve metalik olmayan diğer mineral ürünler (çimento vb.) ihraç edilen ürünlerin başında gelmektedir. Aynı dönemde Diyarbakır’ın ihracat performansına bakıldığında metal cevherleri, taş ocakçılığı ve diğer madencilik, gıda ürünleri



ve içecek, metalik olmayan diğer mineral ürünler (çimento vb.) ile plastik ve kauçuk ürünleri en çok ihraç edilen ürünler arasındadır.

TRC2 Bölgesi Bölge Planı'nda "Kentsel Ekonomiler ve Ekonomik Büyüme" eksenini ile Diyarbakır ve Şanlıurfa'da kent ekonomilerinin kalkınmanın itici gücünü oluşturması, bölgenin çekim gücünün artırılması ve katma değerli üretim yapısına geçişi için stratejik hizmet sektörlerinde kalite artışı ve uzmanlaşmayı sağlamak ana hedefi yanında istihdam kapasitesinin hızlı bir şekilde artırılması ve işgücü niteliğinin yükseltilmesi, imalat sanayinde yığılma ve ölçek ekonomilerinden yararlanılarak bölgede tedarik ve değer zincirlerini oluşturmak ve tarımı rekabetçi bir yapıya dönüştürmek stratejik amaçlardır. Bölge illerinin ekonomik büyümesinin kaynağını oluşturan, izlenecek politikalarla hızlı büyüme ve istihdam artışı sağlayabilecek sektörler, Bölge Planı çalışmaları kapsamında yapılan ekonomik analizlerle tespit edilmiştir. Bölge Planı'nda; "Sağlık", "Ulaştırma-Lojistik", "Turizm", "Eğitim" ve "Bilgi ve İletişim Teknolojileri Hizmetleri" sektörleri stratejik hizmet sektörleri olarak belirlenmiştir. Bölgenin gelişmesi için öne çıkan diğer sektörler imalat sanayi sektörleri arasından seçilen stratejik sektörlerdir.

Bölge ekonomisinde kentsel ekonomilerin etkisi ile hizmetler sektörü ülke ortalamasına yakın seyretmekte ancak sanayi sektörü payı yetersiz kalmaktadır. Sanayi sektörü, ekonomilerde hizmetler ve tarım sektöründe gelişmeyi tetikleyen, yüksek miktarda katma değer üretebilen ve ekonominin rekabet gücünü artıran bir etkiye sahiptir. Bu nedenle bölge ekonomisinin güçlendirilmesi, gelir düzeyinin ve rekabet gücünün artırılması için imalat sanayinin geliştirilmesi gerekmektedir. Yapılan ekonomik analizler sonucunda Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde yoğunlaşan sektörler, bu sektörlerin kümelenme potansiyeli ve bölgede üretilen ürünlerin ihracatta rekabetçilik durumları analiz edilmiş; bölgenin öncü sektörleri tespit edilmiştir. Bölge sanayisinin geliştirilmesi için bölgede yığılma ve uzmanlaşmaların teşviki ile imalat sanayinde yığılma ve ölçek ekonomilerinden faydalanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda sanayi işletmelerinin üretim maliyetleri azalmakta, üretim kapasiteleri artmakta ve rekabetçilik güçleri yükselmektedir. Yığılma ekonomileri ile işletmeler ortak altyapı, ortak hammadde ve pazar ağlarının kullanılması, verimliliğin ve rekabet gücünün artması ve teknolojik yeniliklere daha hızlı uyum sağlanması gibi olanaklardan yararlanmaktadır. Bölge Planı'nda yer alan stratejik sanayi sektörleri aşağıdaki hedef altında ele alınmıştır.

TRC2 Bölgesi ülkenin düşük gelirli bölgeleri arasında olmasına karşın, Diyarbakır başta olmak üzere metropolleşme sürecindeki merkezlerdeki kentsel ekonomilerin etkisi, genç nüfus ve işgücü potansiyeli, doğal kaynaklar ve tarım potansiyeli ile ekonomik canlılığın ve dinamizmin bulunduğu bir bölgedir. Yapılan iktisadi analizlerde bölge ekonomisinde son 4 yılda hızlı gelişmeler olduğu, sanayi sektörlerinde uzmanlaşma ve yığılmaların artmasının yanı sıra kentsel gelişme, talep koşulları, inşaat ve bölgeye gelen yatırımların da etkisi ile başta tekstil ve giyim eşyaları ile mobilya olmak üzere Tablo 64'te yer alan sektörlerin hızlı büyüme gösterdiği görülmüştür. Bölgede uzmanlaşma ve görece yığılmalar gösteren, kümelenme olanakları açısından ele alınabilecek olan bu sektörler bölgenin temel sektörleri olup, emek yoğun ve katma değerli üretim yapısına sahip yükselen sektörler de bölgede geliştirilecek stratejik sektörler olarak değerlendirilmektedir.



Yatırım Destek Ofisleri tarafından iller bazında Bölge Planlarına uygun olarak 2017 yılında Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgeleri hazırlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki sektörlere odaklanılması ve Ajans, KOSGEB destekleri gibi KOBİ destekleri bu sektörlere yönlendirilmiştir.

Tablo 64: Diyarbakır İli İçin Seçilen Sektörler

| No | Sektör | Beklenen Etkiler |
|----|----------------------------|------------------------|
| 1 | Tekstil ve Hazır Giyim | İstihdam ve İhracat |
| 2 | Turizm | İstihdam |
| 3 | Gıda | Katma Değer ve İhracat |
| 4 | Mobilya | İstihdam ve İhracat |
| 5 | Yapı ve İnşaat Malzemeleri | Katma Değer ve İhracat |

Tablo 65: Şanlıurfa İli İçin Seçilen Sektörler

| No | Sektör | Çözüm Getireceği Sorun Alanı |
|----|------------------------|--|
| 1 | Mobilya | İhracat ve İstihdam |
| 2 | Tekstil ve Hazır Giyim | İstihdam, İhracat, Katma Değer (Pamuk) |
| 3 | Gıda | Katma Değer (Tarımsal Ürünler) ve İstihdam |
| 4 | Ayakkabı İmalatı | İstihdam |
| 5 | Makine Ekipman İmalatı | Ar-ge, İnovasyon, Katma Değer ve İstihdam |

7.3. TRC3 Bölgesi İl Bazında Öne Çıkan Sektörler

Batman ilindeki sektörel istihdam verileri ele alındığında en fazla istihdam kapasitesine sahip sektörlerin giyim eşyaları imalatı, eğitim ve bina inşaatı sektörleri yer almaktayken Mardin’de bina inşaatı, kara taşıma ve boru hattı taşıma ile bina ve çevre düzenleme faaliyeti sektörleri öne çıkmaktadır. Siirt ve Şırnak’ta ise sektörel istihdam verilerine bakıldığında en fazla istihdam kapasitesine sahip sektörlerin başında hizmet sektörleri yer almaktadır.

Batman’ın 2018 ve 2019 yılları için ihracat performansı incelendiğinde ana metal sanayi, gıda ürünleri ve içecek, mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler, metalik olmayan diğer mineral ürünler ve plastik ve kauçuk ürünleri ihraç edilen ürünlerin başında gelmekteyken aynı dönemde Mardin ilinin ihracatında gıda ürünleri ve içecek, giyim eşyası, tarım ve hayvancılık, kimyasal madde ve ürünleri, ana metal sanayi ürünleri en çok ihraç edilen ürünler arasındadır.

Siirt’in 2018 ve 2019 yıllarının ihracat performansı incelendiğinde metalik olmayan diğer mineral ürünler, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, taşocakçılığı ve diğer madencilik ve giyim eşyası ürünleri ihraç edilen ürünlerin başında gelmekteyken aynı dönemde Şırnak’ta ana metal sanayi, giyim eşyası, gıda ürünleri ve içecek, metalik olmayan diğer mineral ürünler (çimento vb.) ve mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler ihraç edilen ürünler arasında öne çıkmaktadır.

2014-2023 TRC3 Bölge Planı kapsamında sektörel odaklanma özellikle 2 temel eksen üzerinde yoğunlaşmıştır. Katma Değerli Üretim ve Hizmetin Artırılması ile Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme bölgenin sosyo-ekonomik kalkınma endekslerine odaklanmış şekilde hazırlanmıştır. Plan’da özellikle ilçe bazlı hazırlanan öne çıkan sektörler ve potansiyel



(gelişmeye açık) sektörler belirlenmiştir. Bölge haritasına bakıldığında tarım ve hizmetler alanında gelişim gösterme potansiyelinin yüksek olduğu görülmektedir. İmalat sanayi bir diğer önemli potansiyel sektördür. Mardin ve Batman ilçelerinde imalat sektörü ile ilgili bir yatırım trendi olduğu söylenebilir.

2018 yılında mülga Kalkınma Bakanlığının çalışmaları doğrultusunda 5 yıllık hazırlanması planlanan 2019-2023 yıllarını kapsayan fakat Bakanlık mülga olduğunda durdurulan yeni nesil İl Yatırım Destek ve Tanıtım Strateji Belgelerine altlık teşkil edecek bölge il yatırım destek ofisleri tarafından hazırlanan sektörel önceliklere bakıldığında Mardin ilinde kültür ve inanç turizmi, ulaşım sektörü ve öğütölmüş tarım ürünleri imalatı öne çıkmaktayken Siirt ili için 2018 yılında hazırlanan son bir yıllık il yatırım destek ve tanıtım strateji belgesinde ise küçükbaş hayvancılıkta özellikle arıcılık ve keçi yetiştiriciliği, tarımda buğday, mercimek, pamuk, arpa, nohut, fıstık, nar ve üzüm üretimi ile bakır ve krom madenciliğinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Şırnak ili için hazırlanan son bir yıllık il yatırım destek ve tanıtım strateji belgesinde (2018) kömür işletmeciliği, elektrik üretim işletmeleri, taş ve toprağa dayalı (çimento imalatı, hazır beton ve kum imalatı vb.) sanayi alanlarında faaliyet gösteren sektörler öne çıkmaktayken Batman için hazırlanan son bir yıllık strateji belgesinde ise Batman'ın hizmet sektöründe ticaret, turizm ve sağlık önemli yer tutarken, sanayi sektöründe hazır giyim, gıda ve metalik olmayan mineral ürünlerin imalatının ön plana çıktığı ayrıca son yıllarda tekstil sektöründeki yatırımların hızla arttığı tespiti yapılmıştır.



8. BÖLGE KALKINMA PROGRAMI STRATEJİK ÇERÇEVESİ

8.1. Amaç-Hedef ve Sektörel Operasyonel Programlar (SOP)

Bölgenin diğer bölgeler ile olan gelişmişlik farkının azaltılmasına katkı sunmak ve bunu belirli bir çerçeveye oturtarak gerçekleştirmek amacıyla hazırlanan GAP Bölge Kalkınma Programı Stratejik Çerçevesi 3 temel amaçtan oluşmaktadır. Amaçlara etkin ve doğru bir şekilde erişilmesi için her amacın altında 3 hedef olmak üzere 9 hedef belirlenmiştir. Her bir hedefe uygun yol ve yöntemlerle ulaşılması amacıyla çerçevenin dışına çıkmadan projelerin gerçekleştirileceği 15 adet SOP belirlenmiştir. Stratejik Çerçeve oluşturulurken bölgenin mevcut durum analizi yapılmış, artı ve eksi yönler gözden geçirilmiş, bölge ve illeri ile diğer bölgeler ve ülkeye göre kıyaslamalar yapılmış ve bu verilere göre ortaya çıkan değerlendirmeler ışığında amaç, hedef ve sektörel operasyonel programlar oluşturulmuştur.



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



Tablo 66: GAP Bölge Kalkınma Programı Stratejik Çerçevesi

| Amaç | Hedef | Sektörel Operasyonel Program | Açıklama |
|--|---|---|--|
| Tarımda rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir çevre | Tarımsal üretimde rekabet edilebilirlik artırılabilmektedir. | S1: Tarımda yenilikçi, rekabetçi uygulamaların yaygınlaştırılması programı | Yenilikçi, rekabetçi ve katılımcı yaklaşımları kullanan, çok ortaklı, üretici örgütlerinin yer aldığı, değer zinciri oluşturma ve kümelenme yaklaşımlarını dikkate alan, sürdürülebilir, tekrarlanabilir ve çoğaltılabilir uygulamaların yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. |
| | | S2: Tarım ve tarıma dayalı sanayide verimlilik programı | GAP Bölgesi'nin başat ekonomik sektörleri arasında yer alan tarımsal üretimde ve tarımsal ürünlerin işlenmesinde başta su ve enerji olmak üzere, kaynakların en etkin biçimde kullanımının modellenmesi, yaygınlaştırılması ve birincil üretim ve işleme süreçlerinde verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır. |
| | | S3: Hassas tarım ve sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılması programı | GAP Bölgesi'nde Hassas Tarım (Precision Farming) sisteminin yaygınlaşmasını sağlayarak, bölgedeki tarımsal üretim işletmelerinin rekabet gücü ve verimliliğinin artırılması ve bölgenin hassas tarım alanında teknoloji ve öz bilgi üreten bir merkez olması sürecinin başlatılması amaçlanmaktadır. |
| | Kırsal nüfusun geliri ve yaşam kalitesi iyileştirilecektir. | S4: Tarımsal eğitim ve yayım programı | Bölgede başta sulamaya açılan ve açılacak alanlarda olmak üzere eğitim yayım hizmetlerinin etkinliğini artırmaya ve bu konudaki hizmet açığının ileride nasıl kapatılabileceğini göstermek amacıyla tarımsal danışmanlık hizmeti veren çiftçi örgütlerinin idari, mali ve teknik açıdan desteklenmesi amaçlanmaktadır. |
| | | S5: Entegre kırsal kalkınma programı | Bölgede kırsal alanda yaşayan ve işlemeli tarıma uygun arazilerin az olduğu nüfusun sosyo-ekonomik yaşam koşullarının sürdürülebilir ve katılımcılık ilkesi doğrultusunda geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. |
| | | S6: Hayvancılık altyapısının geliştirilmesi programı | Geçimini hayvancılıkla sağlayan kırsal alan kesiminin ve hayvancılığın geliştirilmesi kapsamında altyapı eksikliklerinin giderilmesi amaçlanmaktadır. |
| | İklim değişikliğiyle mücadele için enerji ve çevre politikası dönüşümleri uygulanacaktır. | S7: Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji verimliliğinin artırılması programı | Bölgedeki kentlerin yaşam kalitesini artırıcı, sürdürülebilir çevre ve sıfır atık ile ilgili uygulamaların yaygınlaştırılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarından azami derecede yararlanılmasını sağlayan yenilikçi uygulamaların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. |



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | | | |
|--|--|--|---|
| Turizm ve sanayide ekonomik büyüme | GAP turizminin rekabet gücü artırılabilecektir. | S8: Turizm altyapısının güçlendirilmesi programı | Bölgenin kültür ve inanç turizminin yanı sıra, spor, eko-turizm, kongre vb. turizm çeşitliliğinin artırılması, turizm cazibe merkezleri ile yeni turizm merkezlerini ve turizm gelişim bölgeleri/koridorlarını kapsayacak şekilde yeni yatırımların yapılması ve turizm fiziki altyapısının gelişim kapasitesinin artırılması amaçlanmaktadır. |
| | Kültürel mirasın korunması ve turizme kazandırılması desteklenecektir. | S9: Soyut ve somut kültürel mirasın korunması programı | Türkiye'nin en önemli soyut ve somut kültür varlıklarına sahiplik yapan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, hızla tükenen ve yok olan soyut ve somut kültürel mirasın yaşatılarak bir sonraki nesillere aktarılması ve dolaylı olarak da ekonomik büyümeye destek olunması amaçlanmaktadır. |
| | Sanayi-Girişimcilik ve Ar-Ge desteklenecektir. | S10: Sanayi ekosisteminin güçlendirilmesi programı | Sürdürülebilir ve sağlıklı işleyen bir sanayileşme süreci için sanayi ekosistemini oluşturan kurum ve kuruluşların kapasitelerinin artırılması ve bölgede örnek teşkil edecek model yapıların oluşturulması amaçlanmaktadır. |
| Beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi | Beşeri kapasitenin artışına yönelik faaliyetler yürütülecektir. | S11: Yerel kurumların kapasitesinin geliştirilmesi programı | Bölgede bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla sunduğu hizmetlerin çeşitlendirilmesi, kalitesinin ve etkinliğinin artırılması, hizmetlerin hedef gruba-hedef grubun hizmetlere erişiminin artmasına katkı yapması amaçlanmaktadır. |
| | | S12: GAP sosyal araştırma ve eylem programı uygulamaları | Gençlerin ve kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımının desteklenmesi, hayat boyu öğrenme olanaklarına erişiminin sağlanması, istihdamı artırmaya yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulamaların yapılması, insana yaraşır iş fırsatları sunan uygulamaların yapılması, kadınların ve gençlerin istihdama katılımını destekleyecek özel mekanizmaların oluşturulmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. |
| | | S13: Kamu, üniversite, STK ve özel sektör ile teknik iş birliği programı | Kamu kaynakları yanında, özel sektör kaynaklarının kullanıldığı, kamu, STK, üniversite ve özel sektör iş birliği modellerini içine alan bölgesel ve sosyal gelişmenin yanı sıra sürdürülebilirliği esas alan sosyal sorumluluk projelerinin bölgede yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. |
| | Dezavantajlı grupların sosyal hayata katılımı artırılabilecektir. | S14: Sosyal uyum programı | Kamu kurum ve kuruluşları, büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin proje planlama ve uygulama kapasitesinin artırılması yoluyla bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınma sürecine ivme kazandırılması amaçlanmaktadır. |
| | Sosyal ve kültürel hayat desteklenecektir. | S15: Kültür ve sanat faaliyetlerinin desteklenmesi programı | Bölgede kültür ve sanat faaliyetlerinin artırılmasına yönelik projelerin yürütülmesi ve desteklenmesi amaçlanmaktadır. |



8.2. Uygulama Detayları

Bölge Kalkınma Programı oluşturulurken aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere her bir program için iş birliği yapılacak kurum kuruluşlar, uygulama yerleri ve dönemi belirlenmiştir. Burada temel amaç projelerin uygulanması aşamasında ortaya çıkması muhtemel sorunların önüne geçmektir. Tabloda yer alan programlar ve altında uygulanacak projeler kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, STK, meslek odaları ve ilgili özel sektör gibi kurumlar ile iş birliğinde gerçekleştirilecektir. GAP BKİ tarafından tüm bölge illerinde uygulanacak projelerin yanı sıra kurumlardan gelen talepler doğrultusunda ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile GAP BKİ'nin yapacağı değerlendirmeler ışığında bölgenin il ve ilçelerine özel projeler belirlenecek ve hayata geçirilecektir. Programlar ve altlarında yer alan projelerin hayata geçirilmesi ve sonuçlandırılması için başlama bitiş tarihi olarak 2021-2023 dönemi belirlenmiştir.

Tablo 67: GAP Bölge Kalkınma Programı Uygulama Yerleri ve Takvimi

| Amaç | Hedef | Sektörel Operasyonel Program | İşbirliği Yapılacak Kurum/Kuruluşlar | Uygulama Yeri | Başlama-Bitiş Tarihi |
|---|---|--|--|---------------|----------------------|
| Tarımda rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir çevre | Tarımsal üretimde rekabet edilebilirlik artırılabilecektir. | Tarımda yenilikçi, rekabetçi uygulamaların yaygınlaştırılması programı | Valilik, Üniversiteler, Kaymakamlık, Araştırma Enstitüleri, Tarım ve Orman İl Müdürlükleri | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | | Tarım ve tarıma dayalı sanayide verimlilik programı | Valilikler, Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri, Büyükşehir BB, Kalkınma Ajansları | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | | Hassas tarım ve sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılması programı | TÜBİTAK, Araştırma Enstitüleri, Valilik, Kaymakamlık, Üniversiteler | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | Kırsal nüfusun geliri ve yaşam kalitesi iyileştirilecektir. | Tarımsal eğitim ve yayım programı | Valilik, Kaymakamlık, Üniversiteler, Büyükşehir Belediyeleri, Milli Eğitim Müdürlükleri, çiftçi örgütleri ile üretici birlikleri | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | | Entegre kırsal kalkınma programı | Valilikler, Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri, Büyükşehir Belediyeleri | GAP İlleri | 2021-2023 |



T.C.

SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | | | | | |
|---|---|---|---|------------|------------|
| | | Hayvancılık altyapısının geliştirilmesi programı | Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri, Tarım ve Orman İl Müdürlükleri | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | İklim değişikliğiyle mücadele için enerji ve çevre politikası dönüşümleri uygulanacaktır. | Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji verimliliğinin artırılması programı | Valilikler, Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri, Kalkınma Ajansları, Milli Eğitim Müdürlükleri | GAP İlleri | 2021-2023 |
| Turizm ve sanayide ekonomik büyüme | GAP turizminin rekabet gücü arttırılacaktır. | Turizm altyapısının güçlendirilmesi programı | Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK, Meslek Odaları, Üniversiteler, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | Kültürel mirasın korunması ve turizme kazandırılması desteklenecektir. | Soyut ve somut kültürel mirasın korunması programı | Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK, Meslek Odaları, Üniversiteler, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | Sanayi-Girişimcilik ve Ar-Ge desteklenecektir. | Sanayi ekosisteminin güçlendirilmesi programı | Kamu Kurum ve Kuruluşları, Meslek Odaları, OSB ve KSS'ler, Üniversiteler | GAP İlleri | 2021-2023 |
| Beşeri ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi | Beşeri kapasitenin artışına yönelik faaliyetler yürütülecektir. | Yerel kurumların kapasitesinin geliştirilmesi programı | Valilikler, Yerel İdareler, STK, Üniversiteler | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | | GAP sosyal araştırma ve eylem programı uygulamaları | Valilikler, Kaymakamlıklar, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | | Kamu, üniversite, STK ve özel sektör ile teknik iş birliği programı | Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör Kuruluşları, STK'lar, Üniversiteler, | GAP İlleri | 2021- 2023 |
| | Dezavantajlı grupların sosyal hayata katılımı arttırılacaktır. | Sosyal uyum programı | Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK, Üniversiteler | GAP İlleri | 2021-2023 |
| | Sosyal ve kültürel hayat desteklenecektir. | Kültür ve sanat faaliyetlerinin desteklenmesi programı | İlgili kamu kurum ve kuruluşları, STK, Üniversiteler | GAP İlleri | 2022-2023 |



GAP Bölge Kalkınma Programı'nda belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi için programın etkin bir şekilde ve tüm paydaşlarla birlikte uygulanması gerekmektedir. GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023) ile gerçekleştirilecek her bir SOP için göstergeler belirlenmiştir. Bu göstergeler program performansının ölçülebilmesi ve belirlenen amaçların ne ölçüde gerçekleştiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Göstergeler belirlenirken olabildiğince gerçekçi ve ulaşılabilir olmasına özen gösterilmiştir.

SOP'lar kapsamında toplamda 21 adet gösterge seti belirlenmiştir. Aşağıdaki tabloda yer aldığı üzere her bir göstergenin ölçüm birimi, başlangıç değeri, başlangıç yılı, hedef değeri ve veri kaynağı belirlenmiştir. Kültür ve sanat faaliyetlerinin desteklenmesi programının 2022 yılında, diğer programların tamamının 2021 yılında başlatılması ve 2023 yılı sonuna kadar sonuçlandırılması amaçlanmıştır.

Tablo 68: GAP Bölge Kalkınma Programı Performans Göstergeleri

| Sektörel Operasyonel Program | Gösterge | Ölçüm Birimi | Başlangıç Değeri | Başlangıç Yılı | Hedef Değeri | Veri Kaynağı |
|---|---|--------------|------------------|----------------|--------------|--------------------------|
| Tarımda yenilikçi, rekabetçi uygulamaların yaygınlaştırılması programı | Ulaşılan Çiftçi Sayısı | Kişi | 0 | 2021 | 600 | Proje İlerleme Raporları |
| | Desteklenen Proje Sayısı | Adet | 0 | 2021 | 120 | Proje İlerleme Raporları |
| Tarım ve tarıma dayalı sanayide verimlilik programı | Desteklenen Proje Sayısı | Adet | 0 | 2021 | 6 | Proje İlerleme Raporları |
| Hassas tarım ve sürdürülebilir uygulamaların yaygınlaştırılması programı | Ulaşılan Danışman/Çiftçi Sayısı | Kişi | 0 | 2021 | 2.023 | Proje İlerleme Raporları |
| Tarımsal eğitim ve yayım programı | Verilen Eğitim Sayısı | Adet | 0 | 2021 | 30 | Proje İlerleme Raporları |
| | Eğitim Verilen Çiftçi ve Teknik Eleman Sayısı | Kişi | 0 | 2021 | 1.500 | Proje İlerleme Raporları |
| Entegre kırsal kalkınma programı | Desteklenen Proje Sayısı | Adet | 0 | 2021 | 75 | Proje İlerleme Raporları |
| Hayvancılık altyapısının geliştirilmesi programı | Ulaşılan Çiftçi Sayısı | Kişi | 0 | 2021 | 400 | Proje İlerleme Raporları |
| | Desteklenen Proje Sayısı | Adet | 0 | 2021 | 6 | Proje İlerleme Raporları |
| Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji verimliliğinin artırılması programı | Desteklenen Proje Sayısı | Adet | 0 | 2021 | 9 | Proje İlerleme Raporları |



| | | | | | | |
|---|--|------|-----------|------|----------|----------------------------|
| Turizm altyapısının güçlendirilmesi programı | Konaklama tesislerine toplam geliş sayısı | Kişi | 3.067.257 | 2021 | 9 milyon | Kültür ve Turizm Bakanlığı |
| Soyut ve somut kültürel mirasın korunması programı | Kültürel mirasın korunmasına yönelik proje sayısı | Adet | 1 | 2021 | 8 | GAP BKİ |
| Sanayi ekosisteminin güçlendirilmesi programı | Fizibilite Raporu | Adet | 0 | 2021 | 6 | Proje İlerleme Raporları |
| Yerel kurumların kapasitesinin geliştirilmesi programı | Eğitim sayısı | Adet | 0 | 2022 | 30 | İzleme Raporları |
| | Ulaşılabacak kişi sayısı | Kişi | 0 | 2022 | 2.500 | İzleme Raporları |
| GAP sosyal araştırma ve eylem programı uygulamaları | Ulaşılabacak genç ve kadın sayısı | Kişi | 0 | 2021 | 50.000 | İzleme Raporları |
| Kamu, üniversite, STK ve özel sektör ile teknik iş birliği programı | İşbirliği programı kapsamında faaliyet sayısı (toplantı, workshop, bilgilendirme gezisi) | Adet | 1 | 2021 | 20 | GAP BKİ |
| Sosyal uyum programı | Desteklenecek alt proje sayısı | Adet | 0 | 2021 | 120 | İzleme Raporları |
| | Ulaşılabacak kişi sayısı | Kişi | 0 | 2021 | 50.000 | İzleme Raporları |
| Kültür ve sanat faaliyetlerinin desteklenmesi programı | Desteklenecek Alt Proje Sayısı | Adet | 0 | 2022 | 45 | İzleme Raporları |
| | Ulaşılabacak kişi sayısı | Kişi | 0 | 2022 | 50.000 | İzleme Raporları |

8.3. Bölge Kalkınma Programı Finansmanı ve Kamu Yatırım Programı ile İlişkisi

2021-2023 yılları arasında uygulanacak olan GAP Bölge Kalkınma Programı'nın finansmanı, Kamu Yatırım Programı'ndan GAP İdaresine tahsis edilecek ödenekler ile gerçekleştirilecektir.

Bu kapsamda GAP Bölge Kalkınma Programı kapsamında uygulanacak olan Sektörel Operasyonel Programlar (SOP) ile Kamu Yatırım Programı ilişkisi (2021 Yılı Yatırım Programı için) aşağıdaki tablodaki gibi kurulmuştur. 2022 ve 2023 yıllarında Kamu Yatırım Programı'nın 2021 yılı Yatırım Programı'ndaki projelerle sürdürülmesi beklenmektedir. Kamu Yatırım Programı'ndaki projelerde değişiklik olması durumunda, uygulanacak olan SOP'ların Kamu Yatırım Programı ile ilişkisi yeni duruma göre güncellenecektir.

GAP Bölge Kalkınma Programı'nda belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi için, 2021-2023 döneminde Kamu Yatırım Programı'nda yıllar itibarıyla Tablo 69'daki gibi bir ödenek



tahsisinin yapılması planlanmaktadır. Söz konusu yıllardaki tahsislerin il/ilçe dağılımları alt projeler belirlendikten sonra yıllık olarak nihayetlendirilerek kamuoyu ile paylaşılacaktır. Buna göre 3 yıllık dönemde GAP Bölge Kalkınma Programı'na 390,7 milyon TL ödeneğin tahsisi öngörülmektedir.

Tablo 69: GAP Bölge Kalkınma Programı Finansmanı ve Kamu Yatırım Programı İlişkisi

(Bin TL)

| Proje No | Proje Adı | Sektörü | Finanse Edilecek SOP | 2021 | 2022 | 2023 | Toplam |
|----------------|---|-----------------------------------|----------------------|--------|--------|--------|--------|
| 2015A02-151980 | Organik Tarım Kümelenme | Tarım/Bitkisel Üretim | S1 | 1.323 | 4.309 | 5.397 | 11.029 |
| T021A02-161819 | Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayide Verimlilik Programı | Tarım/Bitkisel Üretim | S2 | 2.144 | 2.780 | 3.482 | 8.406 |
| 2015A02-151982 | Hassas Tarım ve Sürdürülebilir Uygulamaların Yaygınlaştırılması | Tarım/Bitkisel Üretim | S3 | 1.851 | 2.401 | 3.007 | 7.259 |
| 2015A02-151984 | Tarımsal Eğitim ve Yayım Programı | Tarım/Bitkisel Üretim | S4 | 5.180 | 6.718 | 8.414 | 20.312 |
| 2009K07-1122 | Entegre Kırsal Kalkınma Programı | DKH-Sosyal/Kırsal Alan Planlaması | S5 | 8.863 | 26.792 | 32.039 | 67.694 |
| 2020A03-150094 | Hayvancılık Altyapısının Geliştirilmesi Programı | Tarım/Hayvancılık | S6 | 652 | 9.008 | 10.524 | 20.184 |
| 2020D00-149096 | Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı ve Enerji Verimliliğinin Artırılması | Enerji/Enerji | S7 | 1.503 | 6.022 | 7.542 | 15.067 |
| 2020A02-150092 | Tarımsal Altyapısının Geliştirilmesi | Tarım/Bitkisel Üretim | S1 | 12.795 | 18.847 | 22.846 | 54.488 |
| 2020A02-153379 | Muhtelif İşler | Tarım/Bitkisel Üretim | S1 | 2.798 | 3.230 | 4.045 | 10.073 |
| T021C33-162017 | Sanayi Ekosisteminin Güçlendirilmesi Programı | İmalat/Kobi ve Girişimcilik | S10 | 769 | 17.500 | 20.500 | 38.769 |
| T022F00-164665 | Turizm Fiziki Altyapısının Güçlendirilmesi Projesi* | Turizm/Turizm | S8 | 4.500 | 14.052 | 16.588 | 35.140 |
| 2018H040570 | Soyut ve Somut Kültürel Mirasın Korunması Programı | Eğitim/Kültür | S9 | 2.100 | 5.966 | 7.472 | 15.538 |



T.C.
SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI



| | | | | | | | |
|-----------------------|--|---------------------------------------|-----|---------------|----------------|----------------|----------------|
| 2018K17-3969 | Sosyal Araştırma ve Eylem Programı Uygulamaları | DKH-Sosyal/Sosyal İçerme | S12 | 4.008 | 21.969 | 27.513 | 53.490 |
| Yeni Teklif | Yerel Kurumların Kapasitesinin Geliştirilmesi Programı | DKH-Sosyal/İstihdam ve Çalışma Hayatı | S11 | 0 | 2.250 | 2.250 | 4.500 |
| T021K17-164113 | Kamu, STK, Üniversiteler ile Özel Sektör İşbirliği | DKH-Sosyal/Sosyal İçerme | S13 | 250 | 934 | 1.044 | 2.228 |
| T021K17-164114 | Sosyal Yapı Analizi Uygulama Planı | DKH-Sosyal/Sosyal İçerme | S14 | 200 | 10.000 | 12.569 | 22.769 |
| | | | S15 | 0 | 1.154 | 1.400 | 2.554 |
| Yeni Teklif | Koruyucu ve Önleyici Sağlık Hiz. Erişiminin Artırıl. | DKH-Sosyal/Sosyal İçerme | S14 | 0 | 539 | 637 | 1.176 |
| TOPLAM | | | | 48.936 | 154.471 | 187.269 | 390.676 |

Not:*2021 Yılı Yatırım Programına Zerzevan Kalesi Ziyaretçi Karşılama Merkezi olarak girilmiştir.

Bütçe öngörüsü ile Programın etkin bir şekilde uygulanabilmesi hedeflenmiş olup; 214 milyon 512 bin TL'si "Tarımda Rekabet Gücünün Artırılması ve Sürdürülebilir Çevre", 89 milyon 447 bin TL'si "Turizm ve Sanayide Ekonomik Büyüme" ve 86 milyon 717 bin TL'si "Beşerî ve Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi" amacı için öngörülmüştür. Tablo 70'te görüldüğü üzere bütçeden en fazla pay tarım, tarıma dayalı sanayi, hayvancılık, kırsal kalkınma ve enerji sektörlerinde uygulanacak projeleri içerisine alan "Tarımda Rekabet Gücünün Artırılması ve Sürdürülebilir Çevre" amacı için öngörülmüştür. Tahsis edilecek bütçe ile uygulanacak projeler sayesinde tarım, enerji, turizm, sanayi gibi sektörlerin yanı sıra beşerî ve kurumsal kapasite olarak da daha gelişmiş bir bölge hedeflenmiştir.

Tablo 70: GAP Bölge Kalkınma Programı 2021-2023 Amaç Bazında Finansman Tablosu

| Amaçlar | Bütçe Öngörüsü (Bin TL) | | | |
|---|-------------------------|----------------|----------------|----------------|
| | 2021 | 2022 | 2023 | Toplam |
| AMAÇ 1: Tarımda rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir çevre | 37.109 | 80.107 | 97.296 | 214.512 |
| AMAÇ 2: Turizm ve sanayide ekonomik büyüme | 7.369 | 37.518 | 44.560 | 89.447 |
| AMAÇ 3: Beşerî ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi | 4.458 | 36.846 | 45.413 | 86.717 |
| TOPLAM | 48.936 | 154.471 | 187.269 | 390.676 |



9. BÖLGE KALKINMA PROGRAMI YÖNETİŞİMİ

GAP Bölge Kalkınma Programı'nın (2021-2023) uygulanmasından ve takibinden esas olarak bölge kalkınma idaresi sorumludur.

2021-2023 dönemi GAP Bölge Kalkınma Programı'nda belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi için, merkezi ve mahalli bütün kamu kurum ve kuruluşlar, gerekli özen ve hassasiyeti gösterecek, çalışmaların eksiksiz yerine getirilebilmesine yönelik gerekli tüm tedbirleri alacaktır.

GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023) ile birlikte diğer bölge kalkınma programlarının merkezi düzeyde koordinasyonundan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü sorumludur.

GAP Bölge Kalkınma Programı'nın (2021-2023) bölgedeki koordinasyonundan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı sorumludur. Ancak, bölge kalkınma programında, başta iş birliği yapılacak kurum/kuruluşlar olmak üzere, bölgedeki bütün kamu kurum ve kuruluşları sorumludur.

Bölge Kalkınma Programı kapsamındaki proje ve faaliyetlerin uygulanmasında, tamamlayıcılık ve koordinasyon sağlanacak, başta valilikler, kaymakamlıklar ve mahalli idareler olmak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları çalışmalarını hızlandırmaya yönelik tedbirleri zamanında alacaklardır.

Söz konusu proje ve faaliyetler kapsamında yenilikçi modellerin geliştirilmesine ve uygulanmasına özen gösterilecektir.

GAP Bölge Kalkınma Programı'nda (2021-2023) ihtiyaç duyulan revizyonlar, GAP Bölge Kalkınma İdaresince ön inceleme, analiz ve değerlendirme yapıldıktan sonra yapılacak değişikliğin mahiyetine göre Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanacak veya Cumhurbaşkanı onayına sunulacaktır.



10. BÖLGE KALKINMA PROGRAMININ İZLENMESİ

GAP Bölge Kalkınma Programı (2021-2023) kapsamındaki proje ve faaliyetler izleme sistemi üzerinden gerçekleştirilecektir. Bölge Kalkınma Programı üçer aylık dönemlerle bölge kalkınma idaresi tarafından raporlanacaktır.

Sorumlu kamu kurum ve kuruluşları ilgili izleme raporlarını GAP Bölge Kalkınma İdaresi'ne zamanında iletilecek; GAP İdaresi ise söz konusu proje gerçekleştirme bilgilerinin zamanında izleme sistemine girişine özen gösterecektir.

Projelerin uygulanmasından sorumlu kuruluşların en üst düzeydeki yetkili temsilcilerinden ve ilgili ajans genel sekreterlerinden müteşekkil, başkanlığını GAP Bölge Kalkınma İdaresi başkanının, sekretaryasını GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin yaptığı Bölge Kalkınma Programı İzleme ve Yönlendirme Komitesi oluşturulacaktır. Bu komite, her yılın Nisan ve Ağustos aylarının ilk yarısı içerisinde, Bölge Kalkınma Programının gidişatını değerlendirmek ve gelecek dönem sektörel operasyonel programları yönlendirmek üzere toplanacaktır.

Bölge Kalkınma Programı İzleme ve Yönlendirme Komitesi toplantıları öncesinde, İdare tarafından, Bölge Kalkınma Programının uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve bunlara yönelik alınacak tedbirler ile bu tedbirlerin uygulamasına yönelik iş bölümü ve uygulama takviminin yer aldığı ilerleme raporları hazırlanacak ve toplantı tarihinden en az 15 gün öncesinde Komite üyelerine iletilecektir. Üyelerden gelen görüş ve öneriler ışığında hazırlanan taslak rapor toplantıda tartışılarak nihai hale getirilecek ve onaylanacaktır. Nihai rapor, İdare tarafından Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na iletilecektir.